

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
Departament d'Antropologia Social i Filosofia de la
Facultat de Lletres

Programa de Doctorat: "Antropologia Urbana" (1990-92)

"ESTIMAT PSUC"
ANTROPOLOGIA POLITICA DEL PARTIT DELS COMUNISTES DE
CATALUNYA (1956-84)

Carme Cebrián i Serret

Tesi presentada per optar al títol de Doctora en
Antropologia Social

Directora: Dra. Dolors Comas d'Argemir i Cendra

Barcelona, octubre del 1996

**A la Teresa i l'Amadeu,
els meus pares**

Al Cipri i al Robert, i amb ells,
A TOTS ELS MILITANTS DEL PSUC

I N D E X

Agraïments.....	1
-----------------	---

INTRODUCCIO

EL PSUC RECORDAT.....	3
L'objecte.....	3
Partits polítics i societat.....	6
Cultura i organització.....	12
Relacions informals en una institució formal.....	16
Socialització.....	18
La investigació.....	20
Les biografies polítiques.....	22
Les fonts escrites.....	24
L'escriptura.....	26

CAPITOL PRIMER

CULTURA I ORGANITZACIO. LA "REFUNDACIO" DEL PSUC (1956-66)

1.1. <u>Els antecedents</u>	29
1.2. <u>Els anys més durs</u>	34
"El P.S.U. de Catalunya ha celebrat el I Congrés".	35
L'organització a l'interior.....	40
Les detencions: "I malgrat la por, continuàvem"...	47
Cap a la Vaga General Política.....	50
Més repressió i exilis.....	55
1.3. <u>El reforçament del partit</u>	60
Nous Horitzons i la qüestió nacional.....	65
Les Comissions Obreres.....	69
1.4. <u>La crisi del 1964</u>	70
Les repercussions de la crisi del 64.....	79

1.5. <u>El II Congrés, a voltes amb la independència</u>	83
1.6. <u>El nou partit</u>	89
La Caputxinada.....	91
El moviment obrer organitzat.....	95
Creixement i dissidències.....	98

CAPITOL SEGON

SOCIALITZACIO EN LA DEMOCRACIA I LA CATALANITAT. CAP A LA LLIBERTAT (1968-1977)

2.1. <u>Una escola de democràcia</u>	103
Els ciments de la futura democràcia.....	106
La Primavera de Praga.....	110
2.2. <u>La política unitària</u>	116
L'estat d'excepció del 1969.....	116
Les Associacions de Veïns.....	120
Cap a la constitució de l'Assemblea de Catalunya..	122
2.3. <u>Partit de masses: la secularització</u>	128
El III Congrés.....	132
Avenços i repressió.....	136
L'entrada de Bandera Roja al PSUC.....	139
2.4. <u>La sortida a la llibertat</u>	146
La Revolució de la Majoria.....	154
La Ruptura Pactada.....	158
La II Conferència de Barcelona.....	165
La legalització del PCE.....	168

CAPITOL TERCER

LA NATURALESA POLITICA DEL PSUC: CONTINUITAT I CANVIS (1977-1979)

3.1. <u>"Ja som legals"</u>	173
"Venim de lluny i anem més lluny encara".....	178
Situació econòmica i pacte social.....	181
La Generalitat provisional.....	186

3.2. <u>El IV Congrés: "Amb la veu de tots"</u>	190
La militància: els delegats i les delegades.....	191
El Congrés.....	193
El nou Comitè Central.....	198
3.3. <u>1978, l'any del desencís</u>	203
La polèmica del leninisme: la tesi XV i el PCE....	205
Una setmana sense direcció.....	217
La Constitució de 1978.....	221
3.4. <u>D'activistes a espectadors</u>	225
Segones eleccions legislatives.....	232
"Recupera Catalunya Ajuntament per Ajuntament"....	241
"Sí a l'Estatut".....	243

CAPITOL QUART

LA IDENTITAT PSUQUERA. CRONICA D'UNA CRISI (1980-1981)

4.1. <u>Autonòmiques 1980: "Benet, el President de tots"</u> ..	247
L'esquerra perd.....	250
4.2. <u>L'Estat de les Autonomies: Les difícils relacions PSUC-PCE</u>	255
II Congrés de la CONC. La independència sindical..	258
El PSUC convoca el seu V Congrés.....	262
Les dues reunions PSUC-PCE d'octubre del 1980:	
A voltes amb la independència del PSUC.....	265
4.3. <u>La contestació deixa de ser un joc</u>	277
Afganistan: Expressió de les diferències.....	280
Una complexa situació política.....	283
El descontent s'organitza.....	284
4.4. <u>El V Congrés: "Una Catalunya de progrés, una entesa popular, un PSUC més fort"</u>	293
La militància, els delegats i les delegades.....	295
El Congrés.....	297
La nit de Reis: La recerca d'un secretari general.	307
4.5. <u>El drama col·lectiu</u>	309

CAPITOL CINQUE

EL PSUC, UNA APOSTA DEMOCRÀTICA QUE NO VA PODER SER. LA CRISI DEL COMUNISME "AVANT LA LETTRE"

5.1. <u>El post-congrés</u>	315
L'ofensiva "euro".....	318
Aliances perilloses.....	323
El 23-F del 1981.....	324
La lluita a les agrupacions.....	328
5.2. <u>El retorn a l'eurocomunisme</u>	335
La Conferència Nacional.....	338
Del X Congrés del PCE a les expulsions dels renovadors.....	343
La Festa de Treball: simbolisme i ritualització...	346
La situació es deteriora: Conferències locals. Sancions.....	349
5.3. <u>Es consuma la divisió</u>	355
El Comitè Central de les expulsions.....	356
PCC. Lluita pels Ajuntaments.....	360
El VI Congrés: el PSUC homogeneïtzat.....	364
El PSUC recupera el nervi, però és massa tard: 28 d'octubre del 1982, eleccions legislatives.....	369
5.4. <u>A tall d'epíleg</u>	375
Eleccions municipals del 1983.....	375
La necessitat del PSUC.....	379
Eleccions autonòmiques del 1984.....	381
El sopar de Palafrugell.....	383

CONCLUSIONS

EL SIGNIFICAT DEL PSUC.....	385
El PSUC, partit nacional català.....	387
Marxisme-leninisme.....	393
Forces del Treball i de la Cultura.....	397
FONTS I BIBLIOGRAFIA.....	403
ANNEX.....	431

Agraïments

Em sembla que aquest és el moment més agradable de la redacció d'una tesi, quan ja consideres que has acabat i pots dedicar un pensament agraït a totes les persones que t'han animat a fer-la. Abans de res vull agrair el suport que m'ha donat la meva família, sobretot la meva mare que pel fet de tenir-me aquest temps a casa seva, s'ha convertit, sense voler, en una experta en psicologia.

A totes les meves amigues i a tots els meus amics els he d'agrair la seva capacitat d'aguantar-me, sobretot els darrers mesos quan la meva conversa va esdevenir, gairebé, obsesivament monotemàtica sobre el PSUC. A Concha Doncel, M. Angels Espuny, Adela García i Carme-Clara Parramon dec força observacions crítiques que han contribuït a enriquir el meu treball. A la Concha a més, com sempre, li he d'agrair el seu suport en el tema informàtic, a l'Adela, també com sempre, l'intercanvi de bibliografia i a la M. Angels la seva impagable correcció del català. A Rafael Ribó li agraeixo la seva disponibilitat no només com informant, sinó també el seu interès com professor pel meu treball. Agraeixo a Joan Botella el seus excel·lents treballs sobre els delegats al IV Congrés i l'electorat del PSUC, en els quals m'he basat per elaborar les dades estadístiques sobre els militants del PSUC.

A Miquel Caminal li he d'agrair, molt sincerament, la seva amistat i els múltiples suggeriments i orientacions que com lector de la tesi m'ha anat realitzant al llarg dels darrers dos anys i que m'han proporcionat seguretat sobre el que anava escrivint. Sóc perfectament conscient que he abusat de la seva amistat, però el fet de tenir-lo a cinc minuts del meu ordinador ha resultat una temptació que no he pogut, ni volgut, vèncer. A Dolors Comas d'Argemir, directora d'aquesta tesi, li he d'agrair, a més de les seves valuoses orientacions teòrico-metodològiques, la paciència davant les meves preses, una paciència que, penso, és fruit de l'amistat. També agraeixo a la Dolors la seva reconducció metodològica cap a l'antropologia quan m'allunyava massa per altres camins

L'agraïment més important és per les trenta-dues persones que he entrevistat i per dos motius. L'un la seva disponibilitat per dedicar-me el seu temps les vegades que els he demanat, així com el seu interès pel meu treball. El segon motiu és de caire metodològic, he pogut parlar amb persones molt diferents i amb lògiques de pensament també molt diferents que m'han obert els seus records sobre el partit. I a mi, m'han obert la porta que fa sortir de qualsevol mena de sectarisme, cosa que m'ha permès apropar-me al coneixement.

Qualsevol persona que coneixi la història del PSUC trobarà a faltar les entrevistes a dos dirigents, Antoni Gutiérrez Díaz i Paco Frutos. Jo ho he intentat, però el Guti ha considerat que la seva interpretació dels fets podria ser massa subjectiva i va optar per donar-me "pistes" en forma d'alguns documents i, sobretot, de comentaris que semblaven innocents però que eren clarament dirigits a ajudar a aclarir-me. Pel que fa al Paco, aquest últim any que hem passat amb tres eleccions seguides l'han portat a un excés de feina i no hem pogut trobar el moment per parlar.

Finalment he de donar les gràcies a la Fundació Bofill i al Centre d'Història Contemporània del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya que m'han ajudat a cobrir la part material de la investigació.

Introducció

El PSUC recordat

«Quiero que mi historia quede clara, que es la historia de mi partido». Cipriano García.

L'objecte

Escriure una tesi doctoral sobre el Partit Socialista Unificat de Catalunya l'any 1996 pot semblar un exercici d'esteril voluntarisme, a què tan afeccionats van ser els comunistes en el passat. A final del mil.leni els partits polítics han deixat de constituir-se en uns elements identificadors i generadors d'il.lusions col.lectives. La vella asserció de Michels sobre les tendències oligàrquiques en la democràcia moderna i en els partits polítics (Michels, 1983) es pot considerar de plena actualitat. Aquestes tendències porten els dirigents dels partits a allunyar-se dels problemes reals de la societat i a fer creure que la política és un camp d'actuació només per als iniciats que n'han fet una professió. Aquest allunyament entre la política que "es fa" i la societat, provoca la desafecció dels ciutadans i de les ciutadanes en vers els seus partits polítics convertits en maquinàries de gestionar -millor o pitjor- els assumptes públics, però incapaçs de crear identitat col.lectiva (Offe, 1992: pàg. 89-111).

Sí a més, el partit estudiat és un partit comunista, el voluntarisme pot semblar exòtic. Després de la caiguda del mur de Berlín, de l'enfonsament del "socialisme realment existent" a l'URSS i als països de l'Est europeus i amb les teories sobre "la fi de la història" (1), els partits comunistes occidentals han carregat amb un seguit de culpes històriques, de la majoria de les quals n'eren innocents o, si més no, no culpables. La literatura dels

(1) Teories que, afortunadament, Josep Fontana (1992) i altres autors han rebutjat categòricament, donant-nos eines teòriques i metodològiques a allò que el sentit comú ja ens deia: la història continua.

anys de la guerra freda, en què autors com Almond o Cantril arribaren a qualificar el comunisme com una "patologia social" i les organitzacions comunistes com el "resultat d'una disgregació social o personal" (citats a Kertzer, 1981: pàg. 20-22), semblava tornar a estar d'actualitat. Després, el silenci.

Al nostre país el silenci de la memòria s'ha allargassat als anys de la dictadura franquista i el començament de la transició. Fora d'alguns treballs -citats al llarg del text-, la tendència actual és trivialitzar aquest llarg període de la nostra història col·lectiva o treure'n qualsevol mena de protagonisme a la societat i els seus partits polítics. Programes com *Classificació ACR de la TV3* (emès el 1996), poden fer pensar que l'antifranquisme va ser un conjunt d'activitats "divertides" realitzades pels esbarts dansaires i les colles sardanistes. Mentre, l'excel·lent des del punt de vista periodístic, programa de Victòria Prego a la TV1 (emès el 1995), *La transición*, ens remet a una societat sotmesa fins que unes tres o quatre persones (Suárez, el Rei i el seu pare, Fernández Miranda i necessàriament Carrillo) un cop mort el dictador, passen a dirigir un canvi democràtic que sembla que ja tenien pensat des de feia anys. Se'm pot dir, i amb raó, que estic parlant de treballs de divulgació, però aquesta és la classe de memòria social que s'està creant en àmplies masses del país. D'altra banda, són força els treballs que des de les ciències socials o la història defensen aquestes posicions (Powell, 1991) o simplement passen per alt, o molt de pressa, els quaranta anys de dictadura franquista (Benedicto i Reinares, Eds., 1992). Altres se'ls pot endur la imaginació o l'hagiografia (2).

Afortunadament, la història, la política, la vida d'un poble i d'una nació és quelcom més complex i també més interessant. Es quelcom que construeixen els seus homes i les seves dones, amb els seus projectes de vida individuals i col·lectius, perquè com fa molts anys escrivia Gramsci: *«Sempre l'home, la societat dels homes, dels homes que s'uneixen, es comprenen, desenvolupen a través d'aquests*

---

(2) Font, Jordi (1991): Album del socialisme català i de la Catalunya popular. Barcelona. Secretaria de Cultura del PSC.

contactes (que són la cultura) una voluntat social, col·lectiva, i entenen els fets econòmics, els jutgen i els adapten a la seva voluntat, fins que aquesta es converteix en motor de l'economia, en plasmació de la realitat objectiva, la qual llavors, es mou i pren el caràcter de materia tel·lúrica en ebullició, canalitzable per on la voluntat ho desitgi, i com la voluntat ho desitgi»

L'acceleració dels canvis al país no es poden explicar per unes decisions preses per dalt, com sembla que hem de creure. Des de feia temps l'aspiració del conjunt de la societat era convertir-se en un país "normal" com els dels nostres voltants. En el llarg procés que ha conduït a aquesta normalització, el PSUC ha tingut un paper rellevant en ser el partit que a Catalunya va canalitzar bona part del treball, les reivindicacions i les lluites que conduiran a la democràcia.

El meu primer interès en plantejar-me realitzar la tesi doctoral sobre el PSUC va ser fer aflorar la memòria d'una organització política que ha realitzat una aportació fonamental a la història de Catalunya d'aquest segle. Després, un cop la investigació anava avançant, he descobert en el PSUC un objecte d'estudi apassionant i original, que ha sorprès la meua curiositat antropològica pel gran nombre de problemes que es poden estudiar a partir de l'anàlisi d'un partit polític com el PSUC. També he de dir que la investigació ha sorprès les meves "creences" com a militant del PSUC des del 1975: l'anàlisi de les fonts escrites i, sobretot, les llargues converses amb els informants (biografies polítiques) m'han introduït en unes lògiques de pensament i d'acció que havien estat diferents a les meves com a militant, permetent-me, crec, l'allunyament necessari per poder tractar el partit amb l'objectivitat científica que ell -i els seus homes i les seves dones- es mereix.

El comunisme no està de moda, el PSUC no té present i està en discussió el seu futur (3). D'aquí la manca d'interès per estudiar els comunistes catalans. Però sense

---

(3) Durant els aproximadament tres anys que ha durat aquesta investigació no han deixat d'aparèixer als mitjans de comunicació diferents notícies sobre la "congelació", "desaparició" o "dissolució" del PSUC, d'una banda, i els intents, d'altres grups del partit de tornar a posar-lo en marxa.

ells la història de Catalunya de la segona meitat de segle no es pot entendre, ja que queda mancada d'un dels elements fonamentals que la van conformar i que van col.laborar, sinó més, tant com d'altres, a construir la societat democràtica, avançada i nacional que és avui Catalunya.

El títol de la tesi pot causar estranyesa però "Estimat PSUC" sintetitza un sentiment vers una eina política que, en el seu temps va ser considerada "més que un partit". A més, s'adiu amb la metodologia emprada que intenta no analitzar el partit només des de fora sinó reconstruir el sentit que va tenir pels seus militants.

Partits polítics i societat

Aquesta investigació va néixer d'una doble preocupació: en primer lloc, comprendre els significats de les transformacions sòcio-polítiques experimentades al nostre país en els darrers trenta anys. I, en segon lloc, d'una preocupació per la manca d'estudis sobre l'antifranquisme, que reflecteixin de manera comprensiva les lluites dels moviments socials i dels partits polítics en la clandestinitat, el que significà el pas a la legalitat democràtica i el posterior procés político-social al país.

Aquesta doble preocupació és la que justifica l'objecte d'estudi escollit: el PSUC. Es tracta del partit més significatiu existent en la clandestinitat durant el franquisme, tant pel nombre de militants que aplegà al llarg d'aquests trenta anys, com pel seu protagonisme entre els moviments socials i la lluita antifranquista. L'anàlisi d'un partit polític com aquest, que manté la seva continuïtat durant aquest període, és un mitjà per reconstruir els fenòmens político-socials, ja que n'és un reflex. Un partit no representa per si sol el sistema social, però en un partit cristal.litzen les principals forces del sistema social. A més, si tenim en compte que el nostre interès és analitzar els moviments d'oposició al règim franquista instituït, es pot afirmar que durant molts anys el PSUC fou l'única força política existent, la qual cosa justifica plenament triar-lo com a objecte d'estudi per reconstruir les condicions de la vida social i política

al nostre país durant un determinat període.

Existien d'altres sigles de partits (MSC, FNC, UDC, FOC, etc.) en la política d'oposició catalana, però darrera d'elles no hi havia l'organització que aconseguí bastir el PSUC en el període que s'estudia. Es tractava de petits grups formats al voltant de alguns personatges, sense cap dubte valuosos i que sense els quals no s'hauria pogut fer res (em refereixo a persones Joan Raventós, Joan Cornudella, Francesc Vila Abadal, Miquel Roca, Jordi Carbonell i molts d'altres). S'ha de destacar la presència de personalitats independents (com Josep Benet i Pere Portabella) que van esdevenir un dels pilars de la política unitària. Cal assenyalar l'important paper jugat pels sectors de base de l'Església. Sense els locals de l'Església l'oposició catalana, i els comunistes, no s'haurien pogut reunir. També cal assenyalar el paper jugat per polítics (Jordi Pujol, Ramon Trias Fargas, entre molts d'altres) i entitats de caire cultural (Omnium Cultural, per exemple) que des de posicions nacionalistes van contribuir a la resistència al franquisme. A finals dels seixanta, a l'escalf del maig del 68 i dels moviments a practicamente tots els campus universitaris del món occidental, apareixen, també a Catalunya, partits que es diran d'extrema-esquerra i que comptaran amb organitzacions potents, sobretot a la Universitat. Per cert que aquesta proliferació de partits trostkistes, maoïstes i "istes" en general, connectats amb els seus col·legues europeus, desmentiria el suposat aïllament del nostre país dels corrents de la resta del món. Hi havia circulació de les idees, per part de les avantguardes és clar, però les avantguardes formen també part de la societat i estiren d'ella.

L'objectiu de la investigació és reconstruir trenta anys de la vida del PSUC, en el sentit del significat que el partit va tenir per als seus militants i per al conjunt de la societat catalana. Es pretén estudiar les dimensions polítiques del PSUC, però també les no estrictament polítiques, és a dir, les seves dimensions socials i culturals

Es parteix de la hipòtesi que el PSUC al llarg de la dècada dels anys seixanta es constitueix en el partit hegemònic de l'antifranquisme a Catalunya. Al mateix temps, Catalunya esdevé capdavantera dels moviments d'oposició al règim franquista, la qual cosa tindrà en la constitució de l'Assemblea de Catalunya l'any 1971 un dels seus punts més culminants.

Es demostrarà que el PSUC es constituí en un dels vehicles d'expressió de les aspiracions de transformació sòcio-política, sorgides al voltant del desenvolupament econòmic dels anys seixanta. La política és considerada com una variable dependent de l'estructura sòcio-econòmica (Lange, 1977: pàg. 501-502; Lipset, 1987: pàg. 41-63). Els canvis estructurals experimentats per l'economia espanyola els anys seixanta portaven a la constitució d'un Estat democràtic com els de la resta d'Europa occidental. El franquisme a partir d'aquesta dècada i, sobretot, els setanta, era com una llosa molesta, i dramàtica, que pesava sobre el conjunt de la societat, a la qual impedia assolir els nivells de llibertats polítiques que pel seu estatus sòcio-econòmic li corresponia.

El treball tracta d'analitzar la imbricació del PSUC -els seus homes i dones- amb el teixit social català i com es convertí en la força hegemònica de l'oposició a la dictadura; la sortida dels quasi quaranta anys de clandestinitat i l'adaptació del partit a la nova vida democràtica recuperada a partir de 1977, posant especial èmfasi en com els homes i les dones del PSUC van viure aquesta adaptació. Alhora, es tractarà d'establir la seva relació amb el conjunt de la societat civil catalana i en el context més ampli de l'Estat.

A començaments dels anys vuitanta el PSUC, després d'un dramàtic procés d'autoimmolació, es trencà en dos partits. Al mateix temps, a les eleccions legislatives de 1982, es trenca la relació privilegiada partit-societat que s'havia experimentat fins llavors. El meu treball intenta esbrinar les causes d'aquesta ruptura que va suposar el declivi del partit.

El període que s'estudia ha suposat per al país un pas de gegant, si més no, per arribar a assolir l'estatus dels altres països de l'Europa occidental. L'estudi d'una organització present sense interrupció en la vida político-social catalana durant aquestes tres dècades pot ajudar a esbrinar la magnitud del canvi social esdevingut. El PSUC és una organització que reuneix la condició de presència continuada. L'anàlisi en profunditat d'aquest partit polític permet apropar-nos a la història i a la realitat social existents en el període esmentat.

Per estudiar un partit polític no sols s'ha de fer una anàlisi de les relacions internes pròpies, dels documents, de les consignes dels dirigents. La història d'un partit polític no pot ser sols la història d'una èlite dirigent, la simple narració de les seves activitats polítiques o una anàlisi de les relacions de poder, com sostenen Max Weber (1984) i Robert Michels (1983), ja que això no ens condueix a esbrinar les motivacions dels seus membres, les causes i els efectes de la seva història. El perquè dels esdeveniments que se succeeixen dins d'una organització sempre estan en relació amb un context històric i social més ampli, que desborda els límits tancats de la pròpia institució.

La història d'un partit haurà de ser la història del grup o dels grups socials de què és expressió i també la dels seus amics i simpatitzants, adversaris i enemics. Com diu Antonio Gramsci: «La història d'un determinat partit sols resultarà del complex quadre de tot el conjunt social i estatal (i sovint amb interferències internacionals); per això pot dir-se que escriure la història d'un partit significa ni més ni menys que escriure la història general d'un país des del punt de vista monogràfic, per posar de relleu un aspecte característic» (Gramsci, 1985: Pàg. 86).

Es tracta, en definitiva, d'estudiar com les relacions socials entre els membres d'un grup i d'aquest amb un conjunt social més ampli poden transcendir el marc institucional/formal a través del qual es defineixen. L'antropologia ens fa pensar la política com un objecte complex i posa l'accent en la imbricació de la política i les altres dimensions de la vida social, ja que els diferents aspectes de la vida social s'articulen com un tot

coherent. Una aproximació antropològica a l'estudi de la política i dels partits hauria de combinar tres tipus d'interessos: 1) pel poder, el seu accés i el seu exercici; 2) pel territori, les identitats que s'afirmen i els espais que s'ocupen; 3) per les representacions i les pràctiques que es fan en l'esfera pública (Abéles, 1990: pàg. 95). Aquesta aproximació contribuirà a poder explicar-nos el perquè del creixement del PSUC, els anys seixanta-setanta i el seu declivi els vuitanta.

La literatura política i sociològica sobre els partits polítics presta escassa atenció als partits clandestins que es presenten com a oposició a un règim dictatorial. L'explicació a aquesta mancança és evident, els partits polítics són fills de les democràcies i es converteixen en objecte d'estudi a partir de l'existència de les democràcies parlamentàries (Duverger, 1994; Lipset, 1981).

Per la seva banda, l'antropologia política no ha dedicat excessivament els seus esforços a estudiar els partits i la política en general en les societats d'economies avançades (4). Els treballs sobre el PCI (Partit Comunista Italià) realitzats per antropòlegs amb una visió interdisciplinària estudien el partit, també, a partir de la fi de la segona guerra mundial (Kertzer, 1981; Shore, 1990), és a dir, passen gairebé per alt el període clandestí. Li Causi (1991) tracta el període de la immediata postguerra i realitza alguna petita incursió en el temps del feixisme italià, però el que constitueix el nucli central del seu estudi és la formació del nou PCI, després de "l'svolta de Salerno" l'any 1944. És evident que als règims dictatorials no els agrada ser estudiats des d'un punt de vista crític (5), però això no explicaria del

---

(4) Cal indicar que l'antropologia que es desenvolupa a països llatinoamericans, asiàtics i africans, sí que compta amb valuosos treballs sobre les trajectòries dels partits polítics i dels sistemes polítics. Estudis sobre la formació de l'Estat, el canvi social, les transformacions polítiques, socials, culturals i religioses són nombrosos entre l'antropologia dels països de l'anomenat Tercer Món. Per exemple, Andrés Fábregas i Francisco Medina estan treballant el moviment revolucionari de Chiapas, també a Mèxic hi ha anàlisis polítiques sobre el PRI. Rodrigo Montoya ha estudiat el grup Sendero Luminoso i té publicats diversos treballs sobre història política peruana. Cal destacar també, la producció antropològica de John Murra. (Agraeixo a Ignasi Terrades aquestes indicacions que m'han evitat liquidar en un paràgraf, i en funció de l'antropologia que fem a Europa, tota una riquesa del coneixement antropològic desenvolupat en altres continents).

(5) L'antropòleg David Webster va ser assassinat quan estava realitzant un estudi a Àfrica del Sud sobre l'ANC (Congrés Nacional Africà).

tot la manca d'interès de l'antropologia per aquests tipus d'estudis, ja que la memòria dels protagonistes (històries de vida de polítiques), els documents clandestins i les fonts secundàries permeten una aproximació pertinent al problema.

L'originalitat de l'objecte d'aquesta investigació és veure com es va conformant un partit polític en el marc d'una dictadura. Durant vint anys del període estudiat, el PSUC va ser un partit submergit, situat pel franquisme al marge del sistema establert; però, al mateix temps, el PSUC es constitueix en el centre d'un ampli moviment de masses que lluitava contra la dictadura. El partit va evolucionant políticament i organitzativament, durant aquest període, amb uns ritmes paral·lels als dels partits comunistes europeus, sobretot l'italià convertit, en l'espill on es mirarà el PSUC.

Un altre problema d'interès ve definit pel moment del pas a la legalitat democràtica amb l'aparició pública d'una èlite dirigent i les transformacions en el funcionament del partit que ha d'adequar les seves estructures, en un breu període de temps, a les necessitats que demanda una democràcia parlamentària basada en la competència entre partits. Una evolució que els partits europeus han anat realitzant des de la segona postguerra mundial i que ha conduït al tipus de democràcies que coneixem en l'actualitat. El PSUC ha de realitzar aquesta evolució en pocs mesos i malgrat la seva constatada adaptació política i organitzativa, és evident que quedaven força restes de la cultura resistencialista o, si es vol conspirativa en el sentit leninista de la clandestinitat. El treball consisteix en l'estudi del pas d'un partit immergit en el teixit social català i la política unitària (un PSUC que es podria definir també com un moviment social) a un partit polític estructurat, en el qual apareixen les tendències a la burocratització i oligarquització que semblen inherents a qualsevol organització (Michels, 1983; Panebianco, 1990).

El tercer moment d'interès analític és el de l'autoimmolació del PSUC. Una crisi política, però també un joc d'identitats que es convertiran en confrontades, de lleialtats dividides, que porten a una anàlisi del moviment de faccions que, alimentades a cop de consignes oposades,

conduiran a la desaparició del debat polític racional i cristal·litzaran en fraccions irreconciliables. L'eficàcia del mètode antropològic a l'hora d'analitzar aquests tres moments rau a posar en relació les accions de les persones amb la producció política del partit i el context social en que es mou. L'antropologia estudia una sèrie de relacions socials, en un intent d'adquirir un coneixement plenament articulat de la vida quotidiana d'un poble i retre comptes de la manera com els elements del seu univers social s'influeixen recíprocament (Kertzer, 1981: Pàg. 12).

Tota la història del PSUC queda travessada pel fet diferencial català i per la qüestió nacional. Un problema que es centra en aquest treball en les relacions entre el PSUC i el PCE, però que s'ha d'inscriure en el marc més ampli de les relacions entre Catalunya i Espanya.

Cultura i organització

El concepte de cultura política s'entén en aquest treball en un sentit ampli, que expressa la forma d'enfrontar la vida social, política i econòmica, la cosmovisió en definitiva, dels grups socials enquadrats dins d'un partit polític. Una determinada cosmovisió, més el sentiment de pertinença a un grup, contribueixen a la construcció de la identitat, individual i col·lectiva dels membres d'un partit. Una identitat que serà reforçada en els moments històrics més difícils, a través d'un complex simbòlic que contribueix a la legitimació del projecte polític.

La cultura política també es pot entendre com «una vivència consciencial que comprèn tant actituds i orientacions com ideologia i valors. Però el més important és que aquesta consciència porta a l'acció» (Ribó, 1974: pàg. 343). D'acord amb aquesta definició sembla adient tractar la cultura política i l'organització del partit com un conjunt. I més, si es té en compte que el PSUC, que neix per segona vegada els anys seixanta, es "refunda" amb una gran llibertat d'acció dels seus quadres mitjans i del conjunt dels militants a l'hora de la remodelació del partit. La manca d'un nucli dirigent fort, propi i immediat

(6) va facilitar la formació d'un partit amb una cultura i una organització flexibles, adaptades a les necessitats de les tasques a realitzar en cada moment concret. El PSUC - els seus homes i les seves dones - va ser un partit que va mantenir una dialèctica constant amb la realitat social que podia copsar en el seu territori. Tot i que els impulsos organitzatius i les directrius polítiques venien de fora (l'exili i el PCE), el PSUC es reconstrueix a partir d'ell mateix, és a dir, dels seus propis militants en un diàleg constant amb la societat.

Un partit, com qualsevol organització, és una estructura en moviment que evoluciona, que es modifica al llarg del temps i que reacciona als canvis dels ambients en què opera i en què es troba inserit (Panebianco, 1990: pàg. 107). En aquest treball es parteix de la hipòtesi que l'univers de referència cultural, els valors i les idees (la ideologia) dels militants han anat canviant amb el temps, s'han anat fent més laics. Paral·lelament, el model organitzatiu i ideològic que unia el PSUC al moviment comunista internacional i a l'URSS també canviava. Els militants s'afiliaran al partit per resoldre els problemes concrets, en primer lloc acabar amb la dictadura. Seran unes persones que posaran per davant de la ideologia la seva activitat política de transformació de la realitat immediata. El partit tindrà els referents culturals propis del comunisme: classe obrera, consciència de classe, lluita de classes, revolució, Partit, Octubre i marxisme-leninisme, entre d'altres. Però l'aspiració fonamental serà convertir-se en una eina per sortir de la subalternitat a què sotmetia el franquisme i assolir la plena ciutadania.

Els militants faran una reinterpretació de les directrius polítiques emanades de la direcció i les adaptaran a les necessitats del treball concret a cada lloc. Aquesta dissociació entre la ideologia, l'ortodòxia programàtica i la praxi política atorgarà flexibilitat política i organitzativa al partit i permetrà la seva immersió en la societat. Per això qualsevol partit no es pot estudiar només a partir del seu organigrama i les seves

---

(6) Hi havia un nucli dirigent fort, el que conformava Carrillo i la direcció del PCE amb alguns membres del PSUC, que tenia la seu a París. Però la direcció que funcionarà a Catalunya serà la que els militants aniran formant a partir de les seves activitats, d'aquí l'autonomia en l'acció política.

bases ideològiques i programàtiques, sinó que és fonamental analitzar les experiències de vida dels seus militants.

Es constatarà l'existència al si del partit de dues cultures polítiques diferents: una obeirà al model clàssic de partit leninista i l'altra tendirà cap el model socialdemòcrata de partit. Aquestes dues cultures una vegada aconseguida la legalitat democràtica, ja no seran capaces de coexistir i s'enfrontaran pel control del partit. Es produeix una escissió que dividirà el partit per la meitat, però el més greu serà que pel camí, després d'un terrible any 1981 de discussions internes, s'haurà quedat la major part del militants i el prestigi polític guanyat al llarg dels anys de clandestinitat.

Junt amb les qüestions internes, els vuitanta són els anys de la consolidació de la democràcia i la societat civil troba nous mitjans amb què expressar-se; sorgeix un ample espectre de partits polítics i altres institucions i associacions que cobreixen la gamma ideològica de la població. Al mateix temps, és la dècada de crisi del pensament d'esquerres arreu. Tendències que es denominen noves aniran prenen l'hegemonia en el camp ideològic. Es produeix un canvi també en els comportaments de la societat civil que manifestarà noves necessitats socials i polítiques.

Montserrat Roig ens deixà escrit en el seu llibre *L'hora violeta: "Un partit que era el gran úter dins de la clandestinitat. El "Partit". Déu, el Pare, l'única font possible per a subsistir dins del terror"*, sembla que ens parli d'un tipus de partit totalitzant a la manera que Duverger (1994) caracteritza els partits comunistes, però també ens suggereix la idea d'un partit-refugi, davant la misèria social, cultural i política de la dictadura. I serà aquesta segona concepció la que els informants ens donen. Un partit que, d'acord amb la nostra hipòtesi, abastava l'horitzó dels seus militants. Fora d'ell hi havia el terror i la solitud intel·lectual. Això ens porta a pensar el PSUC, també, com un complex simbòlic-cultural, que acollia dins seu els seus membres.

El PSUC que s'anirà conformant al llarg de la dècada dels seixanta, d'acord amb una altra hipòtesi, no serà un partit comunista clàssic o tradicional. La voluntat del PSUC era ser un partit de masses, no una avantguarda revolucionària. L'extracció de classe de bona part de la militància, si s'exclou naturalment l'àmbit del moviment obrer, era pertanyent a les classes mitjanes, incloent-hi fills de la burgesia de Barcelona.

"Em vaig fer del partit després dels afusellaments del mes de setembre, després d'aquella nit tan densa i tan estúpida. Em vaig fer del partit perquè no sabia què fer. I t'ho vaig dir, em faig del partit perquè estic empenyada, molt empenyada". Una altra frase de la Montserrat Roig (1980: pàg. 46) que, es pot pensar, reflecteix un univers de motius per "fer-se" del partit: rebuig, impotència, pertinença al grup que s'enfrontava al malson de la dictadura franquista. Bona part d'aquesta nova militància va entrar al PSUC per donar una sortida a unes difuses inquietuds sòcio-polítiques o ni tan sols això, sinó com una mera actitud vital de rebuig a l'estat de coses que comportava l'opressió de la dictadura. Es pot pensar que la gent s'afiliava al PSUC perquè era gairebé l'única eina que existia, però sense assumir plenament els principis comunistes. El procés de boltxevització del PSUC realitzat pel seu primer secretari general, Joan Comorera, (7), que va significar no només la reorganització del partit sobre el model leninista, sinó també la interiorització del "control" del lideratge soviètic (Panebianco, 1990), s'anirà diluint amb l'entrada de la nova i jove generació de militants. El PSUC tornarà a ser el partit plural i heterodox de la seva fundació.

---

(7) Pel que fa al procés de boltxevització, així com la fundació i els primers vint anys de vida del PSUC, vegeu Caminal (1984).

Relacions informals en una institució formal

Un partit polític és un marc d'estudi idoni per analitzar les formes de reclutament i la socialització de grup; les relacions de poder i la formació de lideratge.

Bona part d'aquesta militància psuquera pertany a les generacions que començaven a fer-se adultes els anys seixanta, començaments dels setanta. Una pregunta a fer-se és quina significació va tenir per ells la seva militància al partit. ¿Tenien una clara consciència de ser "l'avantguarda revolucionària del proletariat"? ¿O podem considerar aquesta militància una forma d'incorporar-se al món dels adults? Un món adult que tenia significacions amb la dictadura: els pares havien guanyat la guerra, o l'havien perduda; però havien restat immòbils durant més de dues dècades.

El poema de Salvador Espriu als estudiants de la Caputxinada diu: «*Hem viscut per salvar-vos els mots, per retornar-vos el nom de cada cosa*». La generació més gran passa el testimoni de la "cultura" a la més jove, que ara haurà d'assolir la plenitud. ¿Podem considerar d'alguna manera la militància d'aquests joves, com un ritus de pas? ¿Una revolta contra la dictadura, però també una part del conflicte generacional entre pares i fills?

Un altre centre d'interès analític és estudiar els aspectes "no polítics" de l'activitat de l'organització. Durant la clandestinitat no serà sols la pràctica -i la teoria- política del partit la que propiciarà l'afiliació, sinó també tot un seguit de tasques de suplència a funcions que, en democràcia, estan encomenades a l'Estat i/o a la societat civil. S'estudien els aspectes de socialització, d'ajut mutu, de reforçament dels llaços de solidaritat en moments de crisi, el sentiment d'identitat de grup que permet mobilitzar una sèrie de recursos de forma eficient, per part de les persones. Tot un conjunt de relacions socials que es poden emmarcar en el que Eric Wolf (1980: pàg. 19-39) denomina estructures intersticials, suplementàries o paral·leles, que se superposen al sistema social, relacionant-se amb les relacions estratègiques fonamentals dins de les quals s'inscriuen.

Aquests vincles de relacions seran particularment eficaços en aquelles situacions en les quals l'estructura institucional de la societat sigui dèbil, i no pugui proporcionar amb la suficient regularitat la quantitat necessària de béns i serveis, tant de tipus material com immaterial, culturals, emocionals etc. En aquestes circumstàncies existiria una demanda de suport social, mutu, entre els membres del grup, la qual cosa demostraria que els llaços personals es reactiven en aquelles situacions que suposen conjuntures crítiques, tant per a la persona com per al grup. Unes relacions que es tornarien més laxes quan aquestes situacions d'excepcionalitat històrica i/o perill ja no existeixen.

El sentiment de grup, que s'havia enfortit davant el perill extern que representava la dictadura, es debilita quan arriba la democràcia i l'antic militant clandestí ha d'establir noves formes de relacionar-se amb la societat, fins i tot amb la seva pròpia família, de manera que el grup polític, que significativament era anomenat "la família", deixa de ser essencial per al desenvolupament de la pròpia vida personal. A partir de la consolidació de la democràcia aquests aspectes de suplències, d'interaccions i dependències mútues experimentarien tot un seguit de transformacions. D'una banda, les institucions de l'Estat s'aniran convertint en més efectives per al ciutadà. D'altra banda, amb la democràcia acabada d'adquirir, la societat experimentarà una obertura en tots els fronts, que permetrà el desenvolupament de distintes sensibilitats socials i polítiques a través de noves associacions.

Amb la legalitat democràtica l'enemic principal a abatre, la dictadura, desapareix. I la identitat del PSUC, que havia creat un poderós sentit de comunitat, havia estat fonamentada, en bona part, en la lluita antifranquista. Amb la normalitat democràtica sorgiran dins del mateix partit interessos no coincidents, voluntats oposades, vells problemes personals, que es traslladaran a una lluita pel poder.

En aquesta lluita pel poder, les faccions o "les famílies polítiques" evolucionaran de l'estadi de quasi-grup que Adrian Mayer defineix com «*classificació que pot*

establir-se en funció dels interessos comuns subjacents, que podrien anomenar-se també grup potencial» (1980: pàg. 108-109) a fraccions organitzades, fortament cohesionades que portaran a un tall profund dins del partit. Les formes que prenen els conjunts de militants depenen de les necessitats del moment i sobretot de la importància de la crisi. En èpoques de baixa intensitat de conflictes no són més que faccions «conjunt de persones o quasi-grups que no s'organitzen de forma permanent» (Luque Baena, 1992: pàg. 571), que s'agruparan per a un afer determinat (un congrés, elaboració de llistes o de programes). Però en el moment de la màxima intensitat conflictual es convertiran en fraccions organitzades de forma permanent, amb jerarquies pròpies i diferenciades.

Socialització.

L'expressió socialització política es refereix al procés i a les influències que fan que una persona esdevingui en subjecte polític. Aquest subjecte polític ideal estudiat per la sociologia és el que pertany a un sistema democràtic parlamentari i que accepta les regles del sistema polític al qual considera legítim (Oppo, 1980: pàg. 6-7). La literatura consultada dona una importància fonamental a l'escola i a la família en la transmissió dels valors polítics i cívics. (Oppo, 1980: Confalonieri, 1981).

Però les generacions que van ser educades (socialitzades) sota el franquisme van viure una escola que pretenia inculcar la seva ideologia autoritària. Pel que fa a les famílies, fins i tot les dels vençuts degut a la por que es desplegarà per Catalunya després de la guerra i la llarga post-guerra, no van constituir un espai de socialització directa en els valors democràtics. Existia, però, el fil de la memòria que amb gestos intangibles transmetia a les noves generacions els valors apresos en les llargues experiències de lluites populars i obreres a Catalunya i dels curts anys de llibertats que va suposar República. Eren uns gestos intangibles de caràcter purament resistencialista però que mostraven uns valors d'oposició a l'estat de coses que comportava el règim. En aquest sentit la llegua i el folklore català van jugar un paper

fonamental. El català va ser durament perseguit ("hable en cristiano"), però a moltes escoles era la llengua d'ús fora de l'estricta àmbit de les àules, a les quals era obligatori el castellà. El sentiment que s'advertia en els pares i les mares quan es va poder començar a sentir i a ballar la sardana. El caràcter semi-clandestí, o amagat, que tenien les activitats d'aprenentatge de la nostra llengua i el nostre folklore. Gestos com apagar la ràdio o marxar del cinema quan sonava l'himne nacional (llavors l'himne franquista).

En el transcurs del temps aquests gestos intangibles aniran esdevenint acció. A ningú se li escapava que assistir a un recital de Raimon, Lluís Llach o qualsevol altre intèrpret de la nova cançó o col.laborar amb alguna de les moltes entitats que van sorgir, en el fons, era una activitat contra el règim.

Els moviments d'alliberació nacional en contra del colonialisme que es van desenvolupar als països del Tercer Món (Cuba en primer lloc), van ser un element important en la socialització d'aquestes generacions de militants. Eren uns aires de llibertat que arribaven i, a més, semblava menys perillós parlar d'aquests esdeveniments que del règim.

Durant la dictadura, les inquietuds socials s'havien de canalitzar dins d'uns estrets marges de mobilitat per no caure en la il.legalitat més absoluta, amb el risc personal de presó que això suposava. S'havien de combinar les accions legals amb les il.legals, aprofitar les escletxes que el règim deixava lliures, ampliar-les i actuar dins d'elles. Això permetia, a més d'una certa cobertura per als militants, que un nombre major de persones participés en les lluites que es plantejaven.

Com si d'una societat paral.lela es tractés, en aquests espais anomenats "illes de llibertat" tot era trastocat, res no representava el que semblava. En ells una societat democràtica i pluralista s'estava forjant davant del règim dictatorial, una societat civil que sortirà a plena llum del dia a partir de la mort del dictador. Les condicions pel canvi democràtic al país estaven donades, amb anys d'esforç i de lluites s'havien anat assolint uns

espais de llibertat en què s'havien format els futurs dirigents dels partits polítics i de la democràcia.

La investigació

L'objectiu fonamental de la recerca és tractar de posar de manifest la relació entre l'organització, els individus que la formen i el medi social més ampli. Es tracta de dilucidar per què els individus s'impliquen de forma diferencial en la política i com aquesta implicació varia segons canvia el propi sistema social. Veure els distints nivells de la vida política -opció individual, col·lectiva, el sistema polític mateix- i com s'articulen entre ells.

Un altre objectiu és analitzar els canvis socio-polítics esdevinguts a Catalunya un cop superada la llarga postguerra, a través de la lectura que ens donarà l'experiència de vida dels militants del PSUC, i també de la història institucional del partit. Es tracta de "llegir" la societat a través de la vida d'una institució política, com és un partit. Al llarg dels anys de la dictadura el PSUC es va constituir en el vehicle d'expressió de les necessitats d'una bona part de la societat catalana (sobretot a les zones urbano-industrials). El partit va assumir i va canalitzar políticament les reivindicacions socials, polítiques, culturals i nacionals, i es va convertir en una alternativa a la "vida oficial" manada pel règim.

A partir dels testimonis directes de militants intentarem mostrar que el partit no sols va tenir unes funcions polítiques, sinó que també va actuar com una institució substitutiva a nivell cultural, polític, de socialització i d'integració en el cas dels immigrants. En definitiva, la tesi intenta aprofundir en la relació entre els militants i els diferents nivells de vertebració social del nostre país, una relació que té diferents intensitats segons el moment i el medi. Una relació que no és tant de discurs polític oficial, sinó la resultant del diàleg d'uns homes i unes dones amb la societat en què viuen, amb els seus productes culturals, polítics, ètics i econòmics, i a

la seva adscripció a una cultura de valors empírics i realistes de transformació immediata de la realitat des d'una perspectiva d'esquerres.

Una altra hipòtesi és la diversitat d'origens socials de la militància psuquera. Des de meitat dels anys seixanta estarà formada, fonamentalment, a partir de tres àmbits o de tres sectors socials: el moviment obrer (CCOO), la universitat (estudiants, intel·lectuals, professionals, col·legis professionals, món de la cultura) i, una mica més tard, el moviment veïnal (AAVV), classes mitjanes.

Per investigar el PSUC s'ha fet la seva història institucional a partir de revisar els arxius i els nombrosos documents generats tant des de la clandestinitat com en la legalitat. S'han tingut en compte els diferents treballs existents sobre aspectes parcials del partit i també sobre els moviments de masses, així com la literatura que hi ha sobre el partit, tant les històries (militants i apologetiques en alguns casos), com també la narrativa dels anys seixanta i setanta que ens parla de la vida quotidiana a Catalunya, i en alguns autors, sense dir el nom, del PSUC o millor dit de la seva gent. La investigació s'ha emmarcat dins la història social i política de Catalunya durant el període estudiat.

A través del diàleg amb els informants es tracta de reconstruir la relació dels militants amb el partit. *"Del nostre partit, tan dolorosament viscut, estimat, suportat: el PSUC"*, que escrivia l'Ignasi Riera. La interacció entre la gent, amb les seves expectatives, sentiments, necessitats, i el partit, amb les seves directrius i la seva política. Amb els relats dels nostres entrevistats, ens adinsem en el món de la militància del PSUC, el que hem anomenat complex "simbòlic-cultural" i en els seus canvis de significats, segons es modificava la realitat socio-política al nostre país.

Les biografies polítiques

Les "històries de vida" o el mètode biogràfic focalitzat en la vida política de les persones entrevistades ha constituït un dels pilars bàsics d'aquesta investigació. He realitzat 32 entrevistes en profunditat a militants i ex-militants del PSUC. D'aquests només uns sis continuen en la política activa dins de la formació hereva del PSUC d'altres, sense haver-se donat de baixa es mantenen al marge i la resta estan decididament fora de la política institucional o en altres partits. La gran majoria han estat membres del Comitè Central en algun període o altre. Les persones entrevistades s'han escollit en funció del seu posicionament en el moment de la crisi del partit, procurant que estessin equilibrades les diferents tendències i les procedències socials: universitat, moviment obrer, barris, aparell organitzatiu, així com també d'alguna manera territorials. Però al mateix temps en ser, gairebé totes, persones amb una llarga militància, m'han pogut explicar les experiències de la seva entrada al partit i posterior militància a finals dels anys cinquanta i seixanta, amb la qual cosa s'ha obtingut un seguit de relats sobre la "refundació" del partit a diferents llocs i espais socials de la geografia catalana.

Es a dir, s'han escollit els informants per la seva situació dins del partit en el període final, però procurant que la seva memòria completés la història passada. Per posar un exemple, José Luis López Bulla va ser entrevistat perquè era el secretari general de CCOO i membre del Comitè Central i del Comitè Executiu durant molts anys, però al mateix temps ens proporcionà informació sobre la formació del partit a començaments dels seixanta a Mataró i la comarca del Maresme, ja que ell va formar part del grup de joves que es van constituir en el PSUC de Mataró i es van llençar a l'aventura de buscar la connexió orgànica amb el partit. Leopoldo Espuny va ser entrevistat per la seva situació com dirigent de l'escissió del 1981, però també a com militant de base els anys seixanta i membre del Comitè d'Estudiants del PSUC. Jordi Solé Tura o Jordi Borja van ser escollits per que es varen convertir en caps de la fracció eurocomunista, però també perquè la seva militància venia d'antic (un del 1956 i l'altre del 1960),

es van haver d'exiliar per evitar ser detinguts, van ser afectats directament per la crisi del 1964, van retornar al partit i se'n van convertir en dirigents. Així podriem continuar amb la resta dels entrevistats

El que cal subratllar, doncs, és que d'acord amb la metodologia antropològica hem optat per una selecció basada en el criteri de la significativitat, que és el que ens permet aconseguir visions aprofundides i arribar a una comprensió de les diferents dimensions analitzades.

Les entrevistes han resultat d'una gran riquesa per a la investigació, perquè els informants ens han parlat de la quotidianitat de la vida interna del partit i de les relacions entre els militants, que expliquen tantes de les coses passades. Les entrevistes han aportat dades que n'han ajudat a clarificar aspectes foscos, amagats i/o, conscientment o inconscientment, oblidats en els relats de la història oficial del partit. La seva memòria era més explícita en el record dels anys de la clandestinitat, de la política unitària, de la reconstrucció de l'eina PSUC en definitiva, per fer-se més apagada quan arriba el moment més crític de la història del partit, el de la seva divisió. L'ésser humà tendeix a oblidar els records que li fan mal, és un mecanisme de supervivència, per això trobo significatius per explicar el drama personal i col·lectiu que va suposar el trencament i la pràctica desaparició del PSUC aquests oblits de la memòria. Algunes persones entrevistades intentaven solucionar aquest període dient-me «bé això ja ho coneixes». Altres menystenien el seu paper durant la crisi, fet que no penso que obeís a un intent d'amagar informació, sinó que les hores i hores passades entre discussions estèrils van resultar tan dures per a tothom que la memòria ha preferit oblidar. Després de la meua insistència aquests records anaven aflorant, perquè durant les entrevistes he mantingut un paper actiu amb contrastació d'hipòtesis, sobretot quan més anava avançant en la investigació. Contrastació d'hipòtesis prèvies amb els militants entrevistats i també intercanvi d'informacions ja adquirides.

Les entrevistes, a més, conformen trenta-dos documents polítics, que tenen el valor de ser una anàlisi de la nostra història recent realitzat per alguns dels seus

protagonistes principals. A l'hora d'analitzar les entrevistes, naturalment, s'ha tingut en compte que la memòria és sempre una reconstrucció del passat a partir del present de cadascuna de les persones entrevistades. La riquesa de matisos, tant pel que fa al que s'ha dit com al que no s'ha dit, introdueix en profunditat en les relacions socials que s'han donat dins del partit. Les entrevistes es correlacionen i es complementen unes amb les altres, servin al mateix temps, aquesta interrelació, com a forma de control de la informació. Les històries de vida polítiques demostren la importància de la dimensió individual en els estudis de canvi cultural, contribuint a aprofundir l'anàlisi de l'impacte que sobre la vida quotidiana de les persones tenen les progressives modificacions a nivell de l'estructura (Pujadas, 1990: pàg. 80).

El mètode de l'observació participant, propi de l'antropologia, no s'ha pogut emprar perquè malament es pot observar un objecte que en la pràctica no existeix. Però, i no sé si això serà considerat com un sacrilegi, he realitzat el que es podria anomenar una "observació participant de la memòria", la meua, per començar, i la dels companys i companyes que en multitud de converses informals -en les quals suggeria, d'una manera o altra, el tema del "Partit"- es llençaven a explicar les seves experiències viscudes, cosa que en molts moments ens feia retrocedir en el temps i sentir-nos "PSUC". S'ha de dir que tant els militants com els ex-militants, aquell espectre de persones que en la tesi anomeno "psuqueros", són força afeccionats a parlar del seu partit. Per això tot aquest seguit de trobades informals, d'amistat, han resultat de força utilitat.

Les fonts escrites

Les fonts documentals han estat l'altre pilar de la investigació. S'ha tractat amb tres tipus de fonts escrites: els documents oficials del partit (informes del Comitè Central, comunicats i resolucions del Comitè Central i de l'Executiu, circulars i cartes, programes de partit i electorals, etc.); la premsa del partit (*Treball*, *Nous Horitzons*, *Mundo Obrero*, *Nuestra Bandera*, *Universitat*,

etc.) i a partir del 1976 la premsa general; i tot un seguit de publicacions (llibres, articles, etc.) escrites per militants del PSUC tant les d'un abast teòric com les d'un abast biogràfic o històric (8).

Les fonts escrites, al menys en aquest cas, també porten una forta càrrega de subjectivisme i de justificació de les accions realitzades, per això s'han de passar pel filtre de la contrastació amb les hipòtesis prèvies i intentar destriar els diferents elements que les conformen, tenint en compte que la lectura que l'antropòloga ha fet d'aquests documents és des del temps present i que com diu E.P. Thompson «*el conocimiento histórico (...) establece entre los fenómenos relaciones que jamás podían ser percibidas, sentidas o experimentadas por los actores, en su momento de la misma manera, y organiza los hallazgos según conceptos y en el marco de categorías desconocidas para los hombres y mujeres cuyas acciones constituyen el objeto de la investigación*» (Thompson, 1978; pàg. 38).

La premsa escrita ha resultat molt valuosa per reconstruir l'etapa democràtica. S'han treballat les cròniques periodístiques d'una premsa molt ben informada, ja que en alguns casos es tractava de periodistes militants o molt propers al PSUC que a la vegada eren contínuament alimentats per part d'alguns sectors de la direcció. I s'ha analitzat també l'extensa producció d'articles generats per membres de la direcció del PSUC, en els quals expressaven les seves opinions sobre la situació política en general i, sobretot, sobre el partit mateix. En aquest sentit s'ha de dir que he tingut accés a l'arxiu de premsa de Gregori López Raimundo i Antoni Gutiérrez Díaz, amb la qual cosa s'han pogut examinar els reculls de premsa, que constaven d'informacions d'un amplíssim espectre de diaris i revistes catalanes i de la resta de l'Estat.

Fer una anàlisi de la composició social dels militants és una tasca essencial per estudiar un partit polític. En aquest cas, 21 dels anys que s'han estudiat van ser anys de clandestinitat; fins al 1977 no hi ha llistes d'afiliats, ni dades escrites sobre la militància. En aquest sentit han estat de gran utilitat els treballs de Joan Botella sobre l'electorat del PSUC i sobre els delegats al IV Congrés,

---

(8) Vegeu l'apartat Fonts i Bibliografia.

celebrat durant la tardor del 1977, que proporcionen una aproximació -no n'hi ha una altra sociològicament possible- del tipus de militància que sortia a la legalitat.

L'escriptura

L'antropologia dóna molta importància a la construcció del relat. Es a dir, a com l'antropòleg escriu la seva etnografia a partir de les dades recollides. L'escriptura d'aquest treball s'ha realitzat mitjançant una relació dialèctica entre les fonts orals i els documents escrits (premsa inclosa), contrastades amb les hipòtesis teòriques plantejades prèviament. S'ha donat la paraula als actors socials, interrelacionat-los amb les fonts documentals i intentant aconseguir un nivell explicatiu dels diferents episodis del relat per poder extreure conclusions comprensibles.

Un dels aspectes bàsics que m'han preocupat a l'hora d'escriure aquesta tesi és com estructurar el relat per tal de fer confluïr els plantejaments teòrics que possibiliten arribar a la intepretació dels fets analitzats amb les visions subjectives que cada persona entrevistada aporta.

Sóc conscient que aquesta tesi ha despertat l'interès de moltes persones. Sóc conscient, a més, que tant les persones directament entrevistades com les que en el futur puguin llegir el que he escrit sobre el PSUC, buscaran com està recollida la seva visió i les seves experiències i buscaran sobretot quina classe d'interpretació es fa de determinats esdeveniments, especialment d'aquells que són més conflictius. I és evident que em preocupa el que els "psuqueros" poden pensar del que es diu en aquesta tesi.

El perill sempre present quan s'analitza una organització, un partit en aquest cas, que pertany al mateix context cultural de la investigadora i del que, a més, n'ha format part com a militant, és que la seva perspectiva aparegui com una de les visions possibles entre el conjunt de visions existents sobre el partit. ¿Què és el que dóna legitimitat i valida la visió que subministra aquesta investigació? ¿Quines són les premisses per que la

perspectiva que aporta l'antropòloga no pugui ser considerada com una perspectiva més entre moltes altres? Entenc que la clau a aquesta dimensió crucial es troba en dos aspectes bàsics. El primer, rau en el control de la mateixa metodologia emprada per fer l'etnografia que ha servit de base per la recerca; la segona, en la necessitat d'articular l'anàlisi en base a categories i hipòtesis analítiques, que aporten els instruments de tipus teòrics i interpretatius.

Una etnografia és un constructe que deriva de l'obtenció de dades i de l'anàlisi. Lévi-Strauss (1988) va fer una distinció que resulta útil per expressar el tipus de metodologia que s'ha fet servir. Una mirada propera possibilita entrar en la lògica del grup, organització o societat que s'estudia, per poder reconstruir les experiències i percepcions de les persones que han viscut els esdeveniments que es volen reconstruir, per poder comprendre, en definitiva. Una mirada allunyada és necessària, en canvi, per analitzar els fets, per situar la diversitat d'experiències i de subjectivitats en la lògica d'una organització, que com institució política, és un sistema i forma part del sistema social més ampli que la integra. I aquest és l'instrument que permet interpretar.

La segona condició a la qual he fet referència consisteix en no limitar-se a la mera presentació de "fets", sinó en buscar aquelles dimensions que no són visibles, però que són importants per entendre la concreció d'aquests fets. Dit d'una altra manera, el que he volgut evitar és confondre ideologia amb sistema i, també, convertir els trets descriptius en teoria. I això implica la necessitat de diferenciar bé les representacions que els actors socials es fan dels fets que han viscut i ens han relatat de les categories analítiques que s'utilitzen per interpretar-los, que s'han formulat en forma d'hipòtesis en aquesta introducció i s'han anat intercalant al llarg de l'escriptura d'aquesta tesi.

Així, doncs, ha calgut comprendre, però també interpretar. Ha calgut reconstruir dimensions subjectives que suposen reconstruir "fragments" d'una organització, però també situar-les en la lògica global de l'organització mateixa. Ha calgut tenir molt presents els sentiments (la

passió, l'estimació, els odis, el valor), però també l'estructura (l'organigrama, els postulats ideològics, les resolucions, els lideratges). Aquestes dimensions són només aparentment contraposades. Són dues cares d'una mateixa moneda, d'una mateixa realitat, en aquest cas la d'una organització política, d'un partit, del PSUC.

Capítol Primer

Cultura i organització. La "refundació del PSUC (1956-1966)

«El criteri que se segueix en el pleno de Anvers (1939) es que el PSUC no serà un partit de emigració, el PSUC serà un partit de lluita que considerarà la organització dentro de Catalunya com a essencial, eso salva al PSUC. Porque eso a trancas y a barrancas y aunque de una manera muy especial pues se cumple. Y eso hace que el papel, el prestigio, la fuerza que habia logrado el PSUC en Catalunya durante la guerra pues se conserve». Gregori López Raimundo.

1.1. Els antecedents

El Partit Socialista Unificat de Catalunya va ser fundat el 23 de juliol del 1936. És l'únic partit comunista que no neix de les escissions per l'esquerra dels partits socialistes que es van produir els anys vint. El PSUC neix de la unificació de quatre petits partits marxistes catalans: el Partit Comunista de Catalunya, la Federació Catalana del PSOE, el Partit Català Proletari i la Unió Socialista de Catalunya de Joan Comorera, que era la força més important. Durant la guerra el PSUC adquirirà un gran prestigi per la seva defensa de l'ordre republicà, esdevenint el primer partit de Catalunya. Dels aproximadament sis mil militants en el moment de la unificació es passarà a uns seixanta mil en acabar la guerra civil. La UGT, controlada pel PSUC, sobrepassarà la central anarquista, CNT, per primera vegada a la història catalana.

La ciència política i les teories sobre els partits polítics (Panbianco, 1990: pàg. 17) donen una gran importància al fet fundacional i els primers anys de vida dels partits, ja que aquests serà indestruïble del seu

futur desenvolupament. Els primers moviments, així com els resultats d'aquests en la fase originària d'una organització i en els moments immediatament posteriors, continuen, en moltíssims casos, condicionant la vida de l'organització decennis després. En el cas del PSUC la seva història confirma aquesta teoria. Certament el partit sofrirà modificacions i adaptacions fin i tot molt profundes, interactuant amb els continus canvis que es produeixen en el seu entorn. Però els resultats de les primeres opcions polítiques formulades i posades en pràctica pels fundadors, les formes que prenen els primers conflictes pel control de l'organització, la seva resolució i la manera com aquesta es consolidà el marcaran de forma determinant.

Miquel Caminal (1984: vol 2, pàg. 160) caracteritza el PSUC fundacional i durant la guerra de la següent manera: «Era un partit plural en la seva composició, era un partit democràtic que concebia la defensa de la democràcia i la lluita per la República democràtica no com un accident, sinó com una conquesta de la classe obrera en el procés històric de la lluita cap al socialisme; era un partit unitari que sabia unir a l'entorn de la classe obrera altres classes i sectors socials interessats en l'aprofundiment de la democràcia i la llibertat; (...) era un partit unificat no monolític que intentava obrir nous camins no dogmàtics (...); era, en fi, un partit nacional que havia aconseguit fer del seu projecte polític el projecte hegemònic de la nació catalana. Aquesta era la seva riquesa i el seu patrimoni, el qual podia desenvolupar o corregir». I certament aquest serà, amb els canvis lògics imposats pels temps diferents, el PSUC que es refundarà a partir dels anys seixanta i que tindrà el màxim esplendor els primers setanta.

En acabar la guerra civil el gruix del partit va sortir a l'exili amb l'exèrcit republicà. Quan van poder reunir-se el mes de març del 39 se celebrà el que es coneix com el Comitè Central d'Anvers, del qual volem remarcar la següent declaració de Joan Comorera aleshores secretari general: «El PSUC no serà mai un partit d'emigració, el PSUC seguirà essent un partit de lluitadors que considerarà l'organització dins de Catalunya com l'essencial de la seva política. A França o allí on sigui, només hi han de viure

els companys necessaris per al treball de direcció que calgui desenvolupar. Els quadres del Partit, l'actiu del Partit, en la mesura possible hauran de tornar a Catalunya per reforçar l'exèrcit de companys, els catalans honrats que ja treballen contra els invasors» (citat a Caminal, 1984: Vol. 2, pàg.263). I aquesta voluntat s'acomplí, a costa d'afusellaments, d'empresonaments, de tortures, de dolor, de por, de voluntarisme, però s'acomplí. El PSUC es constituí en l'únic partit organitzat permanentment a Catalunya durant la llarga nit del franquisme.

Centenars de militants que havien passat a França amb l'exèrcit republicà varen tornar a Catalunya per incorporar-se a les guerrilles i a les organitzacions clandestines que el PSUC intentava crear. Molts militants del PSUC es varen convertir en organitzadors de la lluita contra el nazisme a França i d'altres països ocupats. Els germans Miret, Fusimanya, Lloret, Buixó i Pachamé, caiguts en aquest període són recordats a França com herois de la lluita nacional contra la invasió nazi.

A Catalunya, els responsables dels primers nuclis clandestins i nombrosos militants que varen assumir responsabilitats de direcció al partit o a les guerrilles varen ser afusellats, assassinats o ferotgement torturats els primers anys de la postguerra: Alexandre Matos, Pere Pons, Otilio Alba, Jaume Girabau, Pinós, Serrat, Roca. El mes d'abril del 1947 van ser detinguts més de 100 militants encapçalats per Joaquim Puig Pidemunt, director de *Treball*, Numen Mestres, Angel Carrero, Pere Valverde, que foren afusellats. La resta dels condemnats a mort, Carles Martínez, Esteban Arias, Bernardo Cregut i Santos Gómez, els van commutar la pena de mort per trenta anys de presó. Només sis dels detinguts en la que es coneix com la "caiguda dels vuitanta" varen sortir en llibertat. Solsona i Panyella varen morir en un enfrontament amb la Guàrdia Civil prop de la frontera francesa. Tres mesos després de la vaga dels tramvies del 1951, la policia va detenir Gregori López Raimundo i trenta-tres militants més; tots ells van ser torturats i maltractats.

La llista dels qui van patir presó és molt més llarga, només els setanta-sis membres del Comitè Central del 1976 sumaven més d'un centenar d'anys de presó (1). La dictadura organitzà un imponent aparell repressiu que tenia com a principal punt de mira els comunistes.

Una altra de les originalitats del PSUC és la de ser l'únic partit no estatal que formà part de la Internacional Comunista. La doctrina de la Internacional, heretada de Lenin, era la d'"una classe obrera, un Estat, un partit". Per això té importàcia des del punt de vista del fet diferencial català, que la III Internacional reconegué el PSUC com a partit nacional català, tot i que aquest reconeixement venia més pel caràcter unificat del partit que pel seu caràcter nacional. Stalin va dissoldre la Internacional l'any 1943 -en el document de la dissolució consta la firma de Joan Comorera, secretari general del PSUC-, i amb aquesta dissolució les relacions internacionals del PSUC queden supeditades al PCE.

Els anys quaranta, el PSUC pateix l'anomenat procés de bolxevització, que significa que el partit acaba amb el patrimoni polític anterior i es converteix en un partit homogeni i monolític, és a dir, en un partit marxista-leninista-estalinista, com ho eren tots els altres, però intentant mantenir la tensió nacional i la independència en vers el PCE. En aquest període, la confrontació partit nacional/partit dependent del PCE s'anirà decantant a favor del darrer. El partit anirà perdent independència fins arribar a estar políticament sotmès als òrgans de direcció del PCE, encara que formalment mantenia la seva autonomia. El punt culminant d'aquesta operació va ser l'expulsió del secretari general del PSUC. Joan Comorera, ja gran i malalt, tornarà a Catalunya el gener de 1951 per intentar posar dampeus el PSUC que ell defensava. Va obtenir un escàs ressò, malgrat l'activitat que desenvolupà. El mes de juny de 1954 van ser detinguts Joan Comorera, la seva esposa, Rosa Santacana, i Ferran Canyameres. Comorera, que va ser condemnat a trenta anys de presó, morirà al penal de Burgos el 7 de maig de 1958. Durant la seva estada al penal va rebre ajut i atencions per part dels militants

---

(1) Josep Roman: "Un partit de lluita i de combat" a Nous Horitzons núm. 32, segon i tercer trimestres de 1976. Gregori López Raimundo: "Que es y que se propone el PSUC", 1976.

comunistes empresonats (Caminal, 1984: pàg. 347-352).

El PSUC del 1936 mor el 1949, amb la defenestració de Comorera i les purgues que la van seguir. Durant uns anys el PSUC no serà més que el PCE a Catalunya. El vells fundadors s'apartaran, o seran apartats, del partit. La direcció quedarà a mans de dirigents que provenien de la JSUC (Juventuts Socialistes Unificades de Catalunya), formats sota l'ombra de Santiago Carrillo. Les JSUC van néixer, el 1936, federades a les JSUE (Juventudes Socialistas Unificadas de España), sent la vinculació de les dues organitzacions juvenils molt més important que la que les joventuts catalanes mantenien amb el seu partit gran (López Raimundo, 1995: pàg. 16-17).

Un cop jubilada, d'una manera o altra, la vella guàrdia del PSUC, es produeix el primer canvi generacional i el partit passarà a mans dels antics joves unificats. El 1948, es produeix una renovació generacional al Secretariat amb la cooptació de Margarida Abril i Josep Serradell, incondicionals del PCE i de Carrillo, que s'afegiran a un Secretariat que, amb l'excepció de Pere Ardiaca, no exerceix com a tal, al trobar-se la resta dels seus membres vivint lluny del centre operacional de París. Aquesta serà la direcció del partit sota les ordres de Carrillo, des del 1949 fins el 56, en què se celebrarà el I Congrés i la direcció serà ampliada; no serà, però, fins als seixanta que aquesta es diversificarà més i radicarà plenament a Catalunya. El PSUC, doncs, serà, per uns deu anys, un altre partit: disciplinat, monolític, ortodox, estalinista, dependent. Però tan aviat com el PSUC es retroba amb la societat i es reorganitza -es "refunda"- retornarà a la seva pluralitat fundacional i també a una certa ambigüïtat política, en què es basarà la seva potència i la seva hegemonia.

Un problema de fons que travessarà tota la història del PSUC serà el de les relacions amb el PCE. L'objectiu del PCE sempre va ser mantenir el PSUC com un partit formalment independent, però sotmès políticament als òrgans de direcció del PCE. Els intents d'absorció van començar ben aviat. En el III Ple del PCE celebrat el 1947 la secretària general, Dolores Ibárruri, declarà: «El interés de España y Cataluña, el interés de la lucha nacional y

social del proletariado y del pueblo catalanes, imponen realizar cuantos esfuerzos sean necesarios para que en el porvenir, cuando las exigencias de la lucha lo determinen, el PSUC, forme, manteniendo y reforzando sus características nacionales específicas, un todo orgánico con el Partido Comunista de España» (citada a López Raimundo, 1995: pàg. 15). En el Vè Congrès del PCE, celebrat el 1954, Rafael Vidiella -de qui es fa difícil dubtar de la seva catalanitat en llegir els seus escrits a *Nous Horitzons*, per exemple (2)- va proposar que el PSUC esdevingués part integrant del PCE. Santiago Carrillo, conscient que controlava el partit català mitjançant els seus fidels a la direcció, li contesta que «nada entorpece ni dificulta hoy el trabajo en común del Partido Comunista y del Partido Socialista Unificado de Catalunya. La situación en que nos encontramos, desde el punto de vista orgánico, no supone ningún obstáculo para el desarrollo de la lucha en común» (citada a Caminal, 1984: vol.3 pàg. 292).

1.2. Els anys més durs

Han passat vint anys des de la seva fundació i set anys de l'expulsió de Comorera. Durant aquest temps el PSUC ha estat dirigit directament pel PCE o, si es vol, per dirigents fidels al PCE i al seu responsable del treball a l'interior, Santiago Carrillo. Els esforços dels militants enviats a l'interior com a delegació del Comitè Central, comencen a donar fruits, que prenen la forma de petits nuclis organitzats a diferents poblacions, en algunes fàbriques; també s'ha produït l'entrada al partit d'alguns intel·lectuals. El PSUC decideix posar fi a aquesta situació de provisionalitat que comporta que la seva direcció no hagi sorgit d'un procés democràtic electiu propi, i celebrar el seu I Congrès.

La necessitat de celebrar el congrés és evident, ja que s'ha de dotar al partit d'unes normes de funcionament pròpies i d'unes tesis polítiques, a més de renovar el

---

(2) Per exemple, Rafael Vidiella "El veritable problema no són els immigrants" a *Nous Horitzons* núm 9, primer trimestre del 1967.

Comitè Central que, entre les desafeccions i les purgues internes produïdes en el període de la "desunificació", ha quedat força disminuït. «En aquest període (des del Comitè Central d'Anvers el 1939) en el qual hem tingut que lluitar contra el règim franquista i ensems lliurar una lluita ideològica en els rengles del Partit per tal d'eliminar els corrents nacionalistes, reformistes i anarco-sindicalistes que no pocs militants que ingressaren en el Partit porten amb ells i per tal que el PSU esdevingués el que és avui: un Partit marxista-leninista, revolucionari i independent, nacional i internacionalista, de la classe obrera i del poble català» (3).

«El P.S.U. de Catalunya ha celebrat el I Congrés» (4)

Uns mesos abans de l'agost de 1956 Cipriano García, Angel Rozas, Joan Keyer, Manuel Sacristán, Francesc Vicens i Joaquim Jordà, militants de l'interior, havien rebut de Miguel Núñez i de Napoleó Figuerola "Víctor" la notícia que aquell estiu haurien de viatjar a París per a una reunió important. Seguint les estrictes mesures de clandestinitat no sabien més que una adreça de contacte a París. Una vegada allí, varen ser recollits per una camioneta de repartiment tancada, sense vidres i amb el màxim secret, per separat. Militants del PCF els van dur al lloc on se celebrà el Congrés, una casa de colònies en una municipalitat propera a París governada pels comunistes. L'edifici tenia les finestres tapades amb paper negre perquè els veïns no poguessin apreciar cap símptoma d'activitat. Durant els dies que va durar el Congrés no varen sortir fora de l'edifici. En acabar, varen cantar la Internacional en veu baixa perquè ningú dels voltants no s'adonés que els comunistes catalans havien celebrat el seu I Congrés (5).

---

(3) Informe del Secretariat al I congrés del P.S.U. de Catalunya, presentat per Josep Moix. (ANC)

(4) Encapçalament de Treball, núm. 178 (ANC)

(5) Entrevista a Francesc Vicens. Gregori López Raimundo "El IV Congrés del PSUC i la seva relació amb els congressos anteriors" a Nous Horitzons núm. 38

El Congrés va aplegar els antics dirigents de la Guerra Civil que vivien a l'emigració com Moix, Vidiella o Ardiaca, els comunistes que s'havien quedat al país o que havien estat enviats a Catalunya per tal d'organitzar el partit com Gregori López Raimundo, Miguel Núñez o Josep Serradell, junt els joves dirigents sorgits de l'encara embrionària lluita clandestina. El nombre d'assistents va ser d'uns cinquantaq, la meitat procedents de l'interior, entre ells alguns joves professionals i també un «nombre important» d'immigrants (6). El fet que Moix ho anomeni especialment en el seu informe fa suposar que era una novetat, és a dir, el PSUC començava a nodrir-se també de la immigració que arribà a Catalunya aquests anys.

Aquest Congrés, celebrat mesos després del XX Congrés del PCUS (7), significà el començament de la superació de l'estalinisme que havia impregnat el PSUC després del procés de bolxevització que inicià Comorera i que acabà amb la seva pròpia expulsió del partit (Caminal, 1984). Tots els partits comunistes realitzen una crítica al culte a la personalitat que s'havia practicat amb Stalin i altres personalitats del moviment comunista. El PSUC no podia ser una excepció i el Secretariat aprofita per criticar aquesta pràctica en la persona del defenestrat secretari general: «En el PSU s'ha practicat el culte a la personalitat des de la seva fundació fins al 1949 en la persona de Joan Comorera. Comorera imposava al PSU la pràctica del culte a la seva persona...». L'autocrítica va més lluny i es refereix a la secretària general del PCE, encara que més matisada, tant, que continua lloant-la, és a dir continua el culte «també amb la camarada Dolores Ibárruri, (...) malgrat conèixer la gran modèstia (...) coneixent la seva repugnància als elogis personals» (8).

La delegació del PCE present al Congrés estava formada per Manuel Delicado i Fernando Claudín, que realitzà una intervenció que portava com a títol: "Salutació del PCE

---

(6) Informe del Secretariat al I Congrés del P.S.U. de Catalunya, presentat per Josep Moix. (ANC)

(7) En el XX Congrés del PCUS, Krustxov presentà "l'informe secret" en què es denunciaven els crims de l'estalinisme.

(8) "Sobre els Estatuts del Partit i sobre els problemes d'organització", informe i resum de la discussió realitzat per Josep Serradell "Roman". Tant aquest document com l'informe polític presentat per Josep Moix van ser publicats en forma de llibret pel PCP. (ANC)

sobre la qüestió nacional a Espanya", una intervenció que es manté dins dels límits del marxisme rudimentari utilitzat pels comunistes formats en els anys de l'estalinisme.

El I Congrés va adoptar la política de Reconciliació Nacional formulada pel PCE el mes de juny. L'anàlisi dels canvis produïts a l'Estat espanyol i a Catalunya després d'acabada la guerra i fins el 1956 porten el PSUC a plantejar la necessitat de superar les divisions engendrades per la guerra civil i la necessitat d'unir tota la població en la lluita per la recuperació de la democràcia i de les llibertats nacionals de Catalunya, i formula la proposta a les altres forces polítiques de la creació d'un moviment de Solidaritat Catalana per enderrocar el franquisme. «L'experiència passada, la presència d'una nova generació, plantegen a uns i altres la necessitat d'extirpar de la vida política de Catalunya i de tot Espanya les intoleràncies, els sectarismes i els extremismes (...). El PSUC proposa a totes les forces politico-socials, a tots els patriotes catalans, de treballar conjuntament per la reconciliació i per la creació d'una àmplia SOLIDARITAT CATALANA amb el fi de lluitar pel restabliment de la democràcia a Espanya i pel reconeixement de la personalitat nacional del poble català» (9).

La nova formulació que suposava la política de Reconciliació nacional va trobar dificultats per ser entesa i acceptada pel conjunt del partit, ja que alguns militants consideraven que era una renúncia del passat. Però el temps demostrarà que fou un gran encert, que contribuï a trencar amb l'aïllament dels comunistes (10).

Anys abans també l'adopció del que s'anomenà "el canvi tàctic" o "canvi sindical" va comportar problemes de comprensió entre la disciplinada militància de llavors: «Aquesta decisió va ser una decisió importantíssima, i llavors calia explicar les coses al partit, calia raonar aquesta política, calia basar aquesta posició política en lo que deia el Lenin sobretot i dir que també els soviètics

(9) Tesis aprovades al I Congrés (ANC)

(10) Entrevistes a Cipriano García i a Angel Rozas.

ens ho havien dit així. Aquest era un argument molt de pes, no? I efectivament el partit ho va entendre i vam abandonar la lluita armada i vam començar a treballar en la direcció d'entrar en els sindicats del règim. I en aquesta direcció es va començar a fer el que realment el partit ha estat després i d'una manera molt especial a Catalunya» (11). L'any 1948 per consell d'Stalin als dirigents del PCE Pasionaria, Carrillo i Antón, es decidí abandonar la lluita guerrillera i es va fer el pas, que serà decisiu, d'aprofitar les escletxes que deixava el règim per a la lluita democràtica a partir de les seves pròpies institucions.

Aquesta orientació permetrà que en les eleccions sindicals que se celebraran la tardor del 1957, com ja havia succeït en les anteriors del 1955, fossin escollits enllaços sindicals militants comunistes junt amb un bon nombre d'"obrers honestos". L'aprofitament de les possibilitats legals va permetre els comunistes sortir del cercle tancat de la clandestinitat-resistencialista que els imposava el règim i començar el treball d'implantació entre els treballadors.

Sindicalment els comunistes s'agrupen sota les sigles OSO (Oposició Sindical Obrera), considerada per alguns com l'embrió de les futures Comissions Obreres, però que més aviat sembla que reproduïa els mateixos esquemes del partit. «La OSO se intentó montar con un esquema que era el propio esquema del partido, ahora nos reuniamos aquí y haciamos la reunión del partido y después, a lo mejor sin movernos de sitio, deciamos "bueno aquí ya no somos camaradas, aquí somos compañeros del sindicato". La OSO fracasó porque no tenía salida, éramos los mismos, salvo alguno que era tan comunista de pensamiento como nosotros pero tenía miedo, tenía la familia, tenía la mujer que le presionaba y en la OSO se veía menos comprometido. Esos eran los poquitos independientes que podiamos tener en la OSO» (12). Així que no tingué una excessiva influència, si no era per l'empenta que l'imprimien alguns destacats dirigents obrers del PSUC.

---

(11) Entrevista a Josep Serradell.

(12) Entrevista a Angel Rozas i a Cipriano García.

El Congrés aprovà els primers estatuts -abans s'havien adoptat els del PCE- que refermen el caràcter nacional i marxista-leninista del partit, així com la seva condició d'avantguarda de la classe obrera i del poble de Catalunya. Els estatuts formalitzen el caràcter de les relacions amb el PCE, que es qualifiquen com «relacions de profunda compenetració, basades en els acords entre ambdós partits, que es sustenten en els mateixos principis marxistes-leninistes, la mateixa línia política general i els mateixos mètodes d'organització» (13).

La tensió per la independència del partit s'evidència en el resum de la discussió i de les esmenes que realitzà Roman: «Un camarada ha considerat convenient fer una proposició en el sentit de no creure necessària l'elecció al Comitè Central del P.S.U. de militants del Partit Comunista d'Espanya, i demanant una rectificació al final (d'aquest) apartat del projecte. El Secretariat ha considerat que aquesta és una idea justa. Considera que no és necessari mantenir aquest aspecte de les relacions del Partit Comunista d'Espanya i del P.S.U. de Catalunya». Però la proposta d'aquest militant estava feta en funció de la no dependència del partit català vers el PCE i en això el Secretariat ja no hi està d'acord (14). Amb tot, a partir d'ara el PCE participarà en els Comitès Centrals com convidat. Aquest fet durant molts anys no li va plantejar problemes al PCE, ja que el seu dirigent convidat era escoltat amb més atenció, fins i tot, que la pròpia direcció del PSUC. Les diferències vindran anys després quan el PSUC, a partir de la força que li donarà la seva implantació social, vagi marcant distàncies amb el PCE i defensi cada vegada amb més èmfasi la seva autonomia.

Una de les intervencions més celebrades del Congrés va ser la de Cipriano García quan va explicar la "manifestació de les bicicletes" a Terrassa, de la qual havia estat el principal organitzador. L'Ajuntament havia posat un arbitri sobre l'ús de les bicicletes al terme municipal de Terrassa. La reivindicació perquè no es posés aquest arbitri va mobilitzar una gran quantitat de la població. Va

---

(13) Estatuts aprovats I Congrés (ANC)

(14) "Sobre els Estatuts i sobre els problemes d'organització", informe i resum de la discussió realitzats per Josep Serradell "Roman" al I Congrés.

ser una manifestació de masses, impensable a l'època, comparable amb les vagues del 51 a Barcelona (la vaga dels tranvies) (15). La intervenció del Cipri va il.lusionar els assistents al Congrés perquè suposava un aire nou que obria l'esperança de la possibilitat d'organitzar al país accions de masses. La "manifestació de les bicicletes" s'havia realitzat de veritat i el Cipri era allà per explicar-ho.

Josep Moix serà escollit secretari general, tot i que les circumstàncies -Moix vivia a Praga- faran que la direcció efectiva l'assumeixin Gregori López Raimundo, Josep Serradell (Roman) i Pere Ardiaca (16) des de París on es trobava el centre operacional de les direccions del PSUC i del PCE. Els diferents enviats des de l'exili com "delegació del Comitè Central" a l'interior de Catalunya s'esforçaven, en la més absoluta clandestinitat, a anar teixint una xarxa organitzativa, però en aquells anys el PSUC no era més que alguns petits nuclis d'obrers organitzats en algunes fàbriques i en algunes localitats, entre les quals cal destacar Sabadell i Terrassa.

L'organització a l'interior

A nivell organitzatiu el I Congrés va significar la fi d'una resistència heroica però residual i desorganitzada i sentà les bases del que serà en el futur l'organització del PSUC. L'evolució principal del PSUC, però, s'anirà desenvolupant amb el temps i derivarà de la seva renovació generacional, del fet que el pes quantitatiu i qualitatiu dels veterants anirà disminuint. Els militants que refundaran el PSUC no necessitaran "des-estalinitzar-se", ja que com a generació seran de l'era "post-estalin". Això no vol dir que no perdurés la vella cultura leninista-estalinista en els rengles del partit i en una part de la seva direcció.

---

(15) Entrevista Francesc Vicens. Sobre la vaga del 1951 vegeu Fanès, Fèlix (1977): La vaga dels tranvies. Barcelona. Edicions 62.

(16) Vegeu a l'annex I la llista del Comitè Central.

La feina de les delegacions del Comitè Central i dels anomenats instructors que treballaven a les seves ordres consistia a intentar anar creant organitzacions comunistes i reclutar nous militants, un per un, per les comarques catalanes. Les reunions s'acostumaven a fer tot passejant pels carrers de les ciutats o pel camp -aquesta fórmula va durar força anys. Quan hi havia possibilitat que fossin més àmplies podien prendre la forma d'una excursió muntanyenca d'un grup d'amics: *«Montamos la reunión más arriba de Martorell, en el río Llobregat, debajo de un puente que por encima pasaba el tren. Con una cañita de pescar nos juntamos unos 14 o 15 de nosotros, y vino Víctor para explicarnos la política de Reconciliación Nacional»* (17). L'afecció dels catalans per la muntanya els feia passar desapercebuts entre els altres excursionistes. El costum de fer les reunions més àmplies a la muntanya també va durar força anys.

Si era possible, ja que la situació econòmica del país era encara de molta misèria, també s'encarregaven de recaptar fons per al partit. Econòmicament, en aquells anys el PSUC depenia del PCE, que proporcionava els fons necessaris per desenvolupar el treball a l'interior. Els diners acostumaven a entrar a Catalunya aprofitant els viatges de militants a l'interior, o mitjançant emissaris enviats especialment amb aquesta missió. S'ha de destacar la valentia d'aquests militants anònims que es jugaven la vida per la causa de la llibertat i pel partit. La mitologia heroica del partit es crea en aquests anys, que donen continuïtat als herois de la dècada anterior.

El respecte i la fe en el partit portava a situacions que poden semblar, fins i tot, incomprensibles, com ho demostra una anècdota que explica Miguel Núñez sobre un company amb el qual tenia una cita i aquesta, pel que fos, va fallar. Dos dies després van aconseguir trobar-se en una segona cita establerta prèviament, com era costum. El militant li entregà a Núñez una maleta i li va explicar que havia passat els dos dies vagant pels carrers, quasi sense menjar perquè no tenia diners (a part de la incomoditat evident, s'ha de tenir en compte que per a un comunista aquells anys vagar pel carrer era posar-se en perill).

---

(17) Entrevista a Àngel Rozas.

Miguel, veient que en la maleta hi havia prop d'un milió de pessetes, li va preguntar: «¿Oye, pero tú sabías lo que llevabas?». El militant li va contestar que sí, però que aquells diners eren del partit i ell considerà que no els podia tocar, que la seva obligació era passar com fos fins que arribés la segona cita i els pogués entregar com se li havia encomanat (18).

Treball, òrgan central del PSUC, es feia a França. El país veí va ser el centre d'operacions de l'aparell de propaganda durant tota la dècada, encara que sovint el que es feia era imprimir a Catalunya els clixés que passaven per la frontera. El fet de portar el material de França suposava que en el territori català només havia de fer-se la tirada. La impressió de la revista normalment s'havia de fer a la nit, ja que els impressors que col.laboraven amb el partit no podien arriscar-se a ser vistos pels seus empleats. En aquestes èpoques de dura repressió, però, alguns números de *Treball* van haver-se de fer íntegrament a França, i eren entrats a Catalunya mitjançant els objectes de doble fons preparats per una colla d'experts dedicats especialment a aquest treball (19).

La tasca dels militants, fora dels nuclis a les fàbriques o a la universitat, moltes vegades consistia a rebre uns quants exemplars de *Treball* i *Mundo Obrero* i repartir-los a quatre o cinc persones que tenien adjudicades per passar-los la propaganda. Pot semblar poca cosa a fer, però amb això es jugaven anys de presó si eren descoberts. A més, una de les preocupacions fonamentals de la direcció era assegurar el repartiment dels òrgans de propaganda centrals del partit, per la necessitat de cobrir els esdeveniments que els mitjans oficials mai no haurien publicat i per la creença que la propagació d'aquests i dels triomfs de les accions empreses pel PSUC servia d'estímul per generar noves accions. *Treball* va ser el vehicle per cridar a la mobilització de militants i simpatitzants, així com el vehicle fonamental per fer conèixer totes les resolucions i directrius de la direcció del partit per a l'orientació de la militància.

---

(18) Entrevista a Miguel Núñez.

(19) Palau, Isuka "Treball a la clandestinitat", publicat a *Treball*

Difondre *Treball*, doncs, tenia una importància fonamental. Per això es va establir una perfecta xarxa de connexions entre militants que el feien arribar arreu de Catalunya. El nucli principal d'aquesta xarxa era l'estafeta, que era una adreça fixada prèviament que rebia els paquets de *Treball* i s'encarregava de difondre'ls a diferents punts de Catalunya. Aquí, d'altres militants en recollien un nombre petit per repartir-lo persona a persona.

A les dones se'ls encomanaria la tasca de crear agitació als mercats i barriades contra el Govern i les autoritats franquistes responsables de l'augment considerable dels queviures i de la carestia de la vida. També serien les sostenidores de les comissions de solidaritat per l'amnistia dels empresonats antifranquistes i de la solidaritat material amb les seves famílies. La preocupació per la incorporació de les dones a la lluita antifranquista és present a gairebé tots els informes. «La lluita de les dones de les diverses capes de la població de Catalunya en defensa de llurs interessos materials i per la llibertat i la democràcia, haurà de culminar en l'organització d'un gran moviment independent, ampli, de masses, de les dones antifranquistes. El desenrotllament de la lluita del poble contra la dictadura indica clarament la necessitat que les dones cerquin, també, llurs formes pròpies per a organitzar-se i participar més destacadament, amb llur pròpia personalitat en la lluita per la pau, per la llibertat i en la gran tasca d'enderrocar la dictadura franquista» (20).

El 1955, a l'entorn dels seminaris "Juan Boscán" de Josep M. Castellet, havia nascut el primer nucli universitari del PSUC. Manuel Sacristán i Francesc Vicens van tornar del I Congrés amb l'encàrrec d'organitzar els estudiants i els professionals. Els primers militants a la Universitat varen ser Octavi Pellissa, Luis Goytisolo, Joaquim Jordà i Salvador Giner (21). El novembre del 56, coincidint amb els fets d'Hongria, s'incorporà Jordi Solé Tura. L'organització estudiantil quedarà constituïda amb l'entrada de Joaquim Marco, Quim Vilar i Marcel Plans;

(20) Intervenció de Josep Roman al IV Ple del Comitè Central celebrat el gener del 1963. (ANC)

(21) Entrevista a Francesc Vicens.

després s'hi van incorporar M. Rosa Borràs i Juliana Joaniquet (22). El responsable de la cèl.lula era Octavi Pellissa, que tenia d'enllaç el membre del Comitè Central Manuel Sacristán. Francesc Vicens era el responsable d'intel.lectuals i professionals. El psiquiatra Josep M. Jaén Teixidor obriria el camí entre els professionals de la medicina. Aviat trobarem militant Josep Fontana, Josep Termes, Manuel Puig i Francesc Vallverdú, que formaran el nucli inicial de la cèl.lula d'intel.lectuals del PSUC (23).

Sobre els fets d'Hongria s'ha de dir que el PSUC va veure la intervenció de la Unió Soviètica a Hongria amb la mateixa òptica que el PCUS. Es va redactar un manifest dirigit als ciutadans de Barcelona on, seguint la propaganda soviètica, es culpava la CIA junt amb elements reaccionaris hongaresos d'intentar un cop d'Estat contra el govern legalment constituït. A Barcelona es varen celebrar manifestacions organitzades pel règim mateix en contra de la intervenció soviètica, que els estudiants democràtes, junt amb els quatre estudiants del PSUC, aprofitaren per intentar convèncer els seus companys que es podia sortir al carrer i organitzaren una manifestació que prengué el caire de protesta en contra de totes les tiranies. En aquest cas, la policia intervingué violentament (24) (Colomer, 1978: pàg. 116-117).

La decisió d'entrar al PSUC, normalment, era presa abans d'haver-lo trobat, fins i tot, de saber què era. La furibunda propaganda anticomunista del règim provocava que joves amb unes vagues inquietuds de justícia social i/o catalanistes busquessin el PSUC per donar sortida a aquestes preocupacions. Perquè el PSUC refundat es forja al voltant de la lluita antifranquista, en les assemblees a les fàbriques i a la universitat. Es forja en la lluita democràtica dins d'un país amb un règim autoritari. El PSUC serà, en primer lloc, el gran partit de l'antifranquisme, després podrà ser un partit comunista, en el qual conviuran cultures i legitimitats diferents. Una cultura es basarà en

---

(22) Entrevista a Jordi Solé Tura.

(23) Entrevista a Francesc Vallverdú.

(24) Entrevista a Francesc Vicens.

la defensa d'una democràcia profunda i buscarà la seva legitimitat en el partit mateix i la pròpia història, tot sentint-se partíceps d'un moviment internacional més ampli; una altra cultura, que serà sempre present, es basarà en el comunisme ortodox i buscarà la seva legitimitat en la Unió Soviètica.

Aquells anys una de les primeres dificultats que havien d'enfrontar les persones aspirants a militar en el PSUC era la de trobar el partit. Una recerca que era plena de problemes i sovint impulsada per un sentiment d'oposició a l'estat de coses que comportava el franquisme, però sense cap ideologia concreta.

L'Angel Rozas es preguntava: *«¿Pero dónde los encuentro yo, a los comunistas?. Entonces llegué a la conclusión de que habías de hacer alguna barbaridad para que te metieran en la cárcel, porque los comunistas estaban en la cárcel»*. La primera vegada que va sentir parlar de comunisme va ser en una reunió de joves d'Acció Catòlica, de la qual fou expulsat per realitzar una intervenció criticant la manca de penicil·lina -els hospitals eren plens de tuberculosos-, que només es trobava al mercat negre. La persona que dirigia la reunió l'acusà de comunista. *«"Tu eres un comunista". Y la verdad es que aquella palabra me impactó, porque yo no tenía ni idea de que quería decir, yo no sabía lo que era un comunista (...) ¿eso es malo? ¿eso es bueno? y me dediqué a buscarlos»*. Per mitjà d'un company de feina que coneixia un anarquista que havia estat a la presó, va entrar en contacte amb un militant del PSUC que havia quedat desconnectat de l'organització arran del seu pas per la presó. Escoltant *La Pirenaica* aconseguien les orientacions i es van anar organitzant entre ells en *«la empresa, en el barrio»* i a partir d'amics també a altres empreses. Això deuria durar uns tres anys, fins que el 1955 va entrar en contacte amb un militant del PSUC que, després de llargues passejades per la Travessera de les Corts i de passar-li uns quants *Mundo Obrero*, va establir, finalment, la relació amb el partit.

Francesc Vallverdú, que havia acabat els estudis universitaris el 1957, no va trobar-hi ningú mentre estudiava, però recorda amb emoció quan en la vaga dels

tranvies del 51 va descobrir al metro un munt de Treball «que els vaig agafar perquè eren en català! Me'ls vaig posar a la cartera de l'escola, me'n vaig anar cap a casa i li vaig dir al meu pare "mira que he trobat al metro!" i ell em va mirar i em va dir "escolta, que això es perillós". Llavors me'n vaig quedar un, els altres els vaig llençar». Va ser arran de la detenció d'Octavi Pellissa que va descobrir que el PSUC existia de forma organitzada: «Jo sabia que era el PSUC, però no sabia ni tan sols que estés organitzat. Per mi la detenció de l'Octavi va ser la revelació dels perills d'un noi valent, que l'havien detingut i que estava vinculat a un partit. Llavors vaig descobrir el PSUC» (25).

Jordi Solé Tura hi va entrar de la mà d'Octavi Pellissa: «No tenia ni la més mínima idea del què era el PSUC, ni de què era el comunisme, no havia llegit absolutament cap paper, bueno havia llegit el Manifest Comunista de Marx. (...) En definitiva el que em va fer entrar al PSUC va ser el que passava en aquell moment, el 56 va ser l'any del XX Congrés (del PCUS), l'any dels afers d'Hongria, jo havia participat molt activament en les manifestacions de protesta contra la invasió d'Hongria per la Unió Soviètica i com a resultat d'això vaig ingressar al PSUC. Es a dir, no vaig veure contradicció entre una cosa i l'altra».

Cipriano García va trobar el partit «en la barberia, era en un barrio donde pasa algo muy típico de lo que pasa en los pueblos, se discute de política, se discute de todo». El Cipri compartia el barber amb militants del PSUC de Terrassa i després de superar amb plena satisfacció d'aquests un parell de proves que els indicaren que podia ser un bon militant, va demanar l'ingrés al partit.

---

(25) Entrevista a Francesc Vallverdú.

Les detencions: "I malgrat la por, continuàvem" (26)

En aquells anys els homes i les dones que entraven a militar en un partit polític clandestí el que tenien segur era que anirien a la presó, o com a mínim serien detinguts per la policia, interrogats, maltractats, potser torturats per la Brigada Político Social a mans d'Antonio Juan Creix (27); que podien perdre la feina i no trobar-ne una altra perquè les llistes negres corrien per les empreses; que potser haurien d'exiliar-se. Però la gent entrava, amb por, amb molta por, però també amb coratge. Perquè, parafrasejant Eric Hobsbawm quan es refereix a les Brigades Internacionals: «Per a coneixement dels lectors que han crescut en l'atmosfera moral de finals del segle XX, cal afegir que no eren mercenaris, ni aventurers. Lluitaven per una causa» (Hobsbawm, 1955: pàg. 165). I la causa era la mateixa: la llibertat i l'emancipació.

Les mesures de seguretat per intentar evitar les detencions eren estrictes, encara que depenia del diferent tarannà de les persones que fossin aplicades amb més o menys rigor. S'utilitzaven "noms de guerra" per evitar que en cas de ser detinguts i sota les tortures es pogués donar "cantar" el nom d'algun company o companya. Es recomanava no anotar els telèfons a les agendes, sinó que s'havien de memoritzar. No es podia parlar de temes problemàtics per telèfon ni als taxis. Els documents del partit no s'havien de dur a sobre i davant de qualsevol sospita de possible detenció s'havien de destruir. Les trobades entre els companys es recomanava que es fessin pel carrer, tot passejant, o en llocs segurs "no cremats". Les "cites de seguretat" després de les manifestacions eren obligatòries per comprovar que ningú havia "caigut".

Pel que fa al comportament a comissaria la norma era clara, no fer cap declaració davant de la policia que pugui perjudicar el partit o bé originar la detenció d'altres persones. «!No vull parlar! Passar amb honor l'interrogatori policíac no és cap cosa sobrenatural, només a l'abast de persones superdotades. Centenars d'antifranquistes senzills, comunistes i no comunistes,

(26) Entrevista a Jordi Solé Tura.

(27) Sobre la BPS i les seves activitats, vegeu Batista (1995).

s'han comportat davant la policia amb una dignitat i una fermesa exemplars. Per això només cal mantenir l'enteresa d'ànim, no espantar-se per l'"escenificació" que la policia porta a terme per impressionar el detingut, no témer ni les amenaces ni els cops, tenir en tot moment present que per a un comunista l'honor personal, l'honor revolucionari, és més important que la mateixa vida» (28).

El 9 de gener del 57 el Govern decretà una pujada de 20 cèntims del preu dels tramvies. «A partir del dia 9 mateix els fulls a milers començaren a circular... signats pel P.S.U., difoses a milers, en sortiren d'altres fetes a màquina o a ciclostil, àdhuc a mà... Mai encara sota el franquisme no havien circulat per Barcelona tants milers de fulls clandestins» (29). Els pobres mitjans de propaganda de què es disposava aleshores fan pensar que probablement la campanya no fou tan massiva, ja que, segons explica Francesc Vicens, l'acció de protesta contra la pujada dels tramvies la varen organitzar entre 15 i 20 persones. Però l'agitació va obtenir el suport d'uns ciutadans de Barcelona cansats de les restriccions de llum, de la carestia de la vida, de la inflació acompanyada de salaris de misèria, de la manca d'habitatges. S'ha de tenir en compte que només l'any 1956 amb els dos decrets llei d'augment dels salaris les classes populars catalanes assoleixen el nivell de vida d'abans de la guerra (Borja de Riquer i Culla, 1989: pàg. 223), uns augments, però, que la inflació es va menjar de seguida.

El boicot, que va començar el dia 14 de gener, va ser seguit massivament. Els carrers de Barcelona eren plens de gent que caminava cap a la feina. El dia 15 els estudiants se sumen a les accions de protesta i el governador civil, Acedo Colunga, va tancar la Universitat fins al 4 de febrer. Però les sancions acadèmiques i les multes imposades als estudiants detinguts porten a noves manifestacions que culminaran amb els "fets del paraninf" del 21 de febrer (Borja de Riquer i Culla, 1989: pàg. 217).

---

(28) Gregori López Raimundo: "No vull parlar", desembre del 1963. Editat pel Comitè de Barcelona del PSUC.

(29) Treball, núm 180

El 23 de gener, en plena vaga dels tramvies, és detingut pel carrer Emilià Fàbregas, membre del Comitè Executiu i responsable del PSUC a Barcelona, quan acudia a una cita amb Francesc Vicens a l'agència de publicitat on aquest treballava. Tres dies després, de matinada, Vicens, que s'havia quedat atemorit esperant la seva més que probable detenció, va rebre la visita de la policia al seu domicili. «Quan vaig sentir el timbre a les tres de la matinada vaig pensar que era la policia que em venia a detenir. Es a dir, jo esperava la detenció, així, com un burro. Clar a mi ningú m'havia explicat res del que s'havia de fer, havia ingressat al partit feia 10 o 12 mesos». Serà conduït a la "Jefatura" de Via Laietana on es trobarà amb Joan Keyer, Josep Bravo, Felipe Cruz i altres militants detinguts. Durant els 28 dies que Vicens va passar a Jefatura en va veure de tots colors, a ell, fill d'un jutge «no van passar de donar-me bufetades, però allà hi vaig veure de tot».

La policia s'acarnissà amb els militants obrers, que varen ser cruelment torturats: «Vaig assistir a l'intent de suïcidi de Joan Keyer. Ell estava incomunicat en una cel.la al costat de la meva, era membre del Comitè Central. Joan Keyer, amb un mocador donant voltes i amb un encenedor que tenia, va arribar a fer un torniquet i va caure inconscient per interrupció de la irrigació sanguínia del cervell, (...) el guàrdia dels calabossos va venir de seguida i vaig sentir que deia "me cago en Dios, ha intentado suicidarse el cabrón" i va obrir la porta i va començar a pegar-li patades a en Keyer dient-li: "cabrón que me quieres comprometer suicidándote estando yo aquí, hijo de puta". Bueno vaig veure com se l'enduien inconscient, en 28 dies n'he vist de totes! (Un altre detingut) jo el vaig veure fer un intent de suïcidi de la reixa del meu calabós a la reixa del davant, va pujar al banc de pedra del seu calabós i d'aquesta manera va agafar impuls i es va tirar de cap contra la reixa i es va obrir el pericrani» (30). La por a no poder seguir aguantant les salvatges tortures i acabar descobrint alguna informació que pogués comprometre l'organització feia que, de manera més o menys conscient, intentessin acabar amb la seva vida.

---

(30) Entrevista a Francesc Vicens.

La caiguda del 1957 afectà sobretot el sector obrer, encara que les ramificacions porten a la detenció de professionals com Víctor Mora, la seva dona Harmonia Rodríguez, Joan Josep Mira (Josep Babiano) i d'altres. Els detinguts sumaran més de 50 (31). Els fils de la detenció arriben a l'abril a Terrassa, on són detinguts Cipriano García, Indalecio González i cinc comunistes més (32).

El cop policíac afectà seriament l'encara feble organització, tant pel nombre dels detinguts com perquè amb les detencions es trencaven els llaços orgànics, de manera que els militants quedaven aïllats i els contactes s'havien de reempendre gairebé com si fos de nou. Durant un temps es pot dir que el pes de l'organització del PSUC passa a recaure en la cèl.lula de la universitat, sense l'Octavi Pellissa, que havia estat detingut pels aldarulls universitaris. Això portarà Jordi Solé Tura a ser nomenat el responsable d'Universitat i també, en substitució de Vicens dels intel.lectuals (33).

Cap a la Vaga general Política

Les lluites obreres i dels estudiants dels anys 1956 i 1957 van fer creure a la direcció del PCE i del PSUC a París que havia arribat el moment de plantejar-se una acció política de masses en contra del règim. El *Treball* del mes d'octubre publica la resolució del Comitè Central del PCE «sobre la Jornada de Reconciliació Nacional, contra l'encariment del cost de la vida i la política econòmica de la dictadura, per l'amnistia i les llibertats polítiques», que encara no té una data concreta. Per preparar la vaga i també per la feblesa en què havia quedat l'organització després de les detencions, la direcció decideix que Josep Serradell (Roman) i Pere Ardiaca tornin al país tornant-se en estades de tres o quatre mesos cadascun com era costum (34).

---

(31) *Treball*, núm 184.

(32) Entrevista a Cipriano García.

(33) Entrevista a Jordi Solé Tura.

(34) Entrevista a Josep Serradell "Roman".

El mes de març del 1958 la vaga dels miners asturians provocà un ampli moviment de solidaritat que a Catalunya es concretà en vagues a les principals empreses del metall, del tèxtil i per primer cop a la SEAT. Es calcula que hi van participar entre 50 i 60 mil treballadors, que demanaven augments salarials. La repressió fou duríssima, van haver-hi més de 300 detinguts entre ells un grup de militants del PSUC -A. Badia, A. Mullor, V. Faus, P. González, P. Lara, M. Fernández i J. Piñero-, que foren jutjats en consell de guerra acusats de sedició (Molineró i Ysàs, 1989: pàg. 43).

El 30 de març és detingut el responsable de Barcelona del PSUC, Miguel Núñez, que serà bàrbarament torturat. Núñez convertirà el seu judici en un acte de propaganda de la política del PSUC: «Assumeixo tota la responsabilitat del moviment per a mi i per al PSU, però no diré res d'organització ni sobre ningú més que jo mateix» (35). Durant molt temps el comportament de Núñez davant les tortures i en el judici serà posat com a exemple a seguir. Pels joves que aniran entrant a militar al PSUC, Núñez serà considerat un heroi. Fins i tot la policia prengué nota del seu comportament i més d'un detingut que resistia els primers cops va sentir-se dir la frase: «¿Qué te crees, que eres Miguel Núñez?». Va complir deu anys de presó al penal de Burgos.

Les vagues de març portaren la direcció comunista a creure que es donaven les condicions objectives per realitzar una Jornada de Reconciliació Nacional, que és convocada pel dia 5 de maig. Amb els pocs efectius que es compta es realitzà una forta campanya de propaganda, però malgrat l'esforç dels militants, que varen fer fins i tot algunes accions espectaculars com tirar octavetes convocant la vaga des de la terrassa de Can Jorba, la Jornada va ser un fracàs absolut. Un fracàs que la direcció a l'exili transformà en un èxit propagandístic: «Els objectius de la Jornada s'han complert en l'essencial» (36). El mes d'agost se celebrarà un Ple ampliat del Comitè Central del PCE a la RDA (República Democràtica Alemanya), al qual van ser

(35) Treball, núm 195. Setembre 1958

(36) Declaració del Buró Polític del PCE del 20 de maig. Treball núm 193, juny 1958

convidats alguns militants del PSUC que varen tornar a Catalunya plenament convençuts que la "Jornada" havia estat un èxit arreu, menys on ells estaven (37).

Amb una excessiva dosi de subjectivisme les direccions del PCE i del PSUC convoquen una Vaga Nacional Pacífica (la mítica HNP, en castellà) de 24 hores per al 18 de juny del 1959, que a Catalunya comptarà amb el suport del Moviment Socialista de Catalunya (MSC) i, segons *Treball*, d'un seguit de sigles que en realitat corresponen a forces pràcticament inexistents, amb l'excepció del Comitè de Coordinació Universitari que venia funcionant des de l'any anterior i que agrupava els estudiants del PSUC, MSC, NEU (Nueva Izquierda Universitaria) i FNC (Front Nacional de Catalunya).

Malgrat l'activisme militant, que aquesta vegada arriba a tirar fulls convocant l'acció al camp del Barça, la vaga del 18 de juny, igual que l'anterior, va tenir un escàs ressó, que *Treball* explicarà, en canvi, com un èxit de mobilització: «La perspectiva de realitzar la VNP de 24 hores ha mobilitzat les masses populars de Catalunya i de tot Espanya. La idea de la Vaga General ha suscitat una gran simpatia i ha penetrat en les masses tot i que, a l'hora de materialitzar-se, no s'hagin pogut superar els múltiples obstacles que la dictadura fa pesar sobre el poble. (però les informacions rebudes) deixen entreveure ja un nombre considerable d'accions, bo i que limitades si es prenen per separat, abarquen en el seu conjunt tot el territori nacional».

Van haver-hi més de 100 detinguts, entre ells els estudiants del PSUC M. Rosa Borràs i Helios Babiano (38) que va ser torturat i que despertarà la solidaritat dels seus companys d'estudis.

El Comitè Central celebrat el mes d'agost acceptà que «la vaga nacional no va cristal·litzar plenament el 18 de juny però l'experiència va demostrar que era un objectiu a l'abast de les masses que quedava pendent de realització. En el curs de la seva preparació s'arribà a la unitat

(37) Entrevista a Jordi Solé Tura.

(38) *Treball* núm. 205, juliol 1959

d'acció de diversos partits i grups polítics...» (39). Però malgrat els contactes que es tenien amb el MSC i amb alguns personatges de l'oposició com Josep Benet, el PSUC resta marginat per les altres forces polítiques que, tot i tenir una importància numèricament relativa (la majoria dels casos eren petits grups al voltant d'alguna personalitat), sí que la tenien quant al ressó que podia obtenir una activitat conjunta de l'oposició.

El PSUC proposa la creació d'un Comitè de coordinació de totes les forces antifranquistes, però «els dirigents de certs grups polítics catalans, tot i reconeixent la necessitat i els avantatges de la unitat, s'orienten a crear un comitè de coordinació sense el PSU. Pretendre constituir un Comitè coordinador i vetar-hi el PSU és estar molt allunyat de la vida política del nostre poble. Seria fer més cas de pressions reaccionàries i estrangeres que de la voluntat de les masses populars catalanes» (40). Però la política unitària encara tardarà temps a ser una realitat.

Malgrat les múltiples detencions que deixen l'organització diverses vegades gairebé desmantellada i malgrat el relatiu aïllament que patia el partit, en aquests anys es construeixen el que seran els pilars que faran del PSUC el primer partit de l'antifranquisme. D'una banda, una potent organització a la Universitat que junt amb altres estudiants democràtes la convertirà en un bastió de la lluita contra el règim. Uns estudiants que aniran omplint el front d'intel·lectuals i professionals i que amb el temps i unes iniciatives encertades, com la de la revista *Nous Horitzons*, conferiran prestigi al PSUC, així com una certa hegemonia en el camp del món de la cultura. D'altra banda, la implantació del PSUC en el moviment obrer, que tenia dues vessants: una, la via orgànica de les relacions que es tenien des del Comitè de Barcelona i, l'altra, una direcció paral·lela coordinada per Cipriano García amb els enllaços sindicals, que des de la promulgació de la llei de convenis col·lectius el 1958 trobaran en cada conveni de ram o d'empresa ocasió per

---

(39) 8 i 9 d'agost del 1959. III Ple del Comitè Central. Informe polític presentat per Josep Moix "La situació política i les tasques del Partit". (ÀNC)

(40) Resolució del Comitè Central del 8 i 9 d'agost del 1959. Publicada a *Treball* núm. 208, octubre 1959.

plantejar, a més de les reivindicacions laborals, les polítiques de llibertats i amnistia.

El Comitè Central d'agost del 59 impulsà el «viratge en el treball d'organització», que portarà a passar d'un sistema organitzatiu basat en grups restringits i els contactes personals en cadena al funcionament regular de cèl·lules i comitès, per construir un partit marxista-leninista de masses. A poc a poc, segons les circumstàncies de cada lloc, les llargues passejades d'un militant amb un dirigent per les ciutats o el camp aniran donant pas a reunions més àmplies de les cèl·lules, que no podien passar de quatre o cinc persones, i a la constitució de comitès de direcció política que rebien de tant en tant la visita i les orientacions, d'un dirigent clandestí connectat amb el Comitè Executiu. La forma fonamental d'organització és la cèl·lula d'empresa, però es veu ja la necessitat d'estendre l'organització als barris, les escoles i les organitzacions de masses existents.

Les dades d'afiliats presentades al VI Congrés del PCE, celebrat entre Nadal i Cap d'any del 1959, calculen la militància del PSUC per aquesta època en uns mil i escaig militants (1.027) (Morán, 1986: pàg. 334). Les dades sobre el nombre de militants en la clandestinitat que es poden obtenir són poc fiables, ja que per una banda poden estar inflades per donar més sensació de força. Però, per altra banda, també poden donar una xifra inferior a la real si en el moment de fer el recompte de militants, a causa de les múltiples detencions s'havia produït pèrdues dels contactes orgànics, de manera que no eren comptabilitzats els qui anomenen "militants no organitzats", però que quan es té l'oportunitat tornen a entrar en l'organicitat del partit.

De manera optimista Moix explica que «en el seu curs (de la preparació de la vaga) desenes de nous militants han vingut als nostres rengles i s'han creat noves organitzacions del Partit. Molts antics militants (...) han passat a ser audaciosos organitzadors i propagandistes que han portat la propaganda de la vaga a milers de persones (...) Nous quadres sorgits en aquest període assumeixen ara la direcció d'organitzacions de la base, a les quals han donat un estil nou més dinàmic i combatent», alhora que adverteix que «ha arribat el moment de posar fi als vets

que fins ara impedièn a molts centenars de militants d'estar organitzats en el Partit en virtut d'una concepció estreta i sectària sobre qui pot ser membre del Partit» (41).

L'activitat organitzativa estarà orientada de forma preferent vers la joventut ja que, «els joves que ingressen en el Partit tenen llaços que els lliguen amb la resta de la joventut i són els més aptes per reclutar després altres joves. En cada societat o penya (...) hem d'organitzar grups de joves comunistes». L'informe dóna molt d'èmfasi a la necessitat de «prestar atenció a la nova impulsió del sentiment nacional (...) que està resorgint amb gran força i és un element de mobilització de les masses en la lluita general contra la dictadura», fent especial esment de les societats culturals, folklòriques i excursionistes. Es recalca la importància d'establir lligams orgànics amb "els comunistes no organitzats": «Fins ara, nombrosos militants del Partit han vingut treballant aïlladament, sense relació amb les organitzacions regulars del Partit. orientant-se per Ràdio Espanya Independent».

Més repressió i exilis

Entre Nadal i Cap d'any del 1959 se celebrà a Praga el VI Congrés del PCE, en el qual Santiago Carrillo va ser nomenat secretari general. A la tornada, la majoria de delegats van ser detinguts. Gregorio Morán explica que hi havia un infiltrat i que des del principi el Congrés va estar controlat per la policia. No era difícil per la policia, si tenien alguna filtració de l'activitat, fer un seguiment -ajudada per organismes internacionals- dels espanyols en trànsit cap a Praga via Zuric, Viena o Berlín, que en aquella època no podien ser gaires (Morán, 1986: pàg.339-340). Jáuregui i Vega donen la culpa a unes matriuskes que els dirigents residents a L'URSS van portar per regalar als militants de l'interior (Jáuregui i Vega, 1983: pàg. 238-239) i que en revisar les maletes van cridar l'atenció de la policia. Francesc Vicens dóna una

---

(41) 8 i 9 d'agost del 1959. III Ple del Comitè Central. Informe polític presentat per Josep Moix "La situació política i les tasques del Partit". (AMC)

explicació similar, però referida a un xandall blau de llana gruixuda que van donar als delegats per combatre el fred i que, malgrat les recomanacions que no se'ls emportessin, alguns ho van fer (42).

Sigui com sigui, les detencions van ser en cadena. Dels catalans corrien perill Luis Goytisolo i Jordi Solé Tura, que havien intervingut en el Congrés, i Francesc Vicens conegut ja per la policia. A més a més, a començaments d'any havia caigut un dels aparells de propaganda. Luis Goytisolo fou detingut i traslladat a Madrid, mentre que Solé Tura i Vicens emprenien amb poc temps de diferència el camí de l'exili. Varen sortir del país en l'autobús que feia el trajecte Barcelona-Perpinyà, amb els seus propis passaports, i van ser incorporats com a col.laboradors del Comitè Executiu a París. També van haver de sortir del país els universitaris Marcel Plans i Joaquim Vilar.

El mes de maig, amb motiu d'una visita de Franco a Barcelona, es produeixen detencions massives. Entre els detinguts es troben Carles Rebellón, membre del Comitè Executiu i responsable del PSUC a Barcelona; Angel Rozas, Josep Sugranyes, Jaume Puig, Josep M. Sendrós, Anton Guerra i Andreu Vera (43). A Terrassa havien estat detinguts, per demanar la llibertat de Jordi Pujol i altres demòcrates empresonats pels fets del Palau de la Música, Antonio Casas, Alexandre Bacardí, Ramon Martínez, Bartolomé Baños, Antonio Villegas i Cipriano García, que va passar quatre anys al penal de Burgos (44). La detenció de Rebellón obre un dels pocs períodes en què no hi haurà cap membre del Comitè Executiu a l'interior, fins al 1961 que Gregori López Raimundo tornarà clandestinament a Catalunya, ja per quedar-s'hi més o menys permanentment.

A finals de setembre és detingut l'estudiant Vicente Cazcarra (45), que feia les funcions de responsable de Barcelona. Va ser condemnat a disset anys de presó. Arran

(42) Entrevista a Francesc Vicens.

(43) Treball núm. 215, juny 1960.

(44) Treball núm. 218, octubre 1960.

(45) Anys més tard serà el secretari general del PC d'Aragó.

d'aquesta caiguda, que afectà la capital, Badalona, Santa Coloma i Sabadell, han de sortir a l'exili un grup d'estudiants entre els quals es troben Jordi Borja, Jordi Sales i M. Rosa Solé. En aquelles dates també són a l'exili M. Rosa Borràs i Octavi Pellissa, que ja havia sortit de la presó. Poc després haurà de sortir Isidor Boix, que havia estat detingut el febrer del 1962 per les accions de celebració del 5è aniversari de l'Assemblea Lliure d'Estudiants al Paraninf, junt amb Domingo Armora, Frederic Sánchez i Pere Parra. Per diverses causes hi ha a París un grup d'unes vint persones -a més dels esmentats també són a l'exili Núria Sales i Oriol Bohigas (el físic)-, que estaven estudiant o fent el doctorat la majoria, fins al punt que es creà una cèl.lula on eren agrupats amb el nom de "cèl.lula d'intel.lectuals" (46).

L'abril-maig del 1962 la solidaritat amb els miners d'Astúries, junt amb reivindicacions concretes de millores salarials, arranca una vaga de 300.000 treballadors a tot l'Estat. A Catalunya foren unes 50.000 persones les que es declararen en vaga o en altres formes de protesta (Borja de Riquer i Culla, 1989: pàg. 287-288). La repressió consegüent afectà seriament el PSUC i també el FOC, encara que no va suposar un retrocés del moviment obrer, com va passar amb la repressió de l'any 1958.

La tardor del 1962 es realitzen noves mobilitzacions obreres, entre les qual cal destacar la de la fàbrica Siemens de Cornellà. El 13 de setembre els treballadors es declararen en vaga per un salari diari de 160 pessetes -reivindicació que aconseguiren-, ocuparen la fàbrica i foren desal.lotjats per la guàrdia civil, que practicà nombroses detencions, dotze foren jutjats en consell de guerra i quaranta-dos obrers varen ser acomiadats. La vaga durà set dies i comptà amb la solidaritat de la resta de la població. L'elevat cost de treballadors empresonats i acomiadats obria una nova forma de lluita, la de la solidaritat (Riera i Botella, 1976: pàg. 21-35).

---

(46) Treball núm 229, octubre 1961, núm. 234, març 1962. Entrevistes a Jordi Borja i a Jordi Solé Tura.

El 15 de juny s'havia celebrat el consell de guerra a vuit estudiants acusats de rebel·lió militar per les manifestacions de l'11 i 14 de maig a la Universitat en solidaritat amb Astúries. Els estudiants cridaven "Astúries sí, Franco no" i cantaven la coneguda cançó "Asturias, patria querida". Els processats -en van detenir molts més, però els van deixar anar amb unes multes de dues a cinc mil pessetes- foren Manuel Vázquez Montalbán, Anna Sallés, Martí Capdevila, Salvador Clotas, Ferran Fullà, Pere Puig, Antoni Aponte i Albert Ballesteros, que es veieren imputar l'organització i direcció de les manifestacions de solidaritat. Varen ser condemnats de sis mesos a tres anys i un dia de presó (47).

El 16 de desembre del 1962 foren detinguts a Barcelona Pere Ardiaca, Antoni Gutiérrez Díaz, Josep Ramírez, Joan Tena i Galileo Luengo. Jutjats a Madrid el 30 de març del 1963 varen rebre condemnes que anaven des dels quatre als vint-i-tres anys de presó. La detenció d'Ardiaca i Gutiérrez Díaz es pot considerar l'última de les grans "caigudes" que afectaren a l'aparell del partit. Després continuaran havent-hi força detencions, tant entre els estudiants com entre els militants obrers de Comissions, però no afectaran l'estructura organitzativa. D'altra banda, l'actuació dels advocats defensors i la cobertura social que el partit anava aconseguint feren que les penes imposades, per regla general, no fossin extremes.

El 20 d'abril, i malgrat la pressió internacional, va ser afusellat a Madrid el dirigent del PCE Julian Grimau (48). A Barcelona, després d'una discussió sobre les possibilitats d'organitzar una manifestació de protesta, que pràcticament dividí l'organització universitària, Manuel Sacristán va convocar una manifestació en la qual varen ser detinguts gairebé tots els seus participants, Josep Fontana, Ramon Garrabou, Miquel Izard i Sacristán mateix, ja coneguts per la policia.

La primera tasca que havien d'assumir els militants detinguts, un cop més o menys recuperats del seu pas per la BPS, era reconstruir com s'havia produït la seva detenció

(47) Joan Montal "Algunes consideracions jurídiques sobre la repressió" a Nous Horitzons núm 3, primer i segon trimestre 1963.

(48) Nous Horitzons núm. 3, primer i segon trimestre 1963.

per tal de veure quins havien estat els punts febles que havien permès la policia arribar a descobrir-los. De vegades podia ser un simple descuit en les normes de seguretat, que Roman no deixava de recordar en tots els seus informes que s'havien de seguir escrupulosament. Però també existia el perill d'infiltrats de la policia i de les delacions davant les tortures. Les comunicacions des de les presons eren recollides per familiars de presos especialment dedicats a aquestes tasques, que les trametien a la direcció del partit.

Aquells anys quan un militant acudia a una cita amb un dirigent o amb un altre militant es posaven plenament, i amb tota la confiança, a mans l'un de l'altre. Per això el sentit de la solidaritat i de la fraternitat entre els militants durant la clandestinitat es pot considerar dels més intensos que es poden trobar en les relacions entre persones. No en va s'utilitzava per anomenar l'organització el terme-concepte "la família". *«El parentesco proporciona una base relacional y un sistema de significados en base a los cuales los individuos establecen contraprestaciones y alianzas que contribuyen a perpetuar sus condiciones de existencia»* (Comas d'Argemir, 1993: pàg. 75). Aquesta autodenominació dóna a entendre que els llaços que s'establien entre la militància es corresponien amb una experiència immediata i coneguda que és a la base de les primeres relacions socials de les persones. Els símbols centrals de la família remeten als sentiments de pertinença i a la idea de la família com a proveïdora de les necessitats de les persones que la formen. Així, les relacions que s'estableixen entre els membres d'una família ens remeten a la idea d'una duradora i difosa solidaritat que se suporta en l'ajut mutu i la cooperació. Així vivien les seves relacions de militància i les seves relacions amb el partit.

1.3. El reforçament del partit

Les contínues detencions afectaren fortament el PSUC, fins al punt que el seu Comitè Central no es reuní des del Ple d'agost del 1959 fins el Ple de gener del 1963. La direcció operacional aquells anys es trobava a París íntimament lligada a la del PCE, de fet «tot funcionava en una sola direcció» (49). El Comitè Executiu real estava format per Gregori López Raimundo, Roman (organització) Pere Ardiaca (propaganda), Margarita Abril, Leonor Bornau, Gabriel Arrom i Francesc Vicens, que havia estat formalment cooptat a la màxima direcció. Les reunions acostumaven a ser setmanals, després que Josep Clariana els portés cada un o dos dies als seus domicilis la documentació pertinent mecanografiada, generalment en paper de seda, per dues companyes de l'organització a França. No s'ha d'oblidar que el PSUC era il.legal a França i que calia prendre precaucions per no ser descoberts.

Els militants de l'emigració els proporcionaven els seus propis domicilis per realitzar les reunions, que duraven un dia sencer. Els militants residents a França legalment, ja fossin exiliats o emigrants econòmics, feien també la tasca de recaptar diners mitjançant l'organització de festes, tòmboles, campanyes d'ajut, a part de les cotitzacions. El PCF col.laborava deixant els seus locals i les seves infraestructures (50) i amb la impagable solidaritat dels seus homes i dones militants. L'altra part del finançament es rebia del PCE: «Los gastos para el país los sacábamos del PCE, que tenía una cantidad de militantes tremenda en la emigración. Nosotros teníamos menos militantes fuera de Catalunya. Pero el PCE entre los que salieron (a l'exili) y la emigración económica de después, tenía una organización importante en el extranjero. Entre la emigración económica no había catalanes. Mientras que el PCE se hizo cada vez más una organización fuera que le daba una base de financiación. Ahora ¿si había o no ayuda de otro lado? pues en eso ya no participamos nunca. Yo además no quise nunca ni preguntar, ni enterarme, ni saber nada de

---

(49) Entrevista a Josep Serradell "Roman".

(50) Entrevista a Francesc Vicens.

ello» (51).

Es probable que la disciplina regnant fes que no preguntessin d'on venien els diners, però amb tota seguretat aquests anys hi havia ajut econòmic del PCUS i d'altres partits comunistes al PCE. «Donar diners materialment jo crec que era el PCUS utilitzant les transferències pel banc aquell que tenien els soviètics a París que es deia Banc de l'Europa del Nord, era per on es feien les transferències de diners al PCF i el PCF ens les passava a nosaltres, al PCE (i aquest al PSUC). Jo cobrava el sou corresponent al d'un obrer especialitzat francès, tenia el nivell de vida d'aquest, un nivell de vida humil però que em semblava estupendo perquè el meu paper era fer la revolució i el partit em feia viure amb un sou mensual»(52). En aquest cas es tracta de "revolucionaris professionals" en el sentit leninista, que anteposaven les necessitats de la lluita política i del partit a la seva vida professional i familiar.

A Catalunya eren enviats diferents dirigents que si es lliuraven de ser detinguts passaven, per raons de seguretat, temporades a dins i temporades a l'exterior. Eren petits nuclis de tres o quatre persones que enllaçaven amb les organitzacions locals existents llavors. A Barcelona existeix un Comitè de Barcelona (a vegades format per una sola persona) i per sota quatre sectors que amb alts i baixos agrupaven entre les mil i les dues mil persones (53), que de vegades podien quedar desconnectades per les detencions o per fallar una cita amb un membre de l'organització però que quan es recuperaven es recuperava tot un grup. Leonor Bornau i Josep Salas varen ser responsables de Barcelona fins que Miguel Núñez surt de la presó l'any 1967 i es torna a fer càrrec de l'organització fins a la legalitat. A Terrassa la reconstrucció del PSUC fou primerenca i sòlida. Malgrat les nombroses caigudes que els afectaren el nombre de militants es va mantenir en uns 200 durant la clandestinitat (54). Sabadell va quedar molt

(51) Entrevista a Gregori López Raimundo.

(52) Entrevista a Francesc Vicens.

(53) Entrevista a Gregori López Raimundo.

(54) «Era una buena organización en aquellos años de clandestinidad, llegamos a ser unos 200, hasta 250, de ahí no pasamos nunca». Entrevista a Cipriano García.

afectada per la caiguda de 1960 però quan es va poder restablir la relació varen aparèixer cinc o sis nuclis que estaven treballant pel seu compte. Un d'ells, format per immigrants que es consideraven una cèl.lula del PCE, fins i tot va aconseguir enviar les seves comunicacions a França. Llavors el PCE els va posar en contacte amb el PSUC.

Les organitzacions locals gaudien d'una gran autonomia a l'hora d'actuar. Es coneixien les grans orientacions programàtiques pels contactes orgànics més o menys periòdics amb els membres de la direcció, pel *Treball*, *Mundo Obrero* i *Ràdio Espanya Independent*, però la pràctica de la política quotidiana quedava plenament a mans de les bases. Les relacions entre la direcció i la base eren absolutament orgàniques i pels canals jeràrquics; les raons que es donaven es derivaven de la necessitat d'adoptar rigoroses mesures de seguretat per evitar la repressió. Era una relació piramidal de dalt a baix en què la pràctica inversa -explícita en els estatuts- no era massa corrent, com tampoc les relacions paral.leles, encara que això no sempre s'acomplia. Un dels principis que se seguien era «que a la il.legalitat pot haver-hi un cap dirigent, però ha d'haver-hi una descentralització total i absoluta del partit. (...) Un tio de propaganda només tenia que sapiguer de propaganda i res més. A lo millor s'embolicava a la fàbrica amb uns i altres en les reivindicacions laborals; un dia els arreplegaven a tots i l'arreplegaven a ell també, l'home no aguantava i es ficava la policia dintre de l'aparell de propaganda. (...) No és que els companys fos allò de dir "alegre i confiado" no, és que els portava la idea de sapiguer, de dir, tal i qual i ells mateixos amb aquest afany es posaven dintre del perill» (55).

Però un indicador que les coses començaven, tot i que lentament, a canviar al país és que l'organització no para de créixer en aquests anys. Després d'una detenció sorgeix ràpidament un altre nucli que reemplaça els detinguts. Si Barcelona quedava molt afectada per les caigudes, Terrassa enviava reforços (56); si queia un Comitè d'Universitat, altres estudiants el recomposaven ràpidament.

---

(55) Entrevista a Josep Serradell "Roman" que reconeix que «jo ja sé que aquest criteri molestava molts companys, però jo he estat molt rigorós en això, molt rigorós».

(56) Entrevista a Cipriano García.

El 1962 es llença la promoció "Astúries" de reclutament de nous militants, que va obtenir uns resultats força positius (57). Amb tot, era el contacte diari dels militants al lloc de treball, a la universitat, a les lluites concretes que es van plantejant el que augmentà i consolidà la militància d'uns homes i d'unes dones, fonamentalment joves, amb unes inquietuds de justícia social i nacional que els portava a buscar el PSUC. La xarxa de militància i suport que el partit venia teixint des de feia anys es plasma en una campanya d'ajut realitzada a partir del març del 1962 i que el gener del 63 comptabilitza més d'un milió de pessetes (58). A més de *Treball* i *Mundo Obrero*, es publicaran amb regularitat *Unidad* (òrgan del Comitè de Barcelona), *Universitat* (òrgan del Comitè d'estudiants) i, naturalment, *Nous Horitzons*.

La situació econòmica del país començava a canviar als inicis dels anys seixanta. Després de l'entrada en vigor del Pla d'estabilització, el país entra en una època de reactivació econòmica que a base de treballar moltes hores extres permetrà a les classes populars allunyar, ja definitivament, el fantasma de la fam (Borja de Riquer i Culla, 1989: pàg. 282-283). A partir dels "Planes de desarrollo" impulsats pel Govern, l'entrada de divises que proporcionaven els emigrants espanyols a Europa, la intensificació del turisme i els efectes beneficiosos que sobre l'economia espanyola va tenir el creixement econòmic experimentat pels països europeus la dècada dels seixanta, els catalans aconseguiren millorar el seu nivell de vida.

Aquest creixement econòmic afavorirà la reconstrucció d'unes capes mitjanes que la guerra i la postguerra havien desmantellat i que ara comprendran des dels estrats més qualificats i ben remunerats de la classe obrera (l'aristocràcia obrera), passant pels tècnics, botiguers i professionals, fins a petits industrials i empresaris del sector comercial o agro-pecuari de les comarques. La conseqüència d'aquestes transformacions econòmiques serà que les pautes de conducta social a Catalunya s'assemblaran cada cop més a les d'Europa occidental, la qual cosa es

(57) Informe de Josep Serradell al IV Ple del Comitè Central. Gener 1963. (ANC)

(58) *Treball* núm. 242, gener 1963

constituirà a la llarga en una sseriosa amenaça al règim dictatorial franquista (Riquer i Culla, 1989: pàg. 286-343). La guerra i la postguerra ja començaven a ser un record i per a molts uns esdeveniments pràcticament desconeguts. A nivell del moviment obrer, la Llei de convenis col·lectius que permetia la negociació de les condicions laborals i salarials a les empreses i per rams de producció, obria noves possibilitats d'accions reivindicatives.

La dècada dels seixanta serà també la dècada de la immigració, encara que cal no oblidar que és igualada en volum per les dues dècades anteriors conjuntament. Entre 1941 i 1980 Catalunya rebrà en nombre absolut 1.655.149 immigrants (Miguelé i Solé, 1987: pàg. 85), que passaran a engrossir les files de la classe obrera, fins al punt que arribaran a substituir els catalans d'origen. El desconeixement dels immigrants de la llengua i la cultura catalanes, el seu baix nivell educatiu, el fet que, majoritàriament, haguessin d'instal·lar-se a viure en barriades-ghetos en què la interrelació amb les classes populars catalanes era gairebé inexistent, esperonava el fantasma de la creació de dues comunitats. En aquest sentit, el paper que ha jugat el PSUC es pot considerar fonamental, en realitzar entre els seus militants vinguts de fora de Catalunya un treball pedagògic de comprensió del fet nacional, la qual cosa contribuí a formar entre els treballadors immigrants una consciència positiva davant el tema, en relacionar les reivindicacions socials amb els drets nacionals de Catalunya i contribuint així a la seva integració política i social, així com també cultural i lingüística.

L'allau immigratòria marcarà profundament el moviment obrer català i també el PSUC. A partir d'ara els dirigents obrers del partit seran, junt amb els nascuts a Catalunya, militants provinents d'altres terres d'Espanya que assumiran la qüestió nacional i en faran bandera. D'entre els immigrants que van arribar a Catalunya n'hi ha que d'una manera o altra provenen del PCE, siguin ells mateixos els militants o bé els seus pares o algun familiar directe. La repressió massiva efectuada per la dictadura a les zones de Còrdova i Granada va ser causa que centenars de comunistes o persones marcades com a tals vinguessin a

Catalunya fugint de les detencions i de les llistes negres que els impedièn treballar en les poques feines que es podien trobar als seus llocs d'origen. El camp andalús és un dels llocs on ha tingut sempre més força el PCE. Darrera d'aquests immigrants en vingueren milers més, i cal no oblidar que una de les formes de reclutament d'afiliats és a partir de les xarxes socials i de veïnatge.

Molts d'aquests immigrants comunistes en arribar a Catalunya es varen incorporar al PSUC; d'altres que venien "marcats" policialment no es varen incorporar a les organitzacions formals fins a la legalització. Aquest fet provocarà que una part de la militància que es comptabilitzarà el 1977 no haurà estat socialitzada dins del PSUC en els canvis de línia política i de cultura que s'esdevindran al llarg d'aquests anys.

El PSUC, encara aïllat de la resta de l'oposició, s'adona dels canvis econòmico-socials esdevinguts, i comença a abandonar la clandestinitat absoluta i a descobrir la importància de les lluites parcials, concretes i a llarg termini, així com a continuar aprofundint en la utilització dels organismes legals: el Sindicat Vertical pel que fa al moviment obrer, però també les associacions culturals, esportives, de joves, folklòriques, etc., existents. L'obsessiva propaganda anticomunista del règim continua ajudant a er que els antifranquistes busquin el PSUC, per oposició, a part que era l'única força política organitzada i actuant.

Nous Horitzons i la qüestió nacional

La primavera del 1960 el Comitè Executiu encarregà a Francesc Vicens la confecció d'una revista cultural i política que fos l'expressió de les forces de progrés de Catalunya. *Nous Horitzons* (els primers quatre números *Horitzons*) tenia com a precedent immediat la publicació entre 1957-1960 de *Quaderns de Cultura Catalana* impulsada pel Comitè d'intel·lectuals del PSUC i coordinada per Josep Fontana. Possiblement, la recent aparició de *Serra d'Or* serví d'estímul a la direcció del PSUC per impulsar una publicació que, des de l'esquerra, disputés l'hegemonia

cultural sobre el creixent sentiment nacional català.

El nucli de redacció a París el constituïren Pere Ardiaca, Armand Duval, Joan Martorell, Jordi Solé Tura i Francesc Vicens; posteriorment s'hi uniran Arnau Puig i Joan Haro. Però la idea era que en la seva majoria la revista fos confeccionada des de Barcelona, sent Francesc Vallverdú l'encarregat de coordinar les col.laboracions a la revista tant dels militants de l'organització d'intel.lectuals com d'independents (Josep M. Castellet, Jordi Carbonell, Joaquim Molas). La revista era editada a Mèxic sota la responsabilitat de l'organització mexicana del PSUC i distribuïda a l'interior de Catalunya per correu mitjançant una imaginativa xarxa de corresponsals repartida per tot Europa i també des de Mèxic. L'edició els primers quatre anys va ser de 2.000 exemplars que es venien legalment a Mèxic, a França i altres països (59). La publicació de *Nous Horitzons* va impulsar notablement el prestigi del PSUC dins del món intel.lectual català i va contribuir, sense cap dubte, a la creació d'una cultura marxista i nacional a Catalunya. Com escriu Manuel Sacristán el 1979, *Nous Horitzons* «probablement va contribuir a infondre seguretat als militants, identitat al partit i confiança a d'altres marxistes».

La preocupació del PSUC pel tema nacional es palesa també en la publicació el 1961 de l'opuscle "*El problema nacional català*", una aproximació marxista al fet nacional que es pot considerar força innovadora per l'època. L'esquema inicial, sobre el qual varen treballar Francesc Vicens i Jordi Solé Tura, el realitzà Pere Ardiaca. El document viatjà a Barcelona per ser esmenat i criticat per intel.lectuals del partit com Josep Fontana i Francesc Vallverdú, entre d'altres. Abans de donar-lo per enllestit es demanà l'opinió crítica a l'historiador Pierre Vilar, que s'hi prestà de bon grat (60). Iniciatives com aquesta contribuïren en gran mesura al prestigi del PSUC dintre del món cultural català de l'època, així com a aprofundir en la

(59) Sacristán, Manuel "Sobre el paper cultural i polític de *Nous Horitzons* a Catalunya"; Vallverdú, Francesc "Sobre la història de *Nous Horitzons* (1960-1976)"; Vicens, Francesc "La primera etapa de *Nous Horitzons* (1960-1964)". Pròlegs a l'edició facsímil dels primers números de *Nous Horitzons*. Editada per l'Arxiu del PSUC el 1979. Entrevistes Francesc Vallverdú. Entrevista Francesc Vicens.

(60) Entrevista a Francesc Vallverdú. Entrevista a Francesc Vicens.

vertent nacional del partit.

El canvi generacional arriba a *Ràdio Espanya Independent* amb la incorporació de Jordi Solé Tura a l'emissora clandestina de Bucarest en substitució d'un vell militant que havia sortit del país el 1939. Això suposà un canvi en el llenguatge i en la percepció de la realitat catalana en les emissions de la REI, que les farà més properes a la població que l'escoltava (61). La ràdio va jugar un paper important en la resistència antifranquista, ja que si bé a la ciutat de Barcelona gairebé no es podia escoltar per les interferències, sí que era audible a la resta del territori i eren molts milers de persones les que la sintonitzaven, tant militants per seguir les orientacions com persones d'esquerres que volien sentir una veu diferent a la propaganda del règim i que els inferís confiança per creure que la fi de la dictadura era pròxima. Després de Solé Tura es farà càrrec de les emissions en català Marcel Plans, que després de veure's obligat a sortir a l'exili s'estarà vuit anys a Bucarest.

Sovint s'ha acusat els comunistes d'un subjectivisme groller. Les emissions de la REI, la lectura sistemàtica de *Treball* o *Mundo Obrero* on es relaten número rera número grans accions de masses encaminades a enderrocar el franquisme -que sembla, sempre, a punt de caure-, poden donar, certament, aquesta impressió. La qüestió estaria a esbrinar si existia un engany conscient, o més aviat era una reacció a una necessitat, inconscient, de creure's que la dictadura no podia durar massa i per tant de magnificar les accions en contra del règim, i també per unes innegables dificultats informatives.

Probablement hi havia de tot una mica. ¿Es possible pensar que homes com López Raimundo, Núñez, "Roman" (i darrera d'ells tota la militància) haguessin sacrificat la seva vida professional i familiar d'haver sabut que els quedaven 40 anys per poder dur una vida normal? La resposta, segurament, seria no. Per això un cert subjectivisme, creure's que allò pel que s'està lluitant és a punt d'aconseguir-se, és inevitable en una clandestinitat tan llarga com la que van haver de suportar.

---

(61) Entrevista a Jordi Solé Tura.

Amb tot, els militants s'acostumaran aviat a relativitzar aquestes informacions finalistes, així com les orientacions que se'n desprenien, i amb un constant diàleg amb la societat les anirà transformant i creant les condicions, reals, pel canvi democràtic. «Els virreis espanyols d'Indies deien "obedézcase pero no se cumpla"; en el nostre cas seria més exacte dir-ho al revés "cúmplase pero no se obedezca", és a dir el propòsit està bé, pero ho farem a la nostra manera» (62).

Les informacions dels òrgans de comunicació del PSUC s'elaboraven a partir d'una xarxa de corresponsals, la premsa espanyola i internacional, i a la REI es comptava amb els teletips de les grans agències informatives, però s'ha de pensar que la censura franquista i la policia feia tot el possible per impedir que es fessin públiques les activitats contràries al règim, fins i tot entre els corresponsals estrangers. Els mitjans de comunicació no havien conegut l'abast actual i era relativament fàcil mantenir el país tancat. La xarxa dels corresponsals era complicada perquè havien d'escriure a París i des d'allí s'elaborava la informació sempre amb un cert retard. Les corresponsalies tenien, a més, altres problemes; un, que no hi havia corresponsals a tot arreu, per tant es podien rebre moltes informacions d'un poble o una ciutat determinada i cap de les dels voltans. L'altre problema era el subjectivisme de moltes d'elles i la impossibilitat de poder-ho verificar.

Un problema que es resolía, segons Jordi Solé Tura, tirant pel mig: «Recordo una manifestació al carrer Pelayo de Barcelona, em sembla que quan la mort del Grimau, i llavors ens va arribar una carta explicant la tremenda manifestació que hi havia hagut. Però n'arriba una altra del Francesc Vallverdú que diu "nois, això no funciona", i encara recordo de pensar "hòstia, el Francesc, com és possible que no ho vegi? hi havia mil tios al carrer Pelayo i no els veu, com és possible?". Després, clar, tu et plantejaves "qui tindrà raó?, a veure si és el Francesc qui tindrà raó?". Però què havies de fer si algú et deia que hi havia deu mil persones al carrer? i jo dic que no hi eren?

---

(62) Entrevista a Xavier Folch.

Si resulta que no eren deu mil i eren cinc mil? "bueno, així com a mínim dones ànims". Així decidíem, els nivells de verificació eren inexistents».

Les Comissions Obreres

El 20 de novembre del 1964 a l'Església de Sant Medir de Barcelona, en una assemblea d'uns 300 treballadors, es creen les Comissions Obreres. Els assistents representaven unes 62 comissions sobretot dels rams del metall, tèxtil, construcció, químiques, arts gràfiques, fusta i banca; alguns eren enllaços sindicals, altres no. La seva procedència política era fonamentalment els comunistes dels PSUC i els obrers d'organitzacions catòliques com la JOC i l'HOAC, també hi havia militants del MSC i del FOC (Front Obrer de Catalunya). Els organitzadors tractaren primer de celebrar la reunió en la seu dels Sindicats Verticals, Comissions des dels seus inicis va tenir la voluntat d'actuar públicament i no caure en la clandestinitat. En ser-los negat aquest dret, decidiren continuar utilitzant els locals eclesiàstics que els oferien uns capellans cada vegada més identificats amb les reivindicacions del moviment obrer català. El comitè organitzador estava compost per cinc comunistes, dos catòlics i un independent.

Els punts reivindicatius aprovats a Sant Medir van ser: 1) salari mínim de 200 pessets per vuit hores de treball; 2) escala mòbil de salaris; 3) llibertat sindical; 4) reconeixement del dret de vaga. Les Comissions es potenciaren mitjançant els convenis d'empresa i les lluites al voltant de la negociació col·lectiva. Una altra de les característiques era l'articulació de les reivindicacions econòmiques i laborals amb les socials i polítiques.

La segona sessió de l'Assemblea celebrada el 10 de febrer del 1965, completà el programa reivindicatiu, en el qual s'inclou un punt sobre la igualtat de drets per a les dones treballadores. S'acordà anar a lliurar-lo als jerarques sindicals en manifestació el dia 23 de febrer. Uns dies abans la policia detingué els membres de la Comissió Obrera de Barcelona A. Gràcia, R. Alcazar, J. Folch, LL. Moscoso, J. Navarro, A. Domènech, J. Coscubiela

i A. Rozas entre altres, però la repressió no va poder impedir una concentració de milers de persones, entre 6.000 i 15.000, que evidentment fou reprimida per la policia (63).

El PSUC havia reforçat les seves posicions a partir de la seva presència en el moviment obrer i en la universitat. La revista *Universitat* va jugar un important paper d'orientació política al llarg d'aquests anys. La policia continuava dedicant una especial atenció als militants del PSUC. El mes de juny va caure pràcticament tot el Comitè d'Estudiants d'aquell curs i de l'anterior: Enric Moltó, Andreu Más, Martí Capdevila, Josep M. Sanahuja, J. Malo de Molina, Xavier Baqué, Joan Calafell, Jordi Harsters, Roser Pérez Simó, Dolors Folch, Carles Bidon Chanal, Joaquím Horta, Xavier Folch, Salvador Barluenga, Salvador Madrid, Antoni Montserrat i Guillem Sánchez (64). Per primera vegada uns estudiants varen ser jutjats pel TOP (Tribunal d'Ordre Públic) una vegada abolit el tristement cèlebre "Tribunal Militar Especial de Represión de la Masonería y el Comunismo" presidit pel Coronel Aymar. Els seus advocats defensors, Manuel Jiménez de Parga, Francesc Casares, Josep Solé Barberà, August Gil Matamala, etc. varen actuar amb molta habilitat i van aconseguir una sentència absolutòria per a tots (Colomer, 1978: pàg. 179).

1.4. La crisi del 1964

L'estiu del 1963 se celebrà a la localitat francesa d'Arràs un seminari al qual assistiren prop d'un centenar de militants del PCE i del PSUC dels sectors de la cultura i de la universitat. Al llarg dels més de 15 dies que va durar (del 22 de juliol al 7 d'agost) s'expressà un cert clima de crítica a l'anàlisi que de la realitat social del país es feia des de la direcció a l'exili i, consegüentment, de la política concreta que s'extreia d'aquesta anàlisi. La direcció havia detectat cert malestar entre aquests sectors i l'objectiu del seminari era

(63) Gregori López Raimundo: "Catalunya i la futura democràcia política i social dels pobles d'Espanya" Octubre, 1965. Edicions Treball. (ANC)

(64) *Treball*, núm. 256, juny-juliol 1964.

homogeneïtzar i «travar el partit a l'interior» (65), que començava a tenir idees pròpies.

Per la direcció a l'exili, sota la dictadura de Franco des de l'any 39 les contradiccions de la societat espanyola no havien fet més que aguditzar-se. L'expressió de Santiago Carrillo dient que el país era «una caldera a punt de explotar» (Claudín, 1978) és prou significativa; d'aquí s'extreia la necessitat perentòria de la Vaga General Política, que era la que havia de dur a terme el proletariat, que donaria pas a la Vaga Nacional Política en la qual participaria tot el poble i que acabaria amb la dictadura de forma pacífica, amb el concurs d'unes masses depauperades que estaven esperant un senyal per manifestar-se. Aquesta anàlisi no encaixava amb la realitat socio-econòmica d'un país en ple desenvolupament econòmic i entrava en contradicció amb el que els militants podien copsar i evidentment analitzar. Però la majoria del Comitè Executiu del PCE, i del PSUC, continuava veient la situació del país sota l'òptica explosiva dels anys trenta, sense adonar-se que Espanya s'havia convertit en un país predominantment industrial amb la consegüent transformació de les classes socials, de les estructures econòmiques, etc. D'aquesta anàlisi errònia de la realitat arrancava la raó de la seva creença en l'extrema fragilitat del franquisme, amb les implicacions que aquesta creença tenia en els plantejaments tàctics.

També per Claudín, l'evolució de l'URSS posava de manifest que no hi havia possibilitat de democratització del sistema; el conflicte xino-soviètic mostrava fins a quin punt havia arribat la crisi del moviment comunista internacional (Claudín, 1978: pàg: I-XI).

La crisi del 1964 començà en una discussió al si del Comitè Executiu del PCE sobre la qüestió agrària, en la qual Fernando Claudín i Federico Sánchez (Jorge Semprún) varen defensar posicions contràries a les de la majoria, que definia la situació al camp espanyol de "feudalista", amb la consegüent proposta política de "la tierra para el que la trabaja". Els encara no-dissidents mantenien la posició que els canvis estructurals esdevinguts en

---

(65) Entrevista a Francesc Vallverdú.

l'economia espanyola en general i al món rural en particular negaven aquella anàlisi. Només cal pensar en les grans migracions camp-ciutat que es venien produint des de després de la guerra civil, a part de que era indiscutible que les formes capitalistes havien penetrat al camp espanyol i no cal dir al català. Fernando Claudín, en el seu informe al Comitè Central del PCE del mes de març, afirma: *«El camarada Santiago y otros camaradas consideran que prevalecerá la salida democrática como desembocadura de una crisis nacional revolucionaria hacia la cual vamos. (...) Mi opinión es que no vamos a una situación revolucionaria de este género. Vamos hacia un cambio de las formas políticas de dominación del capital monopolista, cambio que a través de una serie de fases podrá llegar a ser más o menos democrático y que abrirá una nueva etapa en el desarrollo del capitalismo español»* (Claudín, 1978: pàg. 6).

Fernando Claudín i Federico Sánchez, així com Francesc Vicens i Jordi Solé Tura (66) per la part catalana, havien pogut copsar aquesta realitat en els seus viatges clandestins a l'interior, per les seves relacions amb els joves intel·lectuals i universitaris amb els quals tenien contactes, ja que n'eren els responsables, i per una anàlisi més acurada de la realitat socio-econòmica del país.

La polèmica va ser feta pública el 19 d'abril per Santiago Carrillo en un miting a Stains, un "banlieu" del cinturó roig de París, davant d'uns dos o tres mil comunistes, sobretot de l'exili o de l'emigració econòmica, que s'havien reunit per commemorar el primer aniversari de l'assassinat de Julián Grimau. Primer, els assistents varen pensar que els virulents atacs de Carrillo anaven dirigits als pro-xinesos, conflicte en marxa aleshores. Però la intervenció de Carrillo va pujar encara més de to i llença un andanada contra els «traïdors al servei de Fraga». Aviat els militants s'adonen que a l'escenari que acompanya el secretari general falten dos membres del Comitè Executiu del PCE, Fernando Claudín i Federico Sánchez. Els rumors que alguna cosa passava dins del Comitè Executiu van estendre's ràpidament.

---

(66) Entrevista a Francesc Vicens. Entrevista a Jordi Solé Tura.

Els temes bàsics del conflicte a la direcció del PCE - que es traspassaren al PSUC- eren: l'estalinisme, la realitat espanyola i el funcionament del partit (i en especial de la seva direcció). En aquella època, els secretaris generals disposaven d'uns poders extraordinaris i sempre tenien la darrera paraula sobre cada assumpte. Això derivava de la concepció leninista del "Partit" com una unitat "monolítica", format per un exèrcit de revolucionaris professionals. Aquests mecanismes es veien efectats, naturalment, per les característiques personals dels dirigents. No era el mateix Santiago Carrillo que Gregori López Raimundo. No era el mateix una direcció que pràcticament tota vivia a l'exili, que una direcció formada per quadres a l'interior i sobretot de l'interior del país, que és la que va configurant el PSUC de la refundació.

Les notícies de les dissensions van arribar aviat a Barcelona i aquell estiu, aprofitant les vacances, força quadres sobretot dels sectors intel·lectuals i de la universitat se'n van a París per saber què passava, ja que la informació oficial que els havia transmès "Roman" al Comitè de Barcelona no els havia convençut gens. August Gil Matamala, Josep M. Blanc, Francesc Vallverdú, Espinet i d'altres cercaren els seus contactes personals amb les persones de la direcció a París de la seva confiança. Un d'ells va ser Jordi Solé Tura, que feia poc que havia aconseguit traslladar-se a París i s'encarregava, com a cap de redacció, de la revista *Realidad* junt amb Claudín i Semprún.

Per cert, que el retorn de Solé Tura de Bucarest és un fet insòlit, ja que les tasques a *Ràdio Espanya Independent* eren considerades de les més secretes i fins el moment ningú que hagués treballat a la REI no havia aconseguit retornar a un país occidental. Podien ser enviats a l'URSS, per exemple, com li passà al seu antecessor quan es va jubilar, però no anar a París i molt menys tornar al país. La idea de la direcció sobre els exilis era que no es podria tornar fins que ho poguessin fer tots, «includida Pasionaria» (67), cosa que es demostrà que no era certa ja que varen ser molts els exiliats que varen anar retornant

---

(67) Entrevista a Jordi Borja.

sense que els passés res, almenys a causa dels fets que els imputaven quan van haver de marxar.

Jordi Borja es convertí en un altre dels contactes dels companys que anaven a París cercant informació del que estava succeint. Alguns varen demanar de parlar amb els dos protagonistes i Jordi Solé Tura va organitzar una reunió a casa de la seva sogra. Mentre estaven reunits, Gregori López Raimundo, que l'anava a visitar, els va trobar tots allà: *«Concretamente, yo recuerdo que fui a casa de la suegra de Solé Tura para hablar con él, me abrieron la puerta y me encontré con una reunión clandestina, como de treinta personas. Y, claro, como iban las cosas entonces...»* (68). Sí, les "coses" llavors van anar en el més pur estil estalinista.

La situació s'agreujà quan Jordi Solé Tura comunicà a Gregori López Raimundo la seva decisió de tornar al país. La direcció li negà el permís adduint que hi havia un procediment obert contra ell pel qual li demanaven 30 anys de presó i per tant, corria el perill de ser detingut en arribar a Espanya i ell coneixia massa secrets, sobretot els referents a la Pirenaica, per córrer aquest risc. A banda d'això, la direcció tenia el temor que Solé Tura es dediqués a organitzar una fracció "claudinista" a l'interior. Però la decisió de Solé Tura és irrevocable i decideix tornar amb permís o sense. El mateix dia de la partida rep la convocatòria d'una reunió amb el Comitè Executiu en la qual se li dirà que no pot tornar de cap manera, mentre que, si es queda a França, l'ajudaran a establir-se professionalment, encara que deixi de militar, però que *«si tornes, la decisió que hem pres nosaltres és que estàs expulsat immediatament del partit ... (ho) comunicarem a tota l'organització perquè tothom sàpiga com t'han de tractar, que estàs expulsat»*. Vaig sortir de la reunió, me'n vaig anar directament a casa, vaig agafar la maleta i vam tornar cap aquí. Expulsat» (69). A Barcelona i malgrat la circular que van enviar des de París sobre la seva expulsió, va poder comptar amb l'ajut de companys com Francesc Vallverdú i Manuel Sacristán.

---

(68) Entrevista a Gregori López Raimundo

(69) Entrevista a Jordi Solé Tura.

En pocs mesos una espiral sectària s'havia apoderat de la direcció del PSUC. Francesc Vicens, que havia intentat que la crisi del PCE no es traspassés amb la mateixa virulència al partit català, es veié obligat a prendre posició davant l'expulsió de Solé Tura. Va ser l'únic membre del Comitè Executiu que va votar en contra (70). «Aquí va ser quan jo vaig pensar "ara sí que estàs entre l'espasa i la paret. Si aproves l'expulsió de Solé Tura et col.loques definitivament al costat de Carrillo, Gregori López Raimundo, Roman i tots els altres, i si, al contrari, m'oposo a l'expulsió de Solé Tura, el que vindrà serà el meu apartament del partit perquè m'he col.locat al costat de Claudín i Semprún i això serà el meu final". Però vaig decidir que tenia l'obligació de fer-ho perquè era l'últim servei que jo podia prestar al partit, intentar que no es produïssin els fets aquests de les expulsions. Efectivament, em vaig oposar a l'expulsió del Jordi Solé Tura, vaig insistir que constés que era un acord de l'Executiu per majoria» i no per unanimitat com era costum.

I partir d'aquí va començar el calvari que conduiria a la seva expulsió: «Jo recordo de la manera que (un membre de l'Executiu) em va mirar, una mirada que li desconeixia completament i em va dir "camarada Ferran, em sembla que tu no ets sincer amb nosaltres, som els teus camarades, obren's el teu cor i digan's el que portes a dintre". Això em va deixar glaçat. Aleshores vaig dir que jo no creia que fos just la manera com estaven tractant Claudín, que al miting d'Stains Santiago Carrillo havia excitat el sectarisme de tot el partit. Jo havia vist com els militants apareixien enverinats a partir d'aquest moment. I em van dir "mira escolta, tot això pensa-ho bé, reflexiona, que agafes un camí sense tornada". Recordo que em van dir totes les coses, que són les frases que jo havia sentit durant anys "val més equivocar-se amb el partit que tenir raó fora del partit, perquè quan te'n vas fora del partit has perdut la raó". Aquestes frases repetides amb sacietat, recordo que em feien molt, molt efecte». L'ambigüitat de l'expressió "has perdut la raó" era molt efectiva, perquè "raó" en aquest context no només vol dir que s'està equivocant, que no es té raó racionalment, sinó que es pot entendre com que el militant errat s'ha tornat foll. De

---

(70) Entrevista a Francesc Vicens.

fet, l'expressió catalana "ha perdut la raó" vol dir que s'ha tornat foll.

Entre setembre i desembre del 1964 l'Executiu del PSUC, reforçat per un membre de la direcció del PCE, algunes vegades el secretari general, Santiago Carrillo, va celebrar unes vuit o deu reunions amb la intenció que Vicens retornés a la "raó" del partit. Unes reunions que duraven quasi tot el dia i en les quals ell només tenia el dret d'intervenir quan tots els altres ho havien fet.

La protecció de la unitat del partit per sobre de tot, pròpia dels partits comunistes, porta a aquestes situacions de sectarisme i de dramatisme personal i col·lectiu, «perquè el més tràgic de tot això és que cap d'ells volia fer-me cap mal, al contrari, López Raimundo jo veia que em tractava amb una amistat i amb carinyo, barrejat amb l'horror de veure que jo m'estava allunyant de les posicions que defensaven ells. Roman el mateix, tots m'estimaven molt i ells l'esforç que estaven fent era per girar-me les idees i tornar-me a portar amb ells». Perquè pels "revolucionaris professionals" la vida fora del partit no es pot concebre. Es la solitud.

La premsa del partit no és massa explícita sobre la crisi de la direcció. El *Treball* del mes d'agost publica una declaració del PCE en què s'ataca tant els pro-xinesos com els revisionistes-reformistes, «i amb el suport dels dirigents xinesos, constitueixen grupúsculs pretesament comunistes amb la intenció de portar l'escissió en els rengles del Partit Comunista d'Espanya i del PSU de Catalunya. Al mateix temps ens oposem enèrgicament a tot intent d'introduir a les nostres files les concepcions neocapitalistes i revisionistes, a tot intent de transformar el caràcter del nostre Partit per a convertir-lo en un partit reformista».

Treball de febrer del 65 publica una breu nota: «El Comitè Central aprova la Resolució del Comitè Executiu del 18 de novembre del 1964 i resol destituir dels seus càrrecs de membre del Comitè Executiu i del Comitè Central el company Joan Berenguer (nom de guerra de Francesc Vicens) per la seva participació en l'activitat fraccional empresa pels companys F. Claudin i F. Sánchez. El Comitè Central

reitera la crida feta pel Comitè Executiu al company Joan Berenguer per tal que posi fi al treball fraccional i respecti la disciplina del Partit...» (71). El Comitè Central havia estat consultat per carta i tots, menys Lluís García Lago des de Mèxic, que es va abstenir, varen estar d'acord amb el Comitè Executiu. Una nota més breu encara al *Treball* del mes de març dóna la notícia: «Joan Berenguer, expulsat del Partit» (72). L'expulsió de Solé Tura no serà publicada en la premsa del partit.

Un altre dels afectats per la "crisi del 64" va ser Jordi Borja, responsable de la cèl.lula en què militaven els estudiants que vivien a París, fos per raons d'exili o pròpiament d'estudis. Aquesta cèl.lula compartia les posicions de Claudín-Semprún-Vicens-Solé, fins i tot hi deurien influir, ja que eren joves que acabaven d'arribar del país i tenien una visió més propera a la realitat. La direcció va anar diverses vegades a les reunions de la cèl.lula sense que els convencés que estaven equivocats (73). «Bueno van dissoldre aquesta cèl.lula i a mi em van convocar i em van dir que m'expulsaven del partit per treball fraccional, jo vaig recórrer, vaig fer una carta dient que què cony era això de que m'expullessin per fer treball fraccional si jo no n'havia fet. Em van enviar un membre de la direcció a París que es deia Salvador Martorell, que treballava a l'*Humanité*, i em va dir que sí, que m'havien expulsat per treball fraccional. Jo li vaig dir que ho demostressin quan havia fet treball fraccional i amb qui, perquè clar jo no n'havia fet. (...) I em va dir que era jo qui havia de demostrar que no havia fet treball fraccional, lo qual com pots suposar és un impossible metafísic i polític, com pots demostrar que no has fet una cosa que pots haver fet en qualsevol moment?, perquè, clar, tu pots demostrar que tal dia a tal hora no estaves a tal lloc, però clar demostrar que mai a la teva vida no has fet treball fraccional! Jo vaig dir que és clar, que això era una bestiesa. Li vaig dir que, com es deia aquell? el Vichinski, el fiscal de l'època del estalinisme havia fet un llibre que es deia "La teoria socialista de la prueba en

---

(71) *Treball* núm. 257, agost-setembre 1961 i núm. 261, gener-febrer 1965.

(72) *Treball* núm. 262, març 1965.

(73) Entrevista a Jordi Borja.

derecho penal" on explicava que en un règim socialista qui ha de demostrar que és innocent és el ciutadà. (...) Després d'aquest incident em van comunicar que no, que jo no estava expulsat que només estava desorganitzat, per no compartir les idees del partit. Però que fes una carta demostrant la meua voluntat de col.laborar amb el partit, de treballar amb el partit i ja em reorganitzarien. Vaig fer la carta i res».

Un any després, Pere Ardiaca, Miguel Núñez i el basc Ramón Ormazabal des de la presó de Burgos envien una carta a la direcció del PCE en què demanaven «la apertura hacia nuevas gentes, nosotros decíamos que había demasiada gente del pasado en la dirección. Queríamos una democratización, queríamos que se tuviera más en cuenta las cosas de dentro del país. Es posible que hubiera una visión subjetiva por nuestra propia situación, pero yo creo que en general era correcto» (74). Els presos de Burgos que varen arribar a tenir una organització interna formidable, presumien moltes vegades d'estar millor informats ells des del penal que la direcció mateixa de París. El contingut de la carta va ser considerat massa avantguardista i en paraules de Miguel Núñez «fuimos suspendidos de empleo y sueldo, si, no nos reeligieron. No nos condenaron públicamente, se hicieron las cosas en secreto». Certament, no varen ser reescollits com a membres del Comitè Central en el Congrés del 1965, encara que aviat serien rehabilitats i en sortir de la presó continuarien assumint tasques importants dins de la direcció.

L'altre conflicte de l'any 1964, que sí que va acabar en una escissió, va ser la dels pro-xinesos que el mes de febrer es constituïren en el PCE (m-1). En ple conflicte internacional entre l'URSS i la Xina, des de fa algun temps els partits comunistes estan patint manifestacions escissionistes que mostren un profund desacord amb les polítiques, per ells, reformistes, d'acord amb la crítica realitzada pel Partit Comunista Xinès de la "via pacífica de transició al socialisme" defensada pels partits comunistes dels països capitalistes (Marcou, 1981: pàg. 79). El nucli de l'escissió parteix dels cercles de l'emigració a Europa, és l'anomenat "grup de Berna" o de

---

(74) Entrevista a Miguel Núñez.

"Ginebra". A Catalunya, es va apreciar activitat d'aquest grup sobretot a Barcelona, a Sabadell, Terrassa i la part sud del Vallès occidental i a L'Hospitalet. L'escissió va penetrar a mans d'obrers que tornaven de l'emigració i va tenir una certa importància entre les bases del partit sense que hi hagués translació a la direcció (75), a diferència del que passà amb la crisi del "claudinisme".

Les repercussions de la crisi del 64

La crisi del 64 no va tenir les conseqüències dins l'organització que la direcció es temia. Cap dels expulsats no va dedicar-se a fer treball fraccional, un crim dins dels partits comunistes, ja que trenca amb la doctrina del centralisme democràtic. El document original elaborat per Claudín no va tenir gaire difusió a excepció d'entre el món dels intel·lectuals. *Nuestra Bandera*, la revista teòrica del PCE, va publicar el text amb el títol "Documento-plataforma fraccional de Fernando Claudín". L'informe de Claudín va ser publicat en lletra petita, en paràgrafs separats per unes "notes crítiques" del Comitè Executiu del PCE, aquestes amb lletres molt més grosses i més extenses que el text de Claudín. «A la meua cèl.lula hi va haver un acord molt gran de rebutjar un text que ens arribava retallat, això no ens va agradar. Una altra cosa, és que jo penso que aquesta discussió a la universitat no va ser una discussió política, no es van discutir a fons els punts de vista diversos. Per què? perquè era una discussió massa abstracta i massa teòrica per nosaltres. Nosaltres estàvem pensant com organitzar el sindicat d'estudiants, o sigui, que fer ara. I d'aquesta discussió el que no ens agradava era que no fos una discussió lliure i que vingués un de fora a "soltar-nos" un discurs molt anti-Claudín, allò de "traïdors", etc.» (76).

Les respostes no varen passar de donar la raó als dissidents en silenci. No s'aixecà cap crítica oficial a la direcció. «La reacció en aquest sentit va venir molt

---

(75) Entrevista a Cipriano García. Gregori López Rainundo, "Catalunya i la futura democràcia política i social dels pobles d'Espanya" Octubre, 1965. Edicions Treball. (ANC)

(76) Entrevista a Paco Fernández Buey.

marcada per l'actitud del Sacristán, això entre el petit món dels intel·lectuals i dels estudiants. Va ser pensar que tenien raó en l'essencial de les seves crítiques, però al mateix temps que en el moment en què havien perdut la batalla no portava enlloc continuar-la» (77).

Una de les característiques organitzatives de la clandestinitat era que els diferents sectors o fronts eren veritables compartiments estanc, sense comunicació orgànica entre ells. Encara que, sempre quedava la possibilitat de les relacions personals que es podien establir i que de fet s'establien. Però en aquest cas no hi va haver translació de la informació del sector d'intel·lectuals al del moviment obrer.

La crisi, però, sí que tingué conseqüències. Una d'elles fou que la direcció del PCE i del PSUC van anar adoptant, amb matisacions i sense reconèixer-ho mai, l'anàlisi política realitzada pels dissidents. L'altra va ser la clara configuració d'una cultura política diferent dins de l'organització a Catalunya. Sense plantejar problemes importants amb la direcció, els quadres i el conjunt de la militància, van anar adquirint autonomia en relació amb el centre operacional de París.

Pel que fa al PSUC, la direcció de fora aviat deixarà de tenir importància, ja que la direcció, a la pràctica i també en la teoria, es trobarà a Catalunya. A més, la militància havia decidit que fora d'uns quants dirigents als qui els atorgava una autoritat moral incontestable per la seva trajectòria, la política a Catalunya la farien ells amb la direcció que es dotarien. «Fèiem les nostres brometes amb els "ocells" que en dèiem. N'hi havia un sobretot que era el nostre enviat, un company que ens enviaven de tant en tant, era un home que tenia molt poca habilitat per tractar a una gent, bé com són els intel·lectuals que és clar, presenten uns problemes que ell, pobre home, no estava preparat per afrontar. Llavors ens martillejava les consignes, l'informe polític famós i s'acabava per esgotament i és clar no era bon sistema. Acabàvem esgotats dient "molt bé, molt bé" però no convençuts, o en alguna part no convençuts, però en fi»

---

(77) Entrevista a Xavier Folch.

(78). L'anàlisi i les elaboracions polítiques s'aniran construint cada vegada més des de dins i París passarà a ser un referent que anirà perdent pes dins del conjunt de l'organització. L'empenta i l'encert polític dels dirigents, els èxits de la política unitària, sota la responsabilitat d'Antoni Gutiérrez Díaz des que a la tardor del 1965 surt de la presó, estimularan la independència i la re-catalanització del PSUC.

La crisi del 64 constata l'existència de la vella cultura leninista i fins i tot amb restes estalinistes. Defensa a ultrança de la unitat del partit com a màxima doctrina: "qui està fora del partit està fora de la raó". El centralisme democràtic com a principi que regeix l'organització del partit i que, d'acord amb els Estatuts, implica «el caràcter electiu de tots els organismes de direcció del partit de baix a dalt; l'obligació dels òrgans dirigents del Partit de donar compte periòdicament de la seva gestió; l'obligació d'observar la disciplina del Partit i la subordinació de la minoria a la majoria; l'obligatorietat dels acords dels òrgans superiors per als inferiors; la prohibició de l'existència de fraccions dintre del Partit», amb la reserva explícitament indicada que «en les actuals condicions de clandestinitat l'aplicació del principi del centralisme democràtic no es pot assegurar totalment en allò que toca el caràcter electiu dels òrgans de direcció del partit i el deure dels òrgans superiors d'informar de llur activitat davant dels inferiors».

La clandestinitat restringia la part més "democràtica" del centralisme democràtic, però la mateixa clandestinitat dona uns amplis marges de maniobra a les organitzacions del partit que també, segons els estatuts, «gaudeixen d'autonomia per actuar en l'esfera de llur competència, sempre que llurs decisions no contradiguin els acords i la línia general del Partit», recalcant que en les condicions de clandestinitat «és particularment important que despleguin la màxima iniciativa per a l'aplicació de la política i les decisions del Partit» (79).

---

(78) Entrevista a Francesc Vallverdú.

(79) Estatuts II Congrés, 1965.

L'estructura de partit d'avantguarda teoritzat per Lenin estava dissenyada per a uns quadres disciplinats, uns nuclis de "revolucionaris professionals" que es poden pensar explícitament creats per a situacions extremes com la il.legalitat i la repressió. Però el PSUC era cada vegada menys un partit d'avantguardes revolucionàries i més un partit de masses, amb les limitacions quantitatives imposades per la clandestinitat i la repressió.

Es a dir, la clandestinitat restringeix els drets dels militants i dels organismes inferiors, però al mateix temps els dona una àmplia autonomia, que la militància del PSUC sabrà aprofitar. En una barreja de valentia, dins de la por regnant, d'esperit de sacrifici i de determinació, els comunistes van aconseguint una forta ascendència entre la joventut, tant dels medis intel.lectuals com obrers. La seva disciplina i organització augmentava les seves possibilitats de supervivència en una dura clandestinitat. La seva inserció en el teixit social català anirà proporcionant cobertura a les seves activitats. Les propostes polítiques realistes i pragmàtiques feien augmentar el seu atractiu entre la societat. També l'auge del marxisme a Europa durant la dècada dels seixanta influí a augmentar l'interès vers el PSUC entre els sectors intel.lectuals i universitaris.

La formació teòrica de la militància va ser una mica accidentada. Fins a finals dels seixanta no arriben traduccions d'autors marxistes a Espanya, la majoria provinents d'editorials d'Amèrica llatina, i que aconseguien passar la censura precisament per ser uns textos de lectura sumament difícil. La formació va ser molt autodidacta. Alguns professors de la universitat es van convertir en el referent intel.lectual d'aquests joves, entre aquests professors cal assenyalar a Manuel Sacristán, una clau fonamental per entendre la formació teòrica dels militants del PSUC; però també altres professors independents com el Jordi Nadal, i els cada vegada més nombrosos professors no-numeraris que aniran poblant les càtedres. Amb l'augment del nivell de vida que s'està experimentant s'han obert noves expectatives; una d'elles l'entrada a la universitat dels fills de les classes mitjanes en formació; una altra possibilitat que s'anirà obrint és la de viatjar fora del país.

Així, París es convertirà en una font d'adquisició de llibres prohibits que es passaven de mà en mà. I les relacions personals. Manuel Vázquez Montalbán explica que va llegir per primera vegada Gramsci gràcies a una amiga seva que s'estava a Itàlia i li va enviar llibres. José Luis López Bulla ha d'agrair moltes de les seves lectures primerenques al fill d'un farmacèutic de Mataró que se'n va anar a Itàlia i es convertí en l'encarregat de proporcionar-li les novetats, o no tan novetats, de les editorials italianes (80).

Es a dir, la censura i la manca de publicacions marxistes a l'Estat provocà dificultats en la formació teòrica de la militància i probablement impedí que assolís una solidesa, però aquestes dificultats, que es resolien com es podia, segurament varen donar un espectre ampli del marxisme que es feia a Europa. Junt amb els "catecismes", per aquestes "vies personals" diverses arribaven també altres aportacions al marxisme que varen enriquir posteriorment la creació política del PSUC.

1.5. El II Congrés del PSUC, a voltes amb la independència

L'agost del 1965 se celebrà a França el II Congrés del PSUC, que serà el més secret dels tres que es realitzaren durant la clandestinitat. Per raons de seguretat es va acordar, fins i tot, no publicar els materials que es van treballar fins que el Secretariat -Gregori López Raimundo, Roman, Teresa Bonet (Leonor Bornau) i Josep M. Sendrós- (81) o l'Executiu ho considerés oportú. Això va ser uns 14 mesos després, mitjançant un comunicat intern dirigit als comitès i a les cèl.lules. L'informe de Gregori López Raimundo, però, fou publicat a l'octubre en forma d'un opuscle que porta per títol "Catalunya i la futura democràcia política i social dels pobles d'Espanya", al qual es realitzaren els canvis necessaris perquè no s'entreveïés que s'havia celebrat el Congrés.

(80) Entrevista a Manuel Vázquez Montalbán. Entrevista a José Luis López Bulla.

(81) Vegeu a l'annex II la llista del Comitè Central.

Els delegats van ser els membres del Comitè Central sortint -més d'un terç havien passat per les presons- (82), representants de Barcelona i de les altres comarques de Catalunya elegits directament per la direcció, representants de la militància de França, de Cuba, de Mèxic, de la Unió Soviètica i els altres països de l'Est. Per part del PCE hi van assistir Santiago Carrillo i Ignacio Gallego. Gregori López Raimundo fou escollit secretari general i Josep Moix president.

L'aportació més destacada del Congrés va ser la reelaboració i l'aprovació de la Plataforma publicada el mes d'abril pel Comitè Executiu com a proposta a les altres forces polítiques i socials de Catalunya, per iniciar converses encaminades a l'establiment d'un programa comú d'acció, en el qual, juntament amb els punts de caire general (amnistia, drets sindicals pels obrers i els estudiants, llibertats de consciència, associació i informació) s'incloqueren els dos punts següents, que suposen la reivindicació de la Generalitat i de l'Estatut del 32: «1) *Constitució d'un Consell Provisional de la Generalitat de Catalunya representatiu de tots els sectors del poble, encarregat d'assumir el poder a Catalunya quan desapareixi la dictadura i de governar durant el període de transició d'acord amb les lleis de l'Estatut del 32; i 2) Elecció per sufragi universal i sistema proporcional, d'un Parlament català que designaria el president de la Generalitat i el Consell Executiu i elaboraria un nou projecte d'Estatut, el qual seria sotmès a Referèndum al poble de Catalunya i a l'aprovació de les Corts constituents*» (83).

Es continua impulsant el canvi organitzatiu que ha de conduir el PSUC a ser un partit marxista-leninista de masses que es concreta a fer un esforç per reclutar el màxim nombre d'obrers d'avantguarda, d'estudiants: «*Els millors lluitadors antifranquistes de les capes del poble, les dones i els joves, tots aquells que es sentin atrets pel Comunisme*». Això pressuposa la creació als centres de treball i d'estudi, a barris i pobles, comitès del partit

(82) De l'Informe de Gregori López Raimundo al II Congrés del PSUC. (ANC)

(83) De l'Informe de Gregori López Raimundo al II Congrés del PSUC. (ANC)

«capaços de promoure i orientar la lluita i l'organització de les masses i que apliquin de manera creadora la política del Partit». L'informe destaca la importància en nombre dels militants que, per una raó o una altra, provocada per la clandestinitat, han quedat fora dels contactes normals del partit: «El concepte "partit de masses" en una clandestinitat com la nostra, obliga a considerar part del Partit no solament les forces organitzades i controlades directament pel Comitè Central, sinó també els militants no organitzats que, recolzant en llur experiència o en la propaganda del Partit, actuen entre les masses». Es decideix donar un impuls decisiu a les Comissions Obreres com un moviment obert, a les lluites estudiantils, a les incipients comissions de barri i a tots els organismes de masses existents o que es puguin crear de cara a la lluita unitària contra el franquisme.

Pel que fa a les reivindicacions de caràcter nacional l'Informe diu que «els intel·lectuals i estudiants de Catalunya tenen deures especials en relació amb la defensa i el desenvolupament de la llengua i la cultura catalanes (...). Els comunistes estem en contra de qualsevol opressió nacional, reconeixem plenament la personalitat nacional de Catalunya i defensem el dret del seu poble a la lliure autodeterminació, inclòs el dret de separació. Però som partidaris de la col.laboració i unitat amb els altres pobles d'Espanya».

Però el principi leninista d'organització que estableix que en el marc d'un Estat ha d'existir un sol partit comunista fa que, seguidament, l'informe es preguntí si no ha arribat l'hora que el PSUC s'incorpori com un tot únic dins del PCE, seguint l'exemple de l'URSS, on hi ha partits comunistes en cada una de les repúbliques federades que són part integrant del PCUS. «Partint de les ensenyances del leninisme, de l'experiència del PCUS i del moviment comunista internacional, el PSU i el Partit Comunista d'Espanya han proclamat repetides vegades que en el pervindre, quan les circumstàncies de la lluita ho aconsellin, el PSU -mantenint íntegrament el seu caràcter nacional- passarà a formar part del Partit Comunista d'Espanya».

L'informe continua dient que la forta immigració que ha rebut Catalunya i que s'ha incorporat a la classe obrera catalana, així com el desenvolupament econòmic, que ja es reconeix, «ha entrelligat encara més la vida dels distints pobles hispànics», afirmant que la satisfacció de les llibertats nacionals de Catalunya «és una premissa indefugible de la democràcia espanyola» i que s'ha d'imposar una solució «que garanteixi a l'ensem els drets nacionals de Catalunya i la unitat de tots els pobles d'Espanya».

A continuació s'interroga sobre si «en aquestes condicions, hom pot plantejar-se si no ha arribat l'hora que el PSU discuteixi la conveniència de passar ja a formar part del PCE. Entre nosaltres s'expressa freqüentment l'opinió de que si ho féssim així facilitaríem als treballadors i al poble en general la comprensió de quina és la nostra posició en relació al problema nacional, que podrien veure gràficament reflectida en l'estructura mateixa del Partit. Per altra banda, convindria estudiar també si en adoptar-se aquesta mesura haurà de conservar el seu nom actual o bé anomenar-se Partit Comunista de Catalunya. En diferents ocasions ens han arribat propostes de que s'introduís aquest canvi en la denominació del Partit. Aquestes propostes les han fet generalment joves, argumentant que molts antifranquistes identifiquen el terme "socialista" amb el de "socialdemòcrata" i que, per això, malgrat el seu desig de fer-se comunistes no volen ingressar en el PSU. Alguns militants veterans repliquen que, ans al contrari, el PSU haurà de conservar el seu nom quan sigui part del PCE, doncs això facilitarà la nostra tasca entre els camperols i altres grups socials de les anomenades capes mitges de Catalunya, entre les quals el PSU té un gran prestigi i influència. Uns i altres coincideixen, no obstant, en el fet que, qualsevol que sigui el seu nom, el Partit de Catalunya haurà de conservar i reforçar, si això és possible en el pervindre, les seves característiques nacionals». Aquest punt de l'informe acaba dient que aquesta qüestió no és un problema fonamental a resoldre immediatament i que caldrà discutir-ho àmpliament abans de prendre una solució definitiva.

Amb motiu de la celebració del XXX aniversari de la fundació del PSUC, *Nous Horitzons* publica un article de Gregori López Raimundo en què es fa un repàs de la història del PSUC i reproduueix fil per randa aquesta part de l'informe polític al II Congrés (84).

La reacció des de Catalunya no es va fer esperar, sobretot per part dels sectors d'intel·lectuals i de la universitat, que immediatament varen trametre a París la seva disconformitat amb la proposta. «Al nostre sector i en el sector universitari també, això va caure com una bomba i vam dir no, i vam mostrar desacords. Això sí, no ho vam fer públic, però ho vam fer intern i vem bombardejar la direcció d'escrits dient que no estavem gens d'acord amb aquesta línia anunciada, i es va aturar» (85).

Els intel·lectuals del PSUC van argumentar l'error polític que suposava plantejar la pèrdua de les sigles històriques i, sobretot, la pèrdua de la possibilitat de l'autonomia del partit, que, ans al contrari, pensaven que era quelcom que s'havia d'aprofundir per fer del PSUC un vertader partit nacional català, que obeís les necessitats del poble de Catalunya. «Va ser una reacció important i significativa. Recordo que quan aquesta proposta ens va arribar a través del Sacristán, que el Sacristán ho va acceptar d'acord amb les tesis del Lenin d'un partit un Estat. I així, d'entrada a la majoria ens va semblar bé, si Lenin diu tal cosa, estava bé. I va ser, jo recordo que va ser molt determinant, en una reunió una exposició en contra del Fontana feta d'una manera molt fonamentada, que el Termes la va defensar i això ens va convencer a molts, va fer trontollar el Sacristán mateix. Llavors el Sacristán i el Gregori van tenir un seguit de contactes amb els "companys de viatge", que tots van estar en contra d'aquesta història. I encara que aquest era un món reduït, tenia el pes de persones significatives i ho van congelar» (86).

---

(84) López Raimundo, Gregori "La palanca per a la conquesta del pervindre", a *Nous Horitzons*, núm. 8, quart trimestre del 1966

(85) Entrevista a Francesc Vallverdú.

(86) Entrevista a Xavier Polch.

La direcció del PSUC, i del PCE, s'adonà que podien perdre més que guanyar amb aquesta absorció. I el tema formalment es va aturar. No és fins el 1971 que una resolució del Comitè Executiu amb motiu del 35 aniversari de la fundació del partit declara: «L'origen del PSUC, en tant que partit unificat, i el desenvolupament posterior del procés revolucionari en el nostre país han determinat que el PSUC i el PCE es mantinguin com a partits independents» (87).

Un altre tema de discussió constant des de l'arribada massiva de la immigració a Catalunya va ser perquè no es publicava *Treball* en castellà, tenint en compte que dins del PSUC hi havia una gran quantitat d'immigrants que només sabien llegir en castellà i que demanaven l'edició en la llengua que entenien. Però en això el PSUC fou inflexible i *Treball* es publicà sempre en català per defensar en les condicions més difícils la llengua i la cultura catalanes i com a part de la pedagogia política sobre la qüestió nacional en vers la immigració. Només es feia una concessió, que era que quan hi havia resolucions considerades importants s'insertava un full traduït al castellà. «Había gente en el partido, un sector amplio que no entendía -yo creo que no entenderá nunca por el poco desarrollo cultural- el catalán, y planteaban esa cuestión. Pero eso no llevaba ni mucho menos a no reconocer al PSUC. Hubo un momento en que se introducía un suplemento en castellano. Era difícil en aquellos momentos repartir en la construcción *Treball*, en la construcción es que no te lo leían, y cuando digo en la construcción en muchas empresas, y sin embargo les dabas el suplemento en castellano y sí te lo leían. Pero no era fuente de conflicto, sino que era más que nada una tenacidad y una exigencia de que tenía que publicarse en las dos lenguas» (88).

El convenciment clar que la qüestió nacional forma part integrant del projecte històric del PSUC per part de sectors importants de la militància a Catalunya i la intuïció i el pragmatisme de la direcció van posar fi temporal a un tema que s'emmarca no només en la doctrina leninista-estalinista a la qual s'ha fet esment abans, sinó

(87) *Treball*, núm. 331, juny 1971.

(88) Entrevista a Cipriano García.

també, en petita escala, o si es vol en l'escala de dos partits polítics, en la difícil imbricació de la nació catalana dins de l'Estat espanyol.

1.6 El nou partit.

El PSUC és cada vegada menys el vell partit comunista i més el vehiculador de la nova oposició antifranquista. Amb la força dels fets i de la seva creixent implantació imposa la seva presència a les altres forces polítiques catalanes que, amb algunes excepcions, practicaven un anticomunisme primari fruit encara de les desavinences durant la guerra civil i, sobretot, de la guerra freda a nivell mundial.

El curs 65-66 els estudiants de Barcelona aconsegueixen trencar amb les jerarquies del SEU (Sindicat Espanyol Universitari, d'afiliació obligatòria per a tots els estudiants) i amb una convergència entre professors (i era significativa la participació d'alguns catedràtics) i estudiants. Es realitzaren les eleccions a delegats de curs i a les cambres de facultat sense cap control del sindicat del règim. Aquesta convergència momentània amb el professorat pot tenir a veure amb el fet que els estudiants que més destacaven en les activitats sindicals i polítiques acostumaven a ser, aquests anys, els mateixos que es distingien per tenir un excel·lent expedient acadèmic. Per part dels estudiants del PSUC era gairebé un condició "sine qua non" per a la seva militància (89). A banda d'això, existí també per part del professorat la necessitat de sortir-se de les arcaiques estructures que imposava el SEU i avançar cap una universitat més científica.

El desbordament total del SEU i la generalització de la protesta van portar el Govern a la creació de les APE (Associacions Professionals d'Estudiants) que concedien algunes reformes sol·licitades pels sectors liberals del règim. Però, encara que suposaven la liquidació del vell SEU, mantenien la sindicació obligatòria i, per tant, la

---

(89) Entrevista a Jordi Borja. Entrevista a Joana Claramunt. Entrevista a Josep M. Montagué.

manca de llibertat sindical. Les APE també van ser desbordades pel moviment democràtic dels estudiants, que varen celebrar eleccions lliures a totes les facultats (excepte farmàcia) amb una alta participació estudiantil. D'aquestes eleccions en sortiren consells de curs de deu membres, cambres de facultat amb tots els consellers de curs i una junta de delegats de districte.

La nova Junta que presidirà el desenvolupament de l'Assemblea constituent del Sindicat Democràtic d'Estudiants de la Universitat de Barcelona (SDEUB) estava integrada per Paco Fernández Buey (Lletres), Joaquim Boix (Enginyers), Evarist Manzano (Arquitectura), Josep M. Maymó (Ciències), Alfred Pastor (Econòmiques), Robert Rodríguez (Medicina) i Ramon Torrent (Dret), que tenia Pere Comas com a subdelegat (Colomer, 1978: pàg. 207). Tots els delegats menys un militaven al PSUC, però fins i tot l'independent era considerat per l'alumnat un dels dirigents claus de l'organització.

La decisió de crear una organització autònoma i independent dels estudiants es va prendre després d'un llarga discussió sobre si era millor això o aprofitar les eleccions que proposava el règim amb les APES. «Finalment, va guanyar la posició més valent, però no per una orientació de fora. Es veia en l'ambient de les facultats que era una acció que es podia fer, sobretot a filosofia, econòmiques, medicina. La decisió de trencar amb el SEU i fundar el SDEUB va ser una decisió que es va prendre en un àmbit que era un híbrid de delegats elegits i responsables estudiantils del PSUC. Hi havia espontaneïtat, però la idea del Sindicat Democràtic va sortir d'una decisió molt conscient d'un grup en el qual el 80% de les persones assistents érem ja del PSUC. Hi estàvem l'Albert Corominas, l'Andreu Mas -que en aquell moment era el responsable de l'organització d'estudiants-, l'Alberto Ortega no ho recordo segur, el Roberto Rodríguez "Rorro", i més gent. El 80% de la gent de la Junta de Facultats érem del PSUC» (90).

---

(90) Entrevista a Francisco Fernández Buey.

Si bé els estudiants del PSUC en aquells moments no eren massa nombrosos, sí que era important la seva àrea d'influència dins de la universitat. Plataformes com l'Associació Democràtica d'Estudiants de Catalunya que prenia la forma d'un sindicat clandestí -desaparegué amb la constitució del SDEUB- agrupaven els estudiants del PSUC i independents que es movien dins de l'òrbita del partit. Aquest bloc d'universitaris al voltant del PSUC fou la força dinamitzadora que promogué la constitució del Sindicat, sense que això vulgui menysprear en absolut l'esperit radicalment democràtic i l'exigència de canvis que es vivia en les bases estudiantils que col.laboraren activament en tot el procés. L'organització estudiantil del PSUC va créixer molt a l'entorn del Sindicat Democràtic.

La direcció del partit veié amb una certa prevenció el trencament radical que suposava la creació del SDEUB. La política de penetració en els organismes del règim defensada pel PSUC era la que fins llavors s'havia imposat també a la universitat. La direcció valorava que el salt endavant que suposava la creació del sindicat, amb la repressió que comportaria, podia posar en perill la creixent incidència social que es tenia al sector. De fet, la primera vegada que la notícia apareix a *Treball* no se li dóna més importància que a qualsevol altra de les "grans manifestacions de masses" que el diari relatava (91).

La Caputxinada

Del 9 de març, en què queden assetjats al convent dels Caputxins de Sarrià, fins al dia 11, en què són violentament desallotjats per la policia que entra al convent saltant-se el concordat amb el Vaticà, més de cinc-cents delegats estudiantils i una trentena de destacats convidats del món de la cultura catalana, constitueixen l'SDEUB. El "Manifest per una Universitat Democràtica" redactat pel professor Manuel Sacristán (Crexell, 1987: pàg. 57), que havia estat prèviament discutit i es presentava per recollir les signatures dels estudiants i dels professors reivindicava, en síntesi «aconseguir una

---

(87) *Treball* núm. 272, març 1966.

universitat capaç de dominar els problemes tècnics i socials de l'època, una Universitat democràtica» (92). Uns objectius que es poden qualificar de liberals, lluny de les reivindicacions esquerranistes i utòpiques que es comencen a forjar en els campus nord-americans i europeus, que tindran el seu esclat en el maig francès.

Els estudiants catalans lluitaven per uns objectius ja assolits en les societats capitalistes avançades: sindicats lliures, un sistema educatiu adient als temps moderns, el desenvolupament de la investigació i de la ciència i la lliure circulació de les idees. El moviment pren força quan la situació econòmica i social del nostre país comença a acostar-se a la dels països europeus desenvolupats. Hi ha un creixement econòmic, un augment del nivell de vida que no es correspon amb les anquilosades estructures franquistes. El curs 65-66 a la Universitat de Barcelona hi ha 20.289 estudiants (Riquer i Culla, 1989: pàg. 371). Encara no s'ha arribat a la massificació dels setanta, però la universitat ja no és només patrimoni d'una èlite reduïda. Les classes mitjanes emergents comencen a enviar els seus fills a cursar estudis superiors. Són uns joves que no han viscut la guerra civil ni la cruesa de la postguerra, que ja no són presoners de la gran por que va cobrir el poble català després de la guerra. Són fills del franquisme que els ha volgut educar en l'anticatalanisme militant, sense aconseguir-ho; són uns nois i unes noies educats en una escola autoritària, que els despertà uns difusos sentiments de rebel·lia; és una joventut obligada a viure un present encara ancorat en el passat quan ells volen apropiarse del seu futur. El PSUC, amb la seva organització, amb la seva política de reconciliació nacional i de superació del passat, amb les seves propostes realistes de canvi social, amb la seva defensa de la catalanitat, recollirà les necessitats sòcio-polítiques d'aquests joves i es convertirà en la força hegemònica a la universitat.

La Caputxinada (Crexell, 1987) va suposar una inflexió en la història de l'antifranquisme català, pel gran ressò que va tenir a nivell ciutadà i en la premsa internacional. Però, sobretot, perquè amb motiu de la solidaritat amb els

---

(92) "Manifest per una universitat democràtica" a Nous Horitzons, núm. 8. Quart trimestre de 1966.

estudiants represaliats es fundarà la Taula Rodona de Forces Polítiques, el primer organisme que agrupa totes les forces polítiques catalanes, des de la democràcia cristiana fins al PSUC, que per fi aconsegueix trencar amb el seu teòric aïllament. Diem teòric perquè, si bé el PSUC va restar marginat i vetat dels diversos intents de formar plataformes unitàries que mai no acabaven de reeixir, la força de la seva presència en la societat feia impossible que cap iniciativa no pogués tenir èxit sense la seva presència; ans al contrari, a partir d'ara el PSUC es convertirà en el motor i màxim protagonista de la política unitària catalana.

A primers de 1966, per iniciativa d'Antoni Gutiérrez Díaz, aleshores responsable del Front d'intel·lectuals del PSUC, s'havia celebrat al local Franciscàlia una reunió per veure de posar en marxa una associació d'intel·lectuals. La convocatòria va ser un èxit, però no es va arribar a cap acord, ja que es produí una confrontació entre els militants del PSUC que propugnaven una associació d'intel·lectuals demòcrates àmplia i l'opció del MSC i altres, que propugnaven una associació d'intel·lectuals socialistes. Mentre preparaven una propera reunió va tenir lloc la Caputxinada. Les persones que havien format part del nucli organitzador de la trobada i que, per una raó o una altra, es van quedar fora de la tancada als Caputxins es van constituir en grup de suport als estudiants i intel·lectuals assetjats. D'aquest nucli va sortir després la Taula Rodona de Forces Polítiques que, amb l'ampliació que va suposar de la presència del moviment obrer organitzat, va permetre establir un nivell de diàleg més pròpiament polític i anar cap a la constitució de la Comissió Coordinadora de Forces Polítiques de Catalunya que es va constituir el 1969 (Gutiérrez Díaz, 1981).

Els estudiants varen ser represaliats: multes, anul·lacions de matrícules, detencions, maltractaments. Molts nois, «la Junta de Facultats sencera», van ser enviats a fer la "mili" al Sàhara (93).

Una de les accions de solidaritat que va provocar un gran escàndol internacional va ser la manifestació de capellans del Bisbat a la Jefatura de policia, on pretenien

---

(93) Entrevista a Francisco Fernández Buey.

entregar una carta al cap de la Brigada político-social Antonio Juan Creix, en la qual protestaven enèrgicament pels maltractaments que havia patit a comissaria l'estudiant del PSUC Joaquim Boix. La manifestació de l'11 de maig va ser violentament dissolta per la policia i els capellans colpejats amb porres en plena Via Laietana.

La manifestació dels 130 capellans és només un exemple dels canvis que estaven esdevenint en l'Església, sobretot en els estaments de base, després de l'"aggiornamiento" que suposà el Concili Vaticà II. En aquells anys comença a obrir-se el diàleg entre cristians i marxistes, que culminarà el 1974 amb l'entrada de Bandera Roja amb el seu fort component de "Cristians pel socialisme" encapçalats per l'Alfons Carles Comín al PSUC. Però ja des de feia anys el PSUC mantenia unes excel·lents relacions amb l'Abadia de Montserrat i amb els sacerdots que es destacaren per la seva defensa de la catalanitat i la justícia social, així com amb capellans que exercien a les barriades obreres de les ciutats catalanes.

Tomasa Cuevas, esposa de Miguel Núñez, explica que només havia de trucar a la porta del Monestir de Montserrat, sense avisar, per ser rebuda immediatament per l'Abat o un altre monjo designat per ell, i que sempre havia rebut ajut i comprensió per als presos (94). També l'Abadia es convertí moltes vegades en refugi de militants buscats per la policia (95). En paraules de Miguel Núñez, aquestes relacions dels militants i de la direcció del PSUC amb Montserrat deixaven bocabadat al secretari general del PCE. *«La primera relación entre comunistas y cristianos, hubo otras pero una clave, es que vino a verme a Burgos José M. González Ruiz, el teólogo. Hablamos, coincidimos en una serie de cosas, nos entrevistamos durante tres días en el locutorio ... También a partir de ahí mi relación estrecha con Comín nace de la relación con González Ruiz, que fue con el primero que hablamos»* (96).

---

(94) Conversa informal amb Tomasa Cuevas.

(95) Entrevista a Jordi Borja.

(96) Entrevista a Miguel Núñez.

El moviment obrer organitzat

Un altre punt d'inflexió pel que fa a la presència del^u PSUC en la societat fou el creixement de les Comissions Obreres, impulsades fonamentalment per militants del partit i cristians, també per membres del FOC (Front Obrer de Catalunya) i, en menor mesura, del MSC. Un dels primers actes públics i oberts de les Comissions va ser la celebració del primer 1 de maig a Les Planes, que va durar tot el dia, «*rodeados y encañonados por la guardia civil que estuvo horas y horas diciendo que o nos disolviamos o nos disparaba. Y no nos disolvimos*» (97).

El desenvolupament de les Comissions va ser diferent segons les tradicions obreres prèvies existents a cada localitat (Balfour, 1994). A Terrassa varen ser impulsades per un grup de militants del PSUC, que les van estendre a Sabadell i tot el Vallès. Al Baix Llobregat, d'industrialització més recent, el creixement de les Comissions i del PSUC va ser paral·lel i una mica més tardà, a partir dels pocs militants comunistes existents a la comarca. A Barcelona van ser els comunistes, l'HOAC i també el FOC a les grans empreses, però també als petits tallers es formaren Comissions de treballadors.

Les eleccions sindicals de la tardor del 1966 van permetre a CCOO agafar un gran impuls, ja que es van poder celebrar assemblees en què s'elaboraren, junt amb les reivindicacions purament laborals, les de caràcter més polític com la llibertat sindical i el dret de vaga. L'alta participació dels treballadors a les eleccions va permetre que les candidatures impulsades per Comissions obtinguessin èxits importants, arribant alguns dels seus membres a vocals provincials i fins i tot nacionals de la CNS (Central Nacional Sindicalista, sindicat únic i obligatori del règim), així com a l'ocupació d'algunes de les UTT (Unions de tècnics i treballadors) com les del metall, tèxtil o arts gràfiques (98).

---

(97) Entrevista a Cipriano García.

(98) Entrevista a José Luis López Bulla.

En aquests anys l'avanç organitzatiu és considerable. Tomás Chicharro posa en marxa el que es va anomenar «operación rastrillo», rastrillar pueblo por pueblo, fábrica por fábrica para ir montando Comisiones en todos los sitios. Y ahí nació ya los primeros pilares de la Comissió Obrera nacional de Catalunya, la CONC, porque tenía una amplitud a nivel de Catalunya» (99). «Organizamos Manresa con gente de Terrassa que iba allí a trabajar, Sant Cugat lo organizamos a partir de Condiesel con gente que iba de Terrassa allí a trabajar, militantes del PSUC, entonces fuimos creando un entramado de organización del partido y de Comisiones, y cuando tuvimos organizao desde Sallent, Manresa, pasando por Igualada, tuvimos las comarcas fundamentales; y en el Tarragonés tuvimos desde Reus, Bonavista organizado y las coordinamos, hicimos una asamblea y hicimos la Comisión Obrera Nacional de Catalunya y a partir de allí se fueron acabando los problemas de Barcelona» (100).

Perquè, si bé la Coordinadora Local de Barcelona es convertí en l'estructura més forta, també era un pou de discussions entre les avantguardes, cosa que feia que la direcció fos força inestable. «No podía ser que cada noche saliesen peleaos de las reuniones en Barcelona y que cada semana cambiara la dirección en función de quien tenía más» (101). Els militants del PSUC defensaven que era necessari mantenir l'actuació pública malgrat la repressió, fent-la compatible amb una estructura clandestina que pogués parar els cops policiacs més forts. Mentre, per altra banda, el FOC i elements escindits del PSUC, el PCE(I), propugnaven la clandestinització total de les Comissions per protegir-les de la repressió.

La direcció del partit deixava un ampli marge de maniobra als dirigents obrers. «Bueno, el partido lo que pedía es que había que penetrar en las organizaciones de masas, y cada uno tenía que espabilarse. Y nos parecía que había que penetrar en los sindicatos desde fuera, desde la

---

(99) Entrevista a Angel Rozas.

(100) Entrevista a Cipriano García.

(101) Entrevista a Cipriano García.

clandestinidad, pero también desde dentro, presentándose a los cargos y tal. Este fue el gran roce que tuvimos con algunos grupos izquierdistas, ya que ellos consideraban que era colaborar con el régimen y nosotros considerábamos que era ocupar puestos de responsabilidad a partir de lo cual... la historia ha demostrado que teníamos razón nosotros» (102). Pels militants del PSUC el paper estratègic de les Comissions era ser un moviment sòcio-polític amb l'objectiu d'enderrocar la dictadura i establir un règim democràtic com a primer pas per avançar cap el socialisme.

La defensa de la lluita per les llibertats nacionals de Catalunya que feia el sector majoritari de Comissions influït pel PSUC, la creació mateixa de la CONC i la participació en les manifestacions de l'Onze de setembre provocaren l'oposició frontal dels grups que se situaven a l'esquerra del PSUC i l'acusaven de "revisionista" i de subordinar-se als interessos de la burgesia nacionalista. El paper jugat pels militants obrers del PSUC, molts d'ells provinents de la immigració, fou fonamental, ja que evità la divisió del moviment obrer per raons d'origen o de llengua. A més, Comissions, en assumir les reivindicacions nacionals, reforçà el moviment unitari antifranquista tant políticament en proporcionar-li els representants de la classe obrera, com quantitativament, ja que els obrers eren més nombrosos que els intel·lectuals.

Els bons resultats en les eleccions sindicals junt amb la tolerància inicial del règim provocaren un seguit de lluites frontals a les empreses, de manifestacions, així com la mobilització de desembre del 1966 en contra del referèndum de la Llei Orgànica de l'Estat. Si bé varen tenir el valor de difondre i plantejar de forma oberta la lluita del sindicat contra la dictadura, varen tenir un greu cost repressiu (Ludevid, 1977: pàg. 25)). I la tolerància del règim acabà aviat, entre finals del 1966 i els primers mesos del 1967 se succeïxen les detencions: A. Rozas, T. Chicharro, J. González, M. Tanco, G. Fernández, J. Fernández. J. Lara, J. Vera, R. Fernández, J. Vázquez i A. Farrés, entre molts d'altres. Finalment, una sentència del Tribunal Suprem de març del 1967 declarava il·legals i

---

(102) Entrevista a Angel Rozas.

subversives les CCOO (Molinero, Tébar, Ysas, 1994: pàg. 84).

Creixement i dissidències

La primavera del 1967 el PSUC patí una important escissió que afectà sobretot l'organització universitària i un sector obrer barceloní. A diferència d'altres dissidències, aquesta es gesta en la base del partit a l'interior, i podria connectar-se amb les radicalitats que commouen els campus universitaris europeus i nord-americans.

En el si del partit s'havia anat configurant una tendència que pretenia resoldre la contradicció entre la il·legalitat i l'actuació pública oberta sobre la base d'accentuar els aspectes més polítics, més d'avantguarda, deixant de banda les reivindicacions concretes que els lligaven a la societat. Com exemples poden servir la radicalitat que expressaven les Comissions Obreres juvenils que, de tant dinàmiques, *«nos llevaban a no consolidarnos en las fábricas, a hacer cada día manifestaciones relámpago que empezaban con trescientos y terminaban con cincuenta, que duraban cinco minutos a la carrera...»* (103); així com els que posaven la lluita contra la repressió com a eix central de moltes accions, tant per part del moviment obrer com l'universitari. Fruit d'aquest tipus d'actuacions va ser detinguda una bona part de la Junta de delegats (Enric Argullol, Quim Boix, Pere Comas, Paco Fernández Buey, Robert Rodríguez i Albert Puigdoménech, tots del PSUC menys el darrer) arran d'un acte celebrat el 26 d'octubre contra la repressió. Aquestes accions d'avantguarda eren justificades a l'òrgan dels universitaris del PSUC, *Universitat*, *«per la situació política que ve caracteritzada pel fet que ens trobem a Espanya al llindar d'una situació revolucionària»* (104). Un altre factor va ser l'atractiu que la revolució maoïsta produí en una bona part dels joves estudiants, quan, en ple conflicte entre l'URSS i la Xina, naturalment la direcció del PSUC

---

(103) Entrevista a Cipriano García.

(104) *Universitat*, primera quinzena de novembre del 1966 (Citat a Martín Ramos: 1993: pàg. 34)

s'inclinaria per l'URSS.

L'Informe de Gregori López Raimundo al Ple del Comitè Central celebrat el 1967 adverteix els estudiants que tenen «la visió del Sindicat com un Partit (...) és dona una idea errònia que la missió específica del Sindicat és lluitar per la democràcia política i social...» i recorda que el Comitè Executiu del PCE ha dit que «menysprear la defensa dels interessos professionals dels estudiants, en tots ordres, seria un error gravíssim en el moment actual (...). La deformació sectària a la que ens venim referint s'ha manifestat també en un tendència irracional a realitzar accions de masses d'un nivell polític cada vegada més elevat, fent abstracció de si la massa seguia o no l'avantguarda» (105). La direcció del partit els demana, doncs, moderació, però la repressió policíaca i els advertiments de la direcció del partit no van fer sinó accentuar la seva radicalització, amb el suport del membre del Comitè de Barcelona i del Comitè Central "Miguel" (o "Antoni Farrés").

L'article de Santiago Carrillo a *Mundo Obrero* "Ultras y evolucionistas", així com el seu informe publicat en forma de llibre amb el títol *Nuevos enfoques a los problemas de hoy* (1967), unes idees que desenvolupà també Gregori López Raimundo en el seu Informe al Comitè Central, foren el detonant que posà en marxa els mecanismes d'una escissió. En aquest article s'efectuava una anàlisi de les diferències existents al si del franquisme, i proposava un ampli pacte -l'origen del futur Pacte per la Llibertat- que aprofités tots els elements possibles, fins i tot els provinents del règim mateix, els "evolucionistes", per acabar amb la dictadura. L'Informe de López Raimundo planteja que «els comunistes hem proclamat que avui no està a l'ordre del dia a Espanya la presa del Poder per la classe obrera; que l'alternativa que s'ofereix al país és: dictadura "ultra" o democràcia, en virtut de la qual cosa és possible la convergència en l'acció de tots aquells que estan per aquesta segona alternativa». La direcció del partit preveia la possibilitat d'un acord entre els reformistes del règim i l'oposició democràtica per a una transició no revolucionària cap a la democràcia.

---

(105) Gregori López Raimundo: "En la bona via", Informe al Comitè Central, 1967. (ANC)

Aquestes posicions van ser criticades des de més d'un sector del partit, però els futurs dissidents ho van veure com un abandó de la política comunista i com l'assumpció de les tesis "claudinistes" del 64 (106). Segons Leopoldo Espuny, militant llavors al sector de Sants (Barcelona), aviat les crítiques a la direcció van anar pujant de to i aparegué el mot "traïdors" tan propi de la cultura comunista tradicional. *«Cuando vi eso es que me alarmé de verdad, no solamente era una escisión clarísima, sino que además era una escisión que se basaba en situar el debate en la irracionalidad más absoluta, propia de una época en que el término traidor se utilizaba con mucha facilidad. Lo cual conecta con una vieja tradición bastante amarga, la del estalinismo, en donde un dirigente histórico se convierte en agente del imperialismo rápidamente»* (107).

L'escissió, que prengué primer el nom de l'òrgan del Comitè de Barcelona, *Unidad*, per convertir-se en el PCE (I), quan veié que no podia suplantar el PSUC, s'emportà bona part de l'organització estudiantil i de l'organització territorial obrera del sector que incloïa de Sants fins a la Zona Franca, les àrees d'influència de "Miguel".

L'organització universitària es renovà ràpidament de la mà de dirigents com Rafael Argullol, Andreu Claret, Enric Leira, Leopoldo Espuny i Jordi Gil i mantingué la seva nombrosa presència encara que quedà desbordada en el terreny polític per l'aparició de nous grups, alguns dels quals tenien la seva raó de ser en l'"anti-PSUC".

Una certa permissivitat, que no durà massa, va permetre que tot un seguit d'entitats organitzessin diferents activitats que afavorien l'extensió de la lluita contra el règim, encara que sempre s'ha de pensar que parlem de minories, significatives en molts casos, però minories en definitiva. El món de la cultura va ser un dels més dinàmics. Iniciatives com la creació de l'Associació d'amics de l'ONU, Club d'amics de la UNESCO, grups de teatre, la Nova Cançó, els cine-clubs, les comissions de

(106) Entrevista a Gregori López Raimundo.

(107) Entrevista a Leopoldo Espuny.

veïns, els centres catòlics, grups de dones dedicades sobretot a la solidaritat amb els presos i molts d'altres van proliferant en un país que té una gran tradició associativa com és Catalunya. Aquestes entitats permeten el coneixement entre els antifranquistes i l'eixamplament dels moviments unitaris, els motors de moltes d'elles eren militants del PSUC, o el que el règim, de forma despectiva, anomenava "companys de viatge", un terme, però, que no considerem que sigui gens denigratori per a totes aquelles persones que, sense arribar mai a militar en el PSUC, varen compartir amb ell el seu esforç per enderrocar la dictadura.

Amb el creixement de la pròpia militància, més les cada vegada més àmplies àrees d'influència, el PSUC s'afirmà definitivament en aquells anys com la primera força política de l'antifranquisme. Gregori López Raimundo analitza en l'Informe al Comitè Central del 1967 que «recomforta comprovar que junt als comunistes s'hi troben "a les dures i a les madures", al front del moviment de masses, homes i dones d'altres tendències polítiques, especialment catòlics, i que els professionals de l'anticomunisme que pretenien isolar el PSUC han quedat isolats ells mateixos. Així la direcció exiliada del MSC, que en el darrer període ha crescut encara més la seva fòbia anticomunista, ha vist (...) com es creava a Barcelona un "Consell interior" del MSC, que trencà amb la direcció exiliada a causa de la política anticomunista i de la divisió obrera seguida per aquesta».

L'Informe, referint-se a la recent escissió del PCE (I), diu que «resulta incompreensible que uns quants irresponsables hagin elegit aquest moment per a intentar escindir el PSUC. (...) El temor dels escissionistes a les llibertats democràtiques es deriva del fet que no creuen possible ni desitgen un moviment de masses que abasti a la majoria dels espanyols. Quan parlen de "presa del Poder pel moviment de masses" pensen en un "putsch", en un cop d'Estat dut a terme per una minoria d'il·luminats que imposarien llur dictadura a les forces oligàrquiques i a les mateixes masses». Es pot pensar que alguns qualificatius tenen un cert regust antic, però Leopoldo Espuny explica que «yo fui un par de veces más a reuniones del Comité de Sants, curiosamente en una de las reuniones

vi salir una pistola, yo me lo tomé bastante a broma. En ese momento estaba diciendo que eso se estaba convirtiendo en una escisión, que no se iba a ninguna parte por ahí, que una cosa es tener posiciones políticas distintas sobre un tema y otra cosa que se monte otro partido, y salió la pistola».

Tot i que l'escissió només aconseguí afeblir el PSUC en els dos sectors esmentats abans i que el partit es recuperà ràpidament, sí que mostra les reticències al si de l'organització davant les noves propostes polítiques que es van formulant.

Gregori López Raimundo fa també referència a l'aliança de les Forces del Treball i de la Cultura, una de les formulacions que seran claus en la política del PSUC i que havia plantejat Santiago Carrillo en el seu llibre *Nuevos enfoques a problemas de hoy*. Aquesta aliança «haurà d'esdevenir en el futur la gran formació político-social que, una vegada conquistada la democràcia política, abordi la tasca de complementar-la mitjançant la realització de la democràcia econòmica, antifeudal i antimonopolista».

Capítol segon

Socialització en la democràcia i la catalanitat. Cap a la llibertat (1968-1977)

«Que sortís aquest partit és com un miracle. Un miracle, primer que malgrat viure als núvols aquesta direcció produís tipus humans tan excepcionals com el Gregori (López Raimundo), com el Miguel (Núñez) i com molts d'altres. I segon, que aquí apareguessin gent, alguns nascuts abans de la guerra i altres després, com els Cipris i els Jordis Solés i etc., que és clar van fer la connexió amb aquest grup de l'exili. Tercer, que a partir dels anys seixantes ja són verdaderes generacions, amb un nivell de responsabilitat política increïble i de realisme, i de coratge també». Jordi Borja.

2.1. Una escola de democràcia

La majoria dels homes i de les dones que entren a militar al PSUC ho fan amb un pràctic desconeixement del que és el marxisme i el comunisme. La Unió Soviètica per a molts és un referent llunyà, quasi històric, encara que existent -com ho era per a la majoria de les esquerres europees-, que tal vegada podia assolir formes de veneració en alguns sectors, però no constituïa la motivació principal d'adhesió al partit. L'URSS no era el "model" a seguir, tot i que els documents oficials del partit fan, encara, una contínua exaltació del model soviètic, com per exemple en aquesta declaració del Comitè Central amb motiu del 50 aniversari de la Revolució d'Octubre: «Els comunistes de Catalunya (...) proclamem la nostra identificació amb els principis ideològics i polítics del marxisme-leninisme que guien l'acció del PCUS, i reafirmem la nostra fidelitat a l'entranyable germanor forjada en els combats per fer realitat, en diferents condicions, les

genials idees de Marx, Engels i Lenin» (1). La petita frase "en diferents condicions" és encara lluny d'assumir el concepte de policentrisme llençat per Togliatti a Nuovi Argomenti el 1956. Un any després sí que s'enfrontaran a l'URSS en la defensa de l'autonomia dels partits comunistes en la construcció de la seva pròpia via nacional al socialisme.

El PSUC, amb la seva política de Reconciliació Nacional que significava acabar d'una vegada amb la confrontació social que venia de la guerra, donava una alternativa a una problemàtica real sobre la qual va edificar la seva potència social. «Quan nosaltres comencem a defensar l'amnistia, és claríssim que això està responent a una realitat. No hi ha contestació possible als arguments que es plantegen en aquells moments: la defensa de la democràcia a partir de respectar un pluralisme polític i a partir de fer un tancament del passat com una errada històrica amb totes les conseqüències. Jo crec que és això el que mou a la gent. Després, clar, hi ha la irrupció del moviment estudiantil (...) dit esquerranisme. En el qual en certa manera hi pesa moltíssim el romanticisme de la revolució, és clar, teníem 18 anys» (2).

La consolidació de l'Estat del Benestar als països capitalistes avançats portà a l'augment del nombre d'universitaris. Aquesta multitud de joves amb els seus professors eren un factor nou tant culturalment com políticament. Els seixanta no només varen ser políticament radicals i explosius, sinó també probablement, per primera vegada a la història, transnacionals, en desplaçar-se i comunicar-se idees i experiències més enllà de les fronteres nacionals amb facilitat i rapidesa. Els estudiants del PSUC no van restar aliens a aquests moviments, desmentint un suposat aïllament del país dels corrents de pensament que travessaven el món occidental, «les lectures de la gent del partit dels anys seixanta no eren massa diferents de les que s'han fet després. Nosaltres llegíem Sartre, Camus, Luckacs, Adorno..., a més a més gent com el Sacristan, el Folch tenien relació amb editorials. No és veritat aquest aïllament, hi havia un

(1) Publicada a Nous Horitzons, núm. 12, quart trimestre del 1967.

(2) Entrevista a Josep M. Montañut.

cert aïllament del país en general, però no del que podem dir l'avantguarda política, aquesta en absolut. Sabíem perfectament la situació a Itàlia, al PCF, per exemple, tota la discussió del Togliatti i el Longo, després de la Rosanda i *Il Manifesto*, tot això ho coneixíem bé i teníem opinió al respecte. Hi havia moltes vies diferents d'informació» (3).

Els estudiants es rebel·laren als campus nord-americans, a Mèxic, a Polònia, a Txecoslovàquia i Iugoslàvia, estimulats en gran mesura per l'extraordinària explosió del maig del 68 a París, epicentre d'un aixecament estudiantil d'àmbit continental. No va ser una revolució, però tampoc es poden menysprear els seus efectes (Hobsbawm, 1995: pàg. 300-301).

Efectivament, l'impuls imaginatiu del maig del 68 defensa la vigència del socialisme, al mateix temps que la necessitat de replantejar els vells models i continguts proposats per l'esquerra tradicional. Els estudiants varen fer trontollar tots els dogmes i veritats establertes i van fer recuperar la concepció d'un marxisme entès com una actitud crítica davant del món i de les coses. Els valors del maig francès -antiautoritarisme, una democràcia basada en la participació activa de tots els ciutadans, la relació estreta entre la perspectiva de "canvi social" i la de "canviar la vida", és a dir, canviar al mateix temps la vida col·lectiva i la personal- varen penetrar també entre els nostres estudiants. A l'escalf del 68 es formen a les universitats un seguit de grups radicals i avantguardistes que tenen com a objectiu la ruptura revolucionària a curt termini. Això, evidentment, no era tan fàcil i aviat, de manera semblant al que va passar a França, a Itàlia i a d'altres països, es varen constatar les limitacions dels moviments i els grups espontaneistes i de seguida es va produir una reacció tendent a accentuar el valor de l'organització (4). Després de progressives escissions aquests grups varen decantar-se per entrar, col·lectivament en molts casos, als partits de l'esquerra tradicional, el PSUC en el nostre cas.

---

(3) Entrevista a Paco Fernández Buey.

(4) Josep M. Colomer: "Del maig del 68 a l'eurocomunisme" a *Nous Horitzons* núm. 45-46, juliol-setembre del 1978.

Els comunistes espanyols, en clara divergència amb el PCF, varen donar suport a la revolta dels estudiants. Per les direccions del PCE i del PSUC, els estudiants constituïen una peça clau per a la consolidació en el futur de l'aliança de les forces del Treball i de la Cultura, una política encara en procés de formulació. Aquesta presa de posició enfront del PCF provocà un canvi en l'actitud de la direcció dels comunistes francesos, que varen migrar el seu ajut; no així entre les bases comunistes, que mai no van deixar de prestar la seva col.laboració als seus companys de la Península.

A Catalunya, i a Espanya, es vivia una contradicció entre l'estructura social i política que no s'adaptava a la realitat d'un país en ple creixement econòmic. La industrialització, la urbanització i l'alfabetització de les masses faciliten la creació de sindicats i de partits, que porten a la concessió de drets a una part creixent de la població. Més tard la població adquireix una capacitat potencial cada vegada més gran per desenvolupar formes d'intervenció actives en la presa de decisions polítiques (Inglehart, 1991: pàg. 3). Al país es donaven les tres primeres condicions però el lògic desenvolupament de les llibertats i de la democràcia es veia tallat per la dictadura franquista.

Els ciments de la futura democràcia

Però al marge del règim, s'estan posant els ciments de la futura societat democràtica. I és aquesta cultura democràtica la que va impregnant la jove militància del PSUC, la confrontació d'idees a les assemblees en les quals s'han de defensar les posicions del partit i guanyar-les pels propis arguments, on aprenen el joc de les minories i de les majories. Tant en el moviment obrer com en l'universitari és a les assemblees i en el treball polític quotidià on l'actuació del PSUC és més oberta. La gent s'anava coneixent, interrelacionant, creant els seus grups d'amistat. La militància ja es va coneixent els uns amb els altres, a poc a poc el partit es va obrint en tots els sentits i actuant com un organisme ben untat. Com diu

Gregori López Raimundo: «Yo pienso que la causa está en que es un partido que trabaja como un conjunto. Eso es, que con un papel (de la direcció) se hace después lo que dice el papel o lo que entienden, por lo menos, que dice el papel». Els militants no actuaven a toc de consignes, sinó que a partir d'unes orientacions generals elaboraven la seva pròpia política, «t'arribaven unes directrius de dalt, però tu a la fàbrica feies el que et semblava millor en cada moment» (5).

El partit no només es presenta com una eina de lluita antifranquista i per millorar les condicions de vida dels treballadors, sinó també com una xarxa de relacions i de suports socials, de solidaritat comunitària (Kertzer, 1981: pàg. 203).

L'entrada a la militància política suposava l'obertura a unes noves maneres de veure les coses, d'enfrontar la vida tant a nivell intel·lectual com personal, del coneixement que hi havia un altre "món" fora de les estretes parets del franquisme. «Jo vaig entrar al PSUC amb 20 anys, no? amb un ambient a Tortosa que t'ofegaves i no podies respirar. I jo vaig començar a viure quan a Tortosa vaig començar a tractar a gent del PSUC(...) Eren joves com jo, sortíem, anàvem al camp, militàvem, disfrutàvem, ballàvem, teníem relacions. Jo vaig començar a viure amb aquesta gent, em va agafar l'època més bonica claró, els 20 anys de llavors(...) I tot això és junt, no ho pots separar, són els amics, és la militància, és lo comunisme, són les idees, és la lluita contra el franquisme, és lo risc, i després és tenir l'època de la transició amb unes llibertats que deu-n'hi-do» (6).

Si el primer PSUC és el que es va forjar en la guerra civil, aquest que ens trobem ara es va anar formant a l'escalf de la lluita antifranquista i en la clandestinitat. Es un partit, una militància, que va aprenent amb la pràctica política diària la confrontació democràtica. Es un partit heterodox, és un partit divers per la composició social dels seus membres, pels diferents nivells de formació professional i política, pel lloc de

(5) Entrevista a Felip.

(6) Entrevista a Cinta Llorens.

naixement i per la llengua dels seus militants. Com no podia ser d'una altra manera el PSUC conté en el seu si les diversitats presents a la societat catalana. La direcció del partit deixava la pràctica política quotidiana a les bases i quadres mitjans, mentre que es guardava per a ella les grans elaboracions programàtiques. I el que quallà en la societat fou aquesta pràctica quotidiana de donar respostes concretes a problemes concrets, en un estret lligam amb el teixit social català.

L'activitat política tant dins del PSUC com fora en els moviments de masses va suposar una escola de formació per a tota una generació. De formació en la democràcia per a tothom, però també de formació personal per a moltes persones sense instrucció acadèmica que pel fet d'assumir responsabilitats polítiques i les mateixes discussions a les cèl.lules o als seminaris, provocà que s'interessessin per augmentar el seu bagatge cultural. «*Jo no havia fet mai xerrades, jo era molt curta en estudis i en moltes coses i em vaig trobar de cop i volta, pues això siendo "la sabia de turno". I això és una cosa que tinc que agrair al partit, perquè t'enviaven a fer xerrades a tot arreu i d'aquesta manera aprenies, perquè abans t'havies d'informar*» (7).

El *Treball* i el *Mundo Obrero* juguen un importantíssim paper agitatori -i el primer en la lluita per l'ús del català-, però són unes altres les publicacions que ajuden a formar la militància, que, gràcies a la creixent motorització, havia augmentat la seva mobilitat i les possibilitats de sortir a l'estranger, a França sobretot, per aprovisionar-se de la literatura que era a mans dels seus companys de la resta d'Europa. A part, al país es publiquen les obres ja no només de Marx i Engels sinó d'altres autors marxistes. La flexibilitat de la censura arribarà també a la premsa amb algunes revistes com *Cuadernos para el Diálogo*, *Triunfo* i altres que adopten una actitud progressista. El fet és que la formació teòrica de la militància serà força autodidacta i en bona part es farà al marge del control del partit.

---

(7) Entreviste a Mercè Olivares.

La defensa de la catalanitat i d'una democràcia profunda és el que atreu cap al PSUC bona part de la militància que s'incorpora en aquests anys. «La meua percepció és que el PSUC era un partit diferent del PCE i que aquí hi havia un cap, que no era aquí, que no el vèiem però que era el Gregori López Raimundo. I que era un altre partit, perquè si jo he d'explicar perquè vaig entrar al PSUC, jo vaig entrar per catalanisme, perquè era un partit nacional i de classe, el que diuen els papers» (8).

En una època de radicalització tant entre el moviment estudiantil com entre el moviment obrer organitzat apareixen uns corrents que abonen la confusió de considerar la cultura catalana en bloc com una "cultura burgesa". El fet que degut a les diverses onades migratòries la majoria de la classe obrera no és nascuda a Catalunya dona peu a aquesta font de confusió. El PSUC serà des de l'esquerra, i amb l'autoritat que li dona la seva influència entre la classe obrera organitzada, un dels grans defensors de la catalanitat. La voluntat decisiva de les Comissions Obreres, impulsada pel PSUC, de fer seves les reivindicacions nacionals en la pràctica política quotidiana serà un fet decisiu en la lluita sota el franquisme.

Però no només entre el moviment obrer. «Había posturas dentro de la vanguardia de la época (a la Universitat) que eran sorprendentemente anti-catalanistas. Pero nosotros el PSU eso siempre lo tuvimos claro. Nosotros defendíamos cuando hablaban estudiantes en catalán en las asambleas, nosotros defendíamos el derecho a expresarse en catalán y muchas veces lo defendíamos en castellano» 9. «En aquells moments reivindicar la utilització oficial del català a les assemblees de facultat era revolucionari, i això ho feien els comunistes» (10). Mentre, Francesc Vallverdú ironitzava: «Els franquistes que l'any 1952 es veieren obligats a retirar de la universitat l'últim rètol ordenant el "Habla el idioma del imperio", estan obtenint, de retruc, un èxit en la seva política assimilacionista, èxit que els és servit, en alguns casos, pels enemics més

---

(8) Entrevista a Muriel Casals.

(9) Entrevista a Leopoldo Espuny.

(10) Entrevista a Muriel Casals.

irreductibles del sistema, pels defensors "purs" de la revolució. Per a un autèntic demòcrata, incloent-nos naturalment els comunistes, la cooficialitat del català i del castellà, a Catalunya, és un requisit bàsic...». L'article continua reflexionant que a segons quins sectors del moviment obrer, per ara, sí que s'ha de parlar castellà ja que els immigrants no tenen possibilitat d'aprendre català, entre altres coses perquè viuen en ghettos, però que la tendència ha de ser la d'utilitzar les dues llengües per arribar a entendre el català. Pel que fa als dirigents de la CONC, sí que l'han de parlar, «per donar exemple» (11).

La Primavera de Praga

El procés de reformes a Txecoslovàquia va partir de l'interior del partit comunista encapçalat pel seu secretari general, Alexander Dubcek, i va comptar amb el suport de la majoria del partit txec, sobretot dels intel·lectuals, que estaven profundament dolguts pel contrast entre les esperances comunistes i la realitat del règim. La població participà activament junt amb el partit comunista en un projecte de reformes polítiques i econòmiques en què havia dipositat una gran il·lusió, ja que, en paraules de Dubcek: «Aquest procés estarà dirigit, ans que res i sobretot, a proclamar, realitzar i desenrotllar amb plenitud tots els drets de l'home (...) El respecte rigorós de totes les llibertats civiques en la societat socialista és una font inesgotable d'activitat social en consonància amb els objectius i les tasques que avui es plantegen a la nostra societat» (12). Els txecs van rebre el suport entusiasta dels partits comunistes d'Europa occidental, dels reformistes hongaresos, de Tito i de la Romania de Ceausescu. Per això Moscou no va poder tolerar-ho i decidí enderrocar el règim de Praga (Hobsbawn, 1995: pàg. 397-398).

---

(11) Francesc Vallverdú "El català: no és llengua de la classe obrera" a Nous Horitzons, núm. 16, primer trimestre del 1969.

(12) Alexander Dubcek: "Problemes pressants de l'activitat del PC de Txecoslovàquia" a Nous Horitzons núm. 15, tercer trimestre del 1968.

En el període anterior a la intervenció militar del Pacte de Varsòvia s'havia dut a terme a les organitzacions del PSUC un cert debat a l'entorn del procés democratitzador emprès per la direcció dels comunistes txecs. A finals de juliol, quan la situació era ja molt tensa, es reuniren a París les direccions del PCE i del PSUC per tractar la qüestió. A Praga hi vivien força exiliats, entre ells el president del PSUC, Josep Moix, i el dirigent del PCE Francisco Antón, que varen informar molt positivament sobre l'experiència txeca. En aquesta reunió es prengué l'acord d'advertir el PCUS que no interferís en la política dels comunistes txecs: «En la reunión en que yo estuve, Santiago (Carrillo) tomó posición, la tomamos todos, en la idea de decir a los soviéticos que no lo hicieran y Dolores (Ibárruri) les dijo que no lo hicieran» (13).

Tot i que el procés reformador era vist amb una simpatia bastant generalitzada, el pes tradicional de l'amistat i confiança en la Unió Soviètica va fer preveure a la direcció de Barcelona que si els governants soviètics prenen la decisió d'envair Txecoslovàquia i ho justificaven com havien fet en altres ocasions per raons de "defensa del socialisme" es podia produir una reacció en amplis sectors del partit d'aprovar la intervenció militar del Pacte de Varsòvia. Per sortir al pas d'aquesta possibilitat, el Comitè de Barcelona del PSUC va fer la seva declaració pública sobre "els greus fets que s'esdevenen a Txecoslovàquia" el dia 25 d'agost, només quatre dies després de l'entrada de les tropes del Pacte de Varsòvia a Txecoslovàquia. De manera que com, diu Miguel Núñez, el PSUC va ser el primer a condemnar la intervenció «y salió nuestro comunicado antes que el del PCE, que estaban de vacaciones en l'URSS, por horas pero salió antes el nuestro». El document del Comitè Executiu del PCE està signat el dia 28 d'agost i publicat al *Treball* de juliol-setembre. La resolució del Comitè Executiu del PSUC sobre els esdeveniments de Txecoslovàquia reafirma «la nostra concepció sobre la pluralitat de vies de marxa cap el socialisme (...) Per la nostra part, una vegada més, reiterem la nostra voluntat de construir el socialisme al

---

(13) Entrevista a Miguel Núñez i article seu: "Els comunistes barcelonins davant la invasió de Txecoslovàquia", a *Nous Horitzons* núm. 45-46, juliol-setembre del 1978.

nostre país en col.laboració fraternal amb tots els partits, organitzacions i moviments que es proposin acabar amb l'explotació de l'home per l'home i edificar una societat lliure de les lacres del capitalisme (...) Considerem que el restabliment i desenrotllament de la unitat del moviment comunista i obrer internacional és una tasca capital per a cada Partit. En els nostres dies, però, aquesta unitat només és possible respectant la diversitat de formes de construcció del socialisme...».

La intervenció del Pacte de Varsòvia a Txecoslovàquia i la clara posició contrària a l'URSS que va prendre el PSUC, van suposar una fractura interna que quedà amagada, ja que així com el PCE patí dues escissions (Eduardo García primer i Enrique Líster després) al PSUC no van haver-hi postures públiques contràries. Però els militants de la vella cultura de la III Internacional socialitzats en la creença que el PCUS era el "partit guia de la revolució mundial", al qual guardaven una total fidelitat, no varen acceptar, per molt que fos en silenci o en l'interior dels òrgans corresponents, les crítiques a l'URSS. Entre aquests militants cal destacar l'històric secretari d'organització fins al 1978, Josep Serradell, "Roman".

La fe cega en la Unió Soviètica és un element que perdurarà en una part del partit, malgrat l'evolució político-organitzativa que s'esdevindrà al llarg d'una dècada i que durà el PSUC a deixar de banda, en la pràctica, els postulats clàssics del leninisme.

Aquest posicionament portarà a l'inici de la ruptura oficial amb la Unió Soviètica i l'acostament a les posicions dels comunistes italians que es convertiran en el mirall on es mirarà el PSUC a partir d'ara, si bé la ruptura amb la Unió Soviètica va portar problemes, sobretot pel que fa als exiliats que vivien en aquell país, així com per les futures interferències del PCUS en la política interna dels partits català i espanyol. D'altra banda, el distanciament de l'URSS i les crítiques al sistema, sovint més agoserades que les dels comunistes italians, van augmentar la credibilitat democràtica i d'independència del partit. Que uns partits clandestins i, per tant, més petits i teòricament més dependents que els seus col·legues de la resta d'Europa s'atrevisssin a enfrontar-se tan clarament

amb el PCUS, contribuí sens dubte a augmentar el seu prestigi.

En aquells moments la ràpida presa de posició del Comitè de Barcelona va parar qualsevol actitud de suport als soviètics. El document va ser discutit per les organitzacions i majoritàriament acceptat. «El llibre "Viage con Dubcek al socialismo", amb pròleg del Sacristan en el fons era el nostre manual (...) A nosaltres ens enlluernava lo del Dubcek, i jo diria que el que tenia dos dits de front dins del PSUC els va enlluernar. La invasió va ser una aberració, recordo discussions a ple estiu en aquest sentit. Clar, al veure que el partit ho condemnava, doncs, jo diria que va ser com aliviar-te no?». «En el Comité de Mataró se discutieron los acontecimientos de Checoslovaquia y hubo dos tipos de voces. Una, aquello es un disparate lo que han hecho los soviéticos, y otros, hay que esperar a ver que dice la dirección. En todo caso nadie dijo que estaba bien» (14).

La frase "ho diu el Partit" donava per acabades moltes discussions i també molts dels dubtes que puguessin tenir els militants. Sembla evident que en clandestinitat la democràcia interna queda limitada per les mesures de seguretat que s'han de prendre, no es poden realitzar grans reunions i la discussió no es pot desenvolupar en llibertat. Al mateix temps les persones -els militants- necessiten seguretats, d'aquí la "fe", la confiança gairebé absoluta en una direcció que es mitificava perquè no es veia, perquè imposava la seva autoritat a partir de la força moral que li donava haver estat en el primer pla de la lluita per les llibertats des del primer dia. Com diu Gregori López Raimundo, «yo nunca he pedido a nadie que hiciera algo que yo no hubiera hecho».

Una direcció, però, que no ofegava, ans al contrari. «El PSU en Mataró a lo que se dedica es: primero a extenderse organizativamente por la ciudad, coger militantes, incidir en todos los movimientos huelguísticos que habia en la ciudad, en las tareas ciudadanas; y luego a poner una pica en Vilassar, una pica en Calella, etc. Y esto nosotros lo hicimos con plena autonomía, con plena

---

(14) Entrevista a Josep M. Montagut. Entrevista a José Luis López Bulla.

decisión porque prácticamente nadie nos dijo que no hiciéramos nada... Yo no tuve relación con la dirección del partido si no fuera con "Victor" y Pardell. Yo era el que venía aquí a Barcelona a hablar con Victor, la reunión la teníamos desde el (cinema) Tivoli hasta la Estación de Francia andando, no, no desde el (cinema) Comedia, entonces él me daba el parte y me daba la propaganda» (15).

Els anys que van des del 1966 fins el 73 es consideren com l'etapa de consolidació de la producció i distribució de *Treball*. Aquesta època es caracteritza, també, per la multiplicació dels focus d'impressió tant de *Treball* com de la resta de propaganda. L'aparell central funcionava a ple rendiment, però a més, tenia al seu voltant altres aparells menors que garantien la continuïtat de la propaganda. Cal destacar la funció de l'aparell dels universitaris que, a banda de publicar el seu propi òrgan *Universitat*, reproduïen la propaganda central del partit. Moltes organitzacions territorials van començar a tenir les seves pròpies màquines de reproducció. Qui més qui menys, se les arreglava per tenir, per molt rudimentàries que fossin, les més diverses formes d'editar propaganda: octavetes, manifestos, etc. Són les famoses "vietnamites", "les canaloneres", estris casolans que permetien a la militància accomplir la funció "d'agit-prop" (agitació i propaganda), un objectiu bàsic de la feina clandestina.

Els progressos que caracteritzen aquesta etapa es deuen a noms i cognoms concrets de militants anònims: «Entre ells cal destacar el paper del germans Domènech ("Angel" i "Olga") i de Rafael Juan Pérez ("Lluís") i la seva esposa Adela Lacasa, ja que controlaven els dos focus més importants d'emissió de propaganda durant aquesta època. Totes les fonts, però, coincideixen a qualificar a Napoleón Figuerola ("Victor") com a la peça clau de l'aparell de propaganda. Aquest home al capdavant de les tasques de proveïment i distribució va aconseguir burlar tota acció policial» (16). Certament, sense el coratge i l'enginy d'aquests militants, i d'altres, *Treball* no hagués pogut convertir-se en l'únic periòdic escrit en català que va aparèixer al llarg de tot el franquisme.

(15) Entrevista a José Luis López Bulla.

(16) Isuka Palau "Treball a la clandestinitat" a *Treball* núm. 897, 898 i 899.

La vida interna i externa del PSUC durant aquests anys i fins la legalitat pot semblar d'una certa esquizofrènia. Per la banda de l'activitat pública -en definitiva la més important- el PSUC oferia ja la imatge d'un partit obert, en què hi tenien cabuda tots els antifranquistes, tota la gent que volia participar en la lluita contra la dictadura, per la recuperació de les llibertats democràtiques i nacionals. Però per una altra banda funcionaven, encara, els mecanismes de l'ortodòxia formal en la socialització, en el llenguatge i en els seminaris a l'exterior: «La primera vegada que hi anaves, tenien com una vessant iniciàtica, era com anar a Lurdes (...) Anar a París, entre Notre Dame, el Barri Llatí, una pel·lícula de sexe i el Carrillo al seminari, i si apareixia la Dolores ja era l'hòstia!. Per un, diguem-ne, que venia de "can colapi" (col·legi dels Escolapis) de Barcelona, allò havia de ser un xoc mortal... Ara també t'he de dir que en un d'aquests seminaris vaig coincidir amb el Manolo Vázquez i ja aleshores quan la personalitat del Carrillo estava encara intocada, érem bastant conscients de que allò era l'exterior i que l'interior, bueno que aquí eren dos móns, dues sensibilitats, dues maneres d'entendre, no ja la política, no, no em refereixo que aquí nosaltres donéssim respostes diferents a preguntes, segurament nosaltres donàvem per bones les explicacions del Carrillo, sinó pues maneres d'entendre la vida no? maneres generacionals. Però sí, aquelles reunions a París eren impactants, arribaves d'aquí Catalunya, la cita amb el senyor de la gabardina, donar voltes per arribar» (17).

Aquests anys, les joves generacions catalanes comencen a sortir del malson mirant-se en els països del seu entorn i es troben amb el PSUC com l'única eina política realment existent i organitzada. Els militants el fan seu i el transformen segons la seva manera de ser i de veure les coses. El PSUC torna al seu estadi fundacional: un partit heterogeni, plural i nacional, que recull les aspiracions d'unes capes socials emergents i les transforma en propostes polítiques i organitzatives progressistes, d'unitat i per la transformació de la societat. Aquesta serà la seva força i també, després, la seva feblesa. Amb

---

(17) Entrevista a Andreu Claret.

la legalitat no se sabrà enfrontar aquesta diversitat i tots els PSUCs pugnaran per ser el PSUC, sense saber que mai no podia ser un sinó molts i diversos, com ho eren els seus militants que constituïen, en definitiva, la seva força.

2.2. La política unitària

Després de la constitució de la Taula Rodona de Forces Polítiques de Catalunya l'oposició democràtica comença a tenir una estructura, ja no és un partit o un altre l'interlocutor o el que proposa diferents iniciatives, sinó que la política unitària defensada pels comunistes des de feia anys comença a quallar, una política de la qual el PSUC es convertirà en l'eix conformador (Riquer i Culla, 1989: pàg. 422). Com explica Gregori López Raimundo el PSUC practicà una política que el farà ser respectat per la societat *«por la capacidad que en la clandestinidad mostró para respetar a los demás, para considerar a los demás, para hacer organismos de unidad, a veces con personas que no tenían más que cuatro detrás. El papel que hacían ciertas personas, no como partido, que no tenían, sino porque eren respetadas por su actitud pública.»*

L'estat d'excepció del 1969

La relativa permissivitat del règim anunciada el 1966 amb l'aprovació de la Llei Orgànica de l'Estat que permeté unes tímides reformes iniciades amb l'anomenada "liberalització" de Fraga, que promulgà la Llei de Premsa, varen acabar el 24 de gener del 1969 en decretar el règim l'estat d'excepció a tot Espanya, amb l'excusa de combatre les protestes dels estudiants que des del desembre ja tenien totes les universitats guardades per la policia (18). Tot seguit es desencadenà una fortíssima repressió contra el conjunt de l'oposició.

---

(18) Informe de Gregori López Raimundo al Ple del Comitè Central de gener del 1969, publicat amb el títol "Deturar la repressió, acabar amb l'immobilisme, imposar un canvi democràtic."

Un estat d'excepció volia dir que, a més a més de les detencions indiscriminades, es permetia allargar les estades a comissaria més de les 72 hores fixades. Es a dir, ser detingut durant un estat d'excepció volia dir que s'allargava el termini de la tortura (Batista, 1995: pàg. 71). Les detencions foren massives, més de 60 militants del PSUC (Jose Fariñas, Angel Abad, Jesús M. Rodés, Antoni González, Lluís Salvadores...) així com desenes d'estudiants, sindicalistes de CCOO, professors universitaris d'esquerres (Jordi Solé Tura, Jordi Borja), intel·lectuals nacionalistes, catòlics progressistes (Alfons Carles Comín i 25 persones més que es trobaven reunides amb la vídua del pensador cristià Emmanuel Mourier).

Molts militants del PSUC hauran de canviar de casa i amagar-se, clandestinitzar-se per una llarga temporada, com l'Antoni Gutiérrez Díaz, sobre qui cau una ordre de "busca i captura"; fins i tot sortir del país com l'Angel Rozas, que ja tenia massa sumaris pendents. «Cuando el estado de excepción del 69 a mi no me detuvieron porque no me encontraron, me fueron a buscar a casa de mi suegro donde yo vivía, yo vivía en el piso de al lado y no me encontraron. Por cierto, que subieron al piso del portero y detuvieron al hijo del portero. Me fueron a buscar varias veces también a casa de mi padre, me fueron a buscar incluso por Andalucía a casa de familiares lejanos que yo apenas conocía(...) Hubo detenciones en cantidad, lo que ocurre es que los que estábamos escondidos, dormíamos fuera de nuestras casas, yo recuerdo que vivía en un piso que era de mi padre en la calle Muntaner, que además servía, como era un piso clandestino, servía para hacer reuniones del Comité de estudiantes(...) Detuvieron a mucha gente del PSU, ahí la cadena de detenciones la cortó Fariñas... a través de Fariñas podían llegar al Comité de estudiantes real y además al aparato de propaganda. A Fariñas lo torturaron muchísimo, pero no se enteraron de nada porque Fariñas tuvo un comportamiento extraordinariamente bueno» (19).

---

(19) Entrevista a Leopoldo Espuny.

En aixecar l'estat d'excepció el 25 de març, el Govern Civil assegurarà que «se ha desarticulado totalmente el PSUC (Partido Socialista Unificado de Cataluña) estando capturados o huidos sus principales dirigentes». Res més lluny de la veritat, tal i com ho desmenteix el *Treball* del mateix mes de març. Certament van haver-hi molts detinguts, però això mateix provocà que persones que es trobaven a prop del partit s'incorporessin a la militància organitzada, que militants que per diversos motius s'havien desconnectat tornessin a l'activisme; els organismes dirigents que havien quedat afectats per les caigudes varen ser ràpidament recompostos, com per exemple el Comitè de Barcelona que prendrà ja la forma que el conduirà fins a la legalitat amb la incorporació de nous membres i l'enfortiment dels sectors per l'augment de la militància.

D'altra banda, la repressió indiscriminada d'aquests dos mesos portarà a la creació de la Comissió de Solidaritat de Barcelona, amb l'objectiu de canalitzar l'ajut als presos polítics i als represaliats. En aquestes comissions de solidaritat, que s'estendran per tot Catalunya, jugaran un paper fonamental les dones i també l'Església.

La conseqüència més important fou la creació el desembre de 1969 de la Coordinadora de Forces Polítiques de Catalunya, una plataforma unitària integrada per un sector d'Esquerra Republicana, Front Nacional, Moviment Socialista, PSUC i Unió Democràtica. D'aquesta manera, i després d'unes llargues negociacions, es formalitzà l'impuls unitari engegat amb la Taula Rodona.

L'informe del Comitè Central de gener del 1969 ja havia anunciat que des de feia un any el «PSU està discutint amb altres partits catalans unes bases d'acció comuna i un projecte de declaració pública, el qual, en la seva part, programàtica diu així: "Les organitzacions de Catalunya, sotasignants, es constitueixen en Comissió Coordinadora de Forces polítiques de Catalunya oberta a tots els grups polítics catalans que lluiten per la llibertat per tal de proposar al país una alternativa democràtica enfront del règim franquista". Es proposa una alternativa democràtica basada en el reconeixement de les llibertats individuals i col·lectives, la llibertat

sindical i el dret a vaga, la promulgació d'una amnistia general, l'adopció de mesures immediates de reformes socio-econòmiques, el restabliment de l'Estatut d'Autonomia de 1932 com a base d'un procés d'autodeterminació i la convocatòria d'unes Corts Constituents que configuraran el futur de l'Estat espanyol. El projecte elaborat i aprovat pels representants dels cinc partits, es trobava pendent de la ratificació de les respectives direccions. Per part d'alguns dels partits hi havien reticències a la ratificació del text i a la idea mateixa de l'acord entre els cinc. Però «l'experiència ensenya que la unitat entre els partits progressa sobretot en els moments de desplegament de la lluita de masses» (20).

Efectivament la conjuntura de clara involució repressiva del règim va conduir, mesos després de l'aixecament de l'estat d'excepció, a la convergència de les forces democràtiques. Tal i com passà amb la Taula Rodona i a diferència d'altres organismes anteriors, els comunistes del PSUC portaran, a partir d'ara, la iniciativa de la política unitària catalana, afegint un tercer front en el paper de primera línia que ja tenien en el moviment obrer i en el moviment estudiantil.

La Coordinadora de Forces Polítiques va establir relacions amb nuclis de voluntat democràtica i anticentralista d'arreu de l'Estat espanyol, sobretot del País Valencià, les Illes, Canàries, Galícia i el País Basc. A Madrid no es va poder connectar amb cap plataforma unitària ja que no existia, però es van tenir relacions amb alguns grups polítics. La Coordinadora es plantejà, també, que calia una instància de participació de masses unitària (Gutiérrez Díaz, 1981: pàg. 34). Com havia succeït altres vegades que s'havien proposat accions d'aquest tipus, la postura d'Unió Democràtica, representada ara per Anton Cañellas, suposà un fre a l'extensió d'iniciatives que impliquessin participació de masses.

---

(20) Informe de Gregori López Raimundo al Ple del Comitè Central de gener del 1969.

Les Associacions de Veïns

Els greus desequilibris urbans, fruit del creixement incontrolat dels anys seixanta que creà unes barriades sense cap mena d'infraestructures, portarà a la formació primer de les Comissions de Barri, estretament lligades a les lluites obreres (CCOO), que aniran prenent autonomia pròpia i se centraran en la problemàtica específica dels barris. Seran les Associacions de Veïns les que es convertiran en un altre potent front de la lluita unitària contra el franquisme. Com bé indica Gregori López Raimundo en el seu informe del 1969, les necessitats populars, sobretot als barris obrers, són angoixoses: «la falta d'escoles o la falta de pisos per als treballadors no foren resoltes ni alleujades en aquest darrer període. La premsa barcelonina ha escrit aquests dies que a la ciutat hi ha més de 45.000 infants sense escoles, i que més de la meitat dels que estan escolaritzats assisteixen a escoles privades, és a dir, "escoles de pago"... Respecte a l'habitatge, cal recordar que encara queden milers de barraques a Barcelona i el seu cinturó industrial, que desenes de milers de famílies viuen rellogades...». El moviment veïnal, però, significà molt més que les reivindicacions concretes respecte a l'habitatge, la sanitat, l'ensenyament, els transports, etc. Significà, també, la presa de consciència i la lluita d'un poble per la democràcia i la millora de les seves condicions de vida.

Les Comissions de Barri -després de Veïns- que apareixen puntualment en alguns llocs ja el 1965 (Ca N'Orriach de Sabadell), però que en la majoria de les barriades s'haurà d'esperar fins al 1969, van ser una iniciativa fonamentalment del PSUC i Bandera Roja. La seva importància vindrà, però, de la incorporació de persones sense militància, preocupades per les condicions de vida a les barriades, ampliant així el seu poder de convocatòria que tindrà el seu punt àlgid a partir de començaments dels setanta.

Les Associacions de Veïns es van convertir en les dinamitzadores de la vida col·lectiva dels barris, pràcticament inexistent fins aleshores, intentant recuperar les relacions entre els veïns que hi havia abans de la guerra en les barriades populars. En aquest tipus

d'activitats s'han d'incloure les campanyes en defensa de la llengua i de la cultura catalanes, d'alfabetització, de recuperació de les festes populars (festes majors), d'assessorament sobre diferents temes (laborals, lloguers). Aquí cal destacar el paper desenvolupat per les vocalies de dones respecte als inicis de la planificació familiar, que era inexistent al país. «Es comencen a fer xerrades importants a Sant Medir amb la Charo, la dona del Dexeus, parlant dels diafragmes, fent les mides a les dones, demanant-los a Anglaterra els diafragmes» (21). Pot resultar estrany que les beceroles de la planificació familiar es fessin en una església, però és una de les característiques de l'època en què la lluita contra la dictadura -i el PSUC- aplegava persones de diferents ideologies i amb diferents perspectives en relació al futur. Amb tot es pot pensar que el rector de Sant Medir no coneixia amb exactitud les activitats que es desenvolupaven als locals de la seva parròquia. O sí?

L'altre aspecte dels treballs de les Associacions de Veïns va ser la lluita reivindicativa amb components clarament polítics: equipaments escolars als barris gratuïts i suficients, equipaments esportius i d'esbarjo, zones verdes, dret a habitatges dignes i assequibles, recuperació o defensa d'espais que anaven a ser devorats per l'especulació (l'Espanya Industrial, l'Escorxador, diferents edificis de l'Eixample), lluites perquè els transports arribessin a tots els barris de la ciutat. Fins l'enfrontament directe amb els ajuntaments franquistes, amb el rebuig de les grans obres públiques i operacions especulatives en marxa (plans parcials, els cinturons de Ronda, el Pla de la Ribera, la Via O...), campanyes generals contra el Pla Comarcal del 1974, "Salvem Barcelona per a la democràcia", "Salvem Sants", etc.

Darrera d'aquestes activitats hi havia tot un conjunt de persones de tota mena d'ideologies però principalment del PSUC, que fou l'autèntic motor ideològic del moviment associatiu veïnal (Alabart, 1986: pàg. 66-70). Al mateix temps, a partir del contacte amb els militants organitzats, les Associacions de Veïns es convertiran en una font de nous militants del PSUC.

---

(21) Entrevista a Mercè Olivares.

Cap a la constitució de l'Assemblea de Catalunya

El Comitè Central del PSUC del setembre de 1970 indica que «donada la realitat actual en què els partits no estan organitzats per tot arreu, és necessari promoure en cada barri o localitat la constitució de comissions unitàries entorn de totes o d'una part de les reivindicacions que figuren en el Programa de la Coordinadora de Forces Polítiques de Catalunya. Aquestes comissions (cíviques, de solidaritat amb els presos i perseguits, de defensa de la llengua i cultura catalanes, etc.), si estan integrades per persones representatives de les diverses capes de la població, es converteixen en plataformes de lluita per la unitat que encapçala la Coordinadora de Forces Polítiques. Exemple brillant en aquest terreny el constitueix la Taula Rodona de Barcelona, en què participen nombroses personalitats lligades a entitats i moviments d'indubtable influència social, cultural o religiosa, que actua com una autèntica i eficaç Comissió Cívica». No és difícil de veure en aquestes paraules la idea embrionària del que serà l'Assemblea de Catalunya, encara que la dinàmica unitària fou força més complexa, i la seva consolidació es degué també a la iniciativa de persones independents com Josep Benet o Pere Portabella, socialistes com Josep Andreu Abelló, Joan Raventós o Francesc Vila-Abadal, nacionalistes com Joan Armet o Jordi Carbonell i molts d'altres.

Una vegada més serà la repressió franquista la que provocarà un avanç en l'entesa del conjunt de l'antifranquisme. La involució política del règim està encapçalada per un reforçament del poder de l'almirall Carrero Blanco que aviat serà nomenat president del Govern. La pràctica repressiva del govern de Carrero-López Rodó, ha tingut com a objectiu preferent, durant 1970, el moviment d'alliberament nacional basc, que culminarà el mes de desembre amb un consell de guerra a Burgos contra setze militants d'ETA, per a sis dels quals són demanades penes de mort. Davant d'aquesta nova onada repressiva, la resposta de les forces democràtiques va assolir una amplitud sense precedents, des de la jornada de lluita per l'Amnistia convocada per al 3 de novembre pels comunistes, l'agitació estudiantil i obrera va anar en augment. Les assemblees, vagues, manifestacions que es van produir

determinaren el Consell de Ministres a suspendre per sis mesos l'Article 18 del "Fuero de los españoles" (suspensió de l'habeas corpus) a tot el territori de l'Estat (Riquer i Culla, 1989: pàg. 388).

En aquest context militants del PSUC (Xavier Folch, Octavi Pellissa, Paco Fernández Buey), persones properes al partit (Pere Portabella, Oriol Bohigas, Núria Serrahima) junt amb altres persones del món de la cultura (Joan Manuel Serrat, Guillermina Mot) prenen la iniciativa de convocar una tancada d'intel.lectuals contra el procés de Burgos. Després d'un primer intent de fer-ho a la Catedral de Barcelona, que no reixí per manca de receptibilitat del Bisbat (Serrahima, 1984: pàg. 16-19), unes vuitanta persones del món de la cultura decidiren tancar-se al Col·legi de Llicenciats. Però una acció d'aquesta mena a la ciutat corria el perill de ser ràpidament cortocircuitada per la policia, només tallant els telèfons s'haguessin quedat aïllats. A més el portaveu de la Taula Rodona, Pere Portabella, els feu desistir de la idea de tancar-se a dintre la ciutat en un col·legi professional amb l'argument que a Madrid havien intentat realitzar una tancada en una església i varen ser immediatament i de forma violenta desallotjats per la policia, amb l'ajut de bandes feixistes. Portabella, que havia assistit a les sessions del Consell de Guerra, acabava de tornar de Madrid on s'havia entrevistat, junt amb Josep Andreu i Abelló, amb el cap de l'Estat Major de l'exèrcit, general Díez Alegria, al qual van lliurar un manifest encapçalat per Joan Miró en contra del procés.

Josep Benet realitzà una gestió telefònica amb l'Abat de Montserrat, que donà la seva conformitat, i es decidí que la tancada seria a Montserrat. Després d'algunes reticències provocades pel temor que una nova convocatòria congregués menys gent, i amb l'opinió en contra d'Antoni Gutiérrez Díaz i de la majoria del Comitè d'intel.lectuals del PSUC, que pensaven que era un error fer la tancada fora de Barcelona ja que es tindria menys ressò, uns tres-cents intel.lectuals i persones del món de la cultura es traslladaren al Monestir el dia 12 de desembre.

El resultat de l'acció fou que l'Assemblea d'Intel·lectuals reunida durant tres dies, acollits pels monjos i sota el setge de la policia, es va convertir en el centre de l'atenció internacional de la resistència democràtica, antifranquista i nacionalista en aquell moment (22). No podia ser d'una altra manera donada la rellevància de molts dels noms allí reunits. Des dels principals exponents de la Nova Cançó (Joan Manuel Serrat, Guillermina Motta, Raimon, Francesc Pi de la Serra), poetes (Joan Oliver, Joan Brossa, Gabriel Ferrater), cineastes (Francesc Bellmunt, Josep M. Forn, Jaume Camino, el mateix Portabella), gent de teatre (Josep M. Benet i Jornet, Fabià Puigserver, Núria Espert), pintors (Antoni Tàpies, Josep Ginovart, Albert Rafols Casamada), novel·listes (Ana M. Matute, Terenci Moix, Montserrat Roig, Núria Serrahima), polítics, intel·lectuals i professors d'universitat (Josep Andreu i Abelló, Josep Benet, Jordi Carbonell, Manuel Sacristán, Francesc Vallverdú, Xavier Folch, Josep Solé Barberà, Marina Bru, Lluís de Carreras, Francesc de Carreras, Eva Serra, Marina Subirats), arquitectes com Oriol Bohigas, la fotògrafa Colita, i un llarg etcètera.

Durant unes hores hi participaren Joan Miró i Mario Vargas Llosa, que varen ser convidats a deixar la tancada el primer a causa de la seva edat i la seva salut, i el segon per la seva condició d'estranger que li podia provocar l'expulsió del país. Salvador Espriu i Llorens Artigas enviaren missatges de solidaritat i també es reberen força telegrams d'intel·lectuals de la resta de l'Estat. Des de fora de l'Abadia donaven suport i la cobertura periodística Pere Fages, Carles Trias, José Luis Giménez Frontin, Joan Marsé i Rosa Regàs, que aconseguiren la solidaritat de la premsa i dels demòcrates europeus. (Riquer i Culla, 1989: pàg. 389. Batista i Playà, 1991: pàg. 77). Davant de la pressió interna i internacional el règim no tingué més remei que commutar les sis penes de mort que es demanaven als etarres.

La conseqüència més important de l'Assemblea d'Intel·lectuals va ser que de l'experiència de mantenir durant tres dies en acció un sector que fins aleshores havia estat conflictiu, amb relacions personals plenes de

---

(22) Conversa amb Pere Portabella.

subjectivismes entre alguns dels seus membres, que fins aleshores havia estat difícil de coordinar més enllà d'accions puntuals i amb una radicalització ideològica que de vegades el feien excloent, demostrà que era possible imaginar un projecte més ambiciós. La "tancada" va concloure el dia 14 al vespre davant l'amenaça d'un assalt de la policia al Monestir, després que l'abat Cassià Just negociés amb les autoritats la sortida sense represàlies dels reunits, cosa que no es va complir. Els concentrats varen rebre multes de diversa consideració, retirades de passaports, etc.

L'endemà d'haver-se acabat la tancada a les vuit del matí, Pere Portabella rebé la visita a casa seva d'un Antoni Gutiérrez Díaz exultant que l'anava a felicitar per l'èxit de la "tancada" a Montserrat. En el curs d'aquella conversa matinal el Guti tingué la idea de «convocar una *Assemblea de tot Catalunya*», la qual cosa es realitzà onze mesos després, previ un intent fallit el mes de maig a causa de la intervenció policial (23). Si en el primer intent de convocatòria de maig s'haguessin acabat reunint s'hauria donat la paradoxa que el fiscal de guàrdia aquell diumenge hauria estat entre els detinguts per la policia. Era en Josep M. Mena, vinculat al PSUC i que hi assistia com a membre de Justícia Democràtica (Batista i Playà, 1991: pàg. 96).

La Coordinadora va fer seva la proposta d'Antoni Gutiérrez i es començà a treballar primer en un nivell superestructural amb l'entrada a la comissió preparatòria del PSAN, BR, la Federació Catalana del PSOE; els demòcrata-cristians ho feren a títol personal (Borja d'Aragay), el PTE també formarà part de l'Assemblea. En el treball de preparació de l'Assemblea de Catalunya es va començar a trencar la dinàmica estretament barcelonina que hi havia hagut fins aleshores i a treballar a comarques. El gran mèrit de l'Assemblea de Catalunya fou aconseguir, al voltant d'uns acords polítics molt generals, la unitat d'acció dels diferents moviments populars, amb la participació de les Comissions Obreres, de les Associacions de Veïns, de l'Assemblea d'Intel·lectuals, grups de base de l'església, moviments juvenils, nuclis professionals

---

(23) Conversa amb Pere Portabella.

l·ligats als Col·legis, entitats culturals de tota mena, els nuclis territorials: comarcals, municipals o de barri, a més evidentment dels partits polítics. El paper del PSUC, i també el d'altres grups que es situaven a la seva esquerra, fou fonamental, ja que era el partit més organitzat i, amb diferència, amb més militants. Per això la seva representació a l'Assemblea no només com a partit, sinó per la presència dels seus militants com a representats de les entitats i dels nuclis comarcals, fou la més important. La lluita contra la dictadura fou un afer d'amplies minories, la clandestinitat suposava unes exigències que pocs van estar en condicions d'afrentar.

La vaga de la SEAT, i molt concretament les vagues i altres accions de solidaritat amb els treballadors de la SEAT que van tenir lloc arran de la mort d'Antonio Ruiz Villalba en els enfrontaments amb la policia, quan aquesta va ocupar la factoria amb les armes a la ma, van contribuir a fer que les forces polítiques, socials, culturals i cíviques que anaven a constituir l'Assemblea de Catalunya acceleressin els seus treballs i en veiessin més clarament la necessitat, tot i que alguns sectors intentaren ajornar-ho precisament per la repressió desencadenada.

El 7 de novembre de 1971 a l'Església de Sant Agustí se celebrà la Primera Sessió Plenària de l'Assemblea de Catalunya (Batista i Playà, 1991). El fort dispositiu de seguretat dels reunits fou responsabilitat del Comitè d'estudiants del PSUC, sota les ordres del membre del Comitè Central Carles Quingles. La reunió, i el posterior desenvolupament de l'Assemblea, fou una de les aportacions més importants de tota l'etapa de la lluita antifranquista. En primer lloc perquè va demostrar que la legalitat democràtica creada a Catalunya en confrontació amb la il·legalitat dictatorial havia assolit un estadi que permetia la reunió d'unes tres-centes persones amb autèntica representativitat que es constituïen com a punt de referència indefugible de la situació política. En segon lloc, perquè l'acord entorn d'uns punts polítics -Llibertat, Amnistia, Estatut d'Autonomia i Coordinació amb la resta de pobles d'Espanya- va configurar un marc que va condicionar tota l'etapa fins la caiguda del franquisme. Al voltant de l'Assemblea de Catalunya, «una enorme escola de

política» (24), i de les entitats que la formaven, es va anar forjant una veritable societat democràtica i nacional, alternativa al franquisme.

L'Assemblea va generar treballs com *Perquè l'Estatut del 32?* realitzat pel Comitè d'Universitat del PSUC; *El poble català i la República davant l'Estatut*, fet per militants del PSAN; el *Report de treball sobre la campanya per a l'ús oficial de la llengua catalana*, elaborat per Jordi Carbonell, Carles Jordi Guardiola, Xavier Folch, Francesc Vallverdú i Rafael Ribó. Com bé diu el darrer «la majoria eren del PSUC, jo no ho era encara però ho acabaria sent». L'amplitud unitària que assolí l'Assemblea de Catalunya es pot il·lustrar amb l'exemple que el 1976 el *Manifest per la Ruptura* fou encarregat a Carlos Jiménez Villarejo i Rafael Ribó del PSUC i al futur secretari general de CDC, Miquel Roca Junyent, la qual cosa realitzaren en un convent del carrer Dolcet.

El lligam que l'Assemblea de Catalunya establí amb lluites socials concretes per una banda, i amb els col·legis professionals i els intel·lectuals per l'altra, va donar un aixopluc a l'oposició antifranquista, ja que no va ser un ens superestructural sinó d'àmplies masses i lligada als problemes de les classes populars. «El novembre del 71 va coincidir amb la lluita de la SEAT i vam ajuntar les dues coses, unes grans manifestacions a la plaça Catalunya. Et diré que la primera vegada que jo m'he vist fort davant la policia va ser a finals del 71 a la Porta de l'Àngel; centenars de persones davant de Can Jorba i la policia a dalt, a la Telefònica, i nosaltres a primera línia i ells no atrevint-se a baixar» (25). Mobilitzacions com la convocada a Ripoll en el primer aniversari de la constitució de l'Assemblea, o el Primer de maig del 73 a Sant Cugat aplegaren milers de persones que desafiaren les forces d'ordre públic. La mobilització més important fou la que es realitzà en protesta per la detenció el 28 d'octubre de 1973 dels cent tretze membres de la Permanent de l'Assemblea de Catalunya a l'església de Santa Maria Mitjancera. L'àmplia solidaritat que es desfermà amb els detinguts, tant al país com a l'estranger, feu que la frase

(24) Entrevista a Rafael Ribó.

(25) Entrevista a Enric Cama.

de la declaració dels 113 al poble de Catalunya -"L'Assemblea de Catalunya no pot ser posada a la presó perquè és al carrer" (26)- s'aproximés força a la realitat.

2.3. Partit de masses: la secularització

La política del PSUC tenia un aspecte tàctic immediat, El Pacte per la Llibertat, que consistia a impulsar tota mena d'organismes unitaris amb altres forces polítiques. «Avui és revolucionari tot acord o pacte per colpejar la dictadura i conquistar les llibertats democràtiques. L'interès de la classe obrera, i dels seus aliats revolucionaris (...) està en la convergència i l'acord amb tots aquells que es proposen aconseguir les llibertats, inclosos els qui tenen una perspectiva distinta pel període que seguirà a la conquesta d'aquestes llibertats» (27), un criteri que es concretà de forma esplèndida en l'Assemblea de Catalunya.

L'aspecte estratègic a llarg termini és la formulació de l'Aliança de les forces del treball i de la cultura, que venia definida per «l'assalarització i la crisi de l'exercici liberal de les professions separen els professionals de la burgesia i els aproximen al proletariat, donant a la gran massa de les forces de la cultura un status social semblant al de la classe obrera (...) Això fa que, per la seva posició objectiva en la societat, les forces de la cultura estiguin tan interessades com la classe obrera en l'enderrocament del capitalisme, l'abolició de la propietat privada i la construcció del socialisme, i que sigui possible i necessari de cara a la lluita per la democràcia i el socialisme, de constituir una aliança de les forces del treball i de la cultura com a bloc de forces socials essencials per a la revolució. Els comunistes reconeixem la marxa al socialisme per una via pluripartidista i no aspirem a ser el partit dirigent en el si de l'aliança de

(26) Treball núm. 377, 13 novembre 1973.

(27) Informe de Gregori López Raimundo a la V Reunió Plenària del Comitè Central. "Fem convergir en un sol torrent totes les forces que s'oposen a la dictadura" Setembre 1970.

les Forces del Treball i de la Cultura en funció de cap privilegi, sinó de la nostra capacitat per conquerir el recolzament de les masses i de les altres forces constitutives d'aquella» (28). El moviment dels PNN a la universitat i dels metges als hospitals, i el paper fonamental que hi juga el PSUC semblen abonar aquesta idea d'un nou bloc històric (en el sentit gramscian o berlinguerià del terme) interessat en el canvi democràtic.

El mitjà per arribar a conquerir la democràcia serà la mobilització de les masses, la vaga general concebuda com a instrument revolucionari, que ara pren el nom de "Vaga Nacional Pacífica" (29).

El treball en els organismes de masses, ja siguin l'Assemblea de Catalunya, Comissions Obreres o les Associacions de Veïns, com entitats de tipus cultural o recreatives, va ser una font de reclutament de nous militants. «Recordo que després de les reunions (de la Comissió de Barri de l'Eixample) els militants dels PSUC et deien personalment: "Els del PSUC anem a fer una tirada d'octavetes demà al matí, si voleu vindre bé, si no també"... I al dir que sí, va ser aquell dia quan vaig adquirir el compromís» (30).

Els primers anys de la dècada dels setanta veuran un fort creixement de la militància del PSUC, amb totes les reserves a què encara obligava la clandestinitat i la repressió. El 1970 es desenvolupà la campanya anomenada "leninista" de reclutament de nous militants i de fons per enfortir les finances. Als nou mesos de llençada la campanya, el responsable d'organització, Josep Roman, presenta un informe al Comitè Central en el qual, d'acord amb les informacions facilitades pels comitès locals, s'han incorporat al partit 650 persones. Destaquen pel nombre d'afiliacions les organitzacions incloses en el Comitè de Barcelona, sobretot Badalona, amb 64 persones. A comarques va al capdavant Terrassa, amb 82 nous militants entre el

---

(28) Treball núm. 344, 26 abril 1972.

(29) Ernest Martí (Quim Sempere): "La vaga nacional, arma revolucionària", a Nous Horitzons, núm 23, tercer-quart trimestre 1971.

(30) Entrevista a Enric Cana.

partit i les Joventuts Comunistes. La implantació del partit és ja important. D'acord amb aquest informe, «a Catalunya existeixen avui 105 ciutats i pobles de més de 5.000 habitants i el partit arriba a 71 d'aquestes localitats... Existeixen entre 59 o 60 localitats de 3.000 a 5.000 habitants i en 22 d'aquestes hi tenim organitzacions, grups de partit i punts de suport». Destaca també la importància de l'esforç de reclutament que s'ha fet dintre de les grans empreses, destacant els 14 nous militants de la SEAT, també a la SAFA de Blanes, LAVER SCHAPPE de Terrassa, CELO de Badalona, U.H. de Sabadell, al tèxtil i entre els treballadors de Banca de Barcelona. Una característica dels nous militants és, en general, que són gent jove: «podem afirmar que en la promoció leninista és difícil trobar nous militants amb més de 40 anys».

Pel que fa a les finances el mateix informe de setembre del 70 diu: «la quantitat global recollida fins avui és de 2.786.135 pessetes. D'aquesta quantitat les organitzacions del P. de Barcelona han comptabilitzat 1.219.207 pessetes (...) en aquest ordre destaquen les organitzacions d'intel.lectuals i estudiants que han realitzat, fins ara, un major esforç personal i de treball col.lectiu... Centenars de camarades i simpatitzants han demostrat una gran sensibilitat política, (...) al costat del camarada intel.lectual que ha fet una aportació personal de 500.000 pessetes hi ha altres militants i simpatitzants que han fet aportacions de 10.000 i 25.000 pessetes» (31). Són quantitats sens dubte importants a l'època, que indiquen que el partit rebia el suport de persones de classe mitjana, professionals, tècnics, etc.

D'aquestes quantitats, que ja des de fa temps es van recollint en diverses campanyes i que publica periòdicament *Treball*, es pot deduir que el partit va adquirint autonomia financera en relació amb el PCE. Aquests diners anaven a les finances centrals, servien per a l'aparell central de propaganda i altres importants, i per a salaris dels pocs alliberats que hi havia, és a dir, les despeses de l'aparell. S'ha de tenir en compte que la majoria de les

---

(31) Vaig preguntar a Gregori López Rainundo qui era aquesta persona que havia entregat al partit mig milió de pessetes de les del 1970 i en va contestar que havia estat el Dr. Broggi.

activitats fetes des de la base eren finançades pels militants mateixos. D'altra banda, el partit rebia aportacions econòmiques fortes, encara que puntuals, per part de militants exiliats que gaudien d'una excel·lent posició econòmica. «Nosotros tuvimos unos industriales que nos daban 300.000 ptas. al mes» (32). La implantació organitzativa que va assolint el PSUC fa que les cotitzacions augmentin, no només perquè hi ha més militants, sinó també per la implantació entre sectors professionals (sanitat, ensenyament) que cotitzaven d'acord amb el salari més elevat que cobraven.

Un altre índex d'adhesió a tenir en compte és el de les publicacions. En aquells anys rebre la premsa del partit significava una forma de compromís. No hi ha dades del nombre d'exemplars de *Treball* i *Mundo Obrero* en aquest informe, però sí del nombre de publicacions que s'editaven: «El Partit edita a més dels portantveus *MUNDO OBRERO*, *TREBALL*, *UNIDAD I HORIZONTE*, de la Joventut Comunista, les revistes *NUESTRA BANDERA*, *REALIDAD* i *NOUS HORIZONS*, les col·leccions de *CUADERNOS DE EDUCACION POLITICA* i *LA VEU DEL CAMP* i *UNIVERSITAT* i *EL PULSO* de Terrassa... En aquests 9 mesos de campanya leninista s'han editat 17.046 exemplars de *CUADERNOS DE EDUCACION POLITICA*. Per donar una idea de l'esforç considerable realitzat pel Partit podem dir que un sol dels aparells centrals ha editat 92.440 exemplars de revistes, quaderns d'educació, opuscles i altres publicacions, la qual cosa significa un augment de 38.000 exemplars en comparació amb els 9 mesos anteriors». Amb menys regularitat apareixen Veritat, òrgan dels intel·lectuals; butlletins de sectors, de les joventuts a diferents localitats; fulls a Manresa, Súria, Reus, Sallent; l'organització de la SEAT edita un butlletí, *El Comunista*

L'amplitud i la cobertura social que va assolint el PSUC permet que a partir de gener del 1972 *Treball* s'editi íntegrament a Barcelona i passi de ser mensual a quinzenal. Quim Sempere és nomenat director i Enric Vives fa les funcions de cap de redacció. *Treball* anirà prenent unes formes més periodístiques gràcies a un equip de redacció format per professionals com Ignasi Riera, Pere Ignasi

---

(32) Entrevista a Gregori López Raimundo.

Fages, Andreu Claret i Antoni Batista. Bàsicament funcionaven tres grans centres de producció paral·lelament: a Les Fonts de Terrassa, amb la participació de Rafael Juan Pérez, "Lluís", i la seva dona, Adela Lacasa; al carrer de les Acàcies (prop del passeig Maragall de Barcelona), amb la participació de Ramon Domènech, "Angel", Tomasa Cuevas i Josefa; a Horta, en una planta baixa situada també prop del passeig Maragall, amb la participació de Tomasa Cuevas. Hi havia també altres instal·lacions menors ja que cada organització del partit tenia, més o menys organitzat, el seu propi aparell de propaganda. El 1973 després d'un cop policíac a l'aparell de propaganda de la universitat (que es difongué a tots els mitjans de comunicació com que havia estat desmantellat l'aparell central del PSUC), l'aparell de propaganda canvia d'emplaçament i s'instal·la en una fundició d'alumini a Ripollet. Aquest centre de producció va funcionar fins a la legalitat (33). *Treball* entrarà en la legalitat tenint la seva redacció al carrer Vallespir de Barcelona i amb Joan Busquet com a director.

El III Congrés

El gener del 1973 se celebrà un nou Congrés del PSUC. La delegació que hi assistí, igual que en els anteriors, havia estat escollida des de la direcció del partit. Els militants no ho van saber fins després, que s'havia celebrat el Congrés. «Al III Congrés hi van anar el Joan Anton (González) i el Carles Quingles, però no ens van dir que hi anaven, això que jo ja era el responsable de tot el centre de Barcelona» (34). Encara que sense saber-ho havien discutit la resolució i l'informe polític del 8è Congrés del PCE celebrat mesos abans, que acompliren el paper de Tesis, tal i com indica l'informe del secretari general al Congrés. Els assistents eren majoritàriament joves de menys de 35 anys, encara que la mitjana d'edat està entorn dels quaranta anys, probablement a causa de l'edat avançada d'alguns dirigents provinents de les primeres èpoques com Vidiella, Bonifaci, Moix. Van haver-hi quaranta-nou

(33) Isuka Palau "Treball a la clandestinitat" a *Treball* núm. 897, 898 i 899.

(34) Entrevista a Enric Cama.

intervencions sobre l'informe polític, vint en castellà i vint i nou en català. Segons les activitats professionals hi ha un 46% d'obrers, 14% d'empleats, 18% intel·lectuals i es destaca la poca presència de camperols i de dones (35).

L'informe polític denuncia l'enduriment de la política governamental i proposa a les altres forces polítiques una acció comuna concretada en el Pacte per la llibertat, entorn dels següents punts: 1) Govern provisional d'àmplia coalició; 2) Amnistia; 3) Llibertats polítiques sense discriminació; 4) Eleccions a Corts Constituents que decidiran el caràcter del futur règim polític; 5) A Catalunya, el restabliment de l'Estatut del 32 com a marc legal inicial del període provisional. Sobre la forma del futur règim que defensaran, els comunistes anuncien des d'aquell moment que «arribat el moment, propugnarem la instauració d'una República democràtica orientada cap al socialisme». Els Estatuts aprovats, però, indiquen que «en el període actual, els objectius immediats del Partit Socialista Unificat són: l'enderrocament de la dictadura franquista; la democràcia; les llibertats nacionals del poble català; la pau i la independència d'Espanya». Uns objectius amplis que pot subscriure qualsevol demòcrata, ja que per ser membre del partit s'ha d'acceptar «el Programa i els Estatuts, actuar en una de les seves organitzacions i pagar les quotes establertes pel Partit».

En el mateix informe polític aprovat en el III Congrés, es ressalta que «el PSU apareix com un partit nacional, que ha assumit conscientment el caràcter de nació que té la comunitat catalana i que lluita conseqüentment contra el centralisme opressor, per les llibertats catalanes». Quant a la implantació, es diu que «el PSU apareix com un partit seriosament arrelat entre les masses treballadores (...) té una gran influència entre els obrers immigrants (...) però també en té entre els obrers catalans de soca-rel (...) En el seu si es forja la fusió entre uns i "altres" catalans, en una única voluntat revolucionària que no coneix fronteres nacionals ni ètniques».

---

(35) Treball núm. 362, 28 febrer 1973.

L'èmfasi més important del conjunt de resolucions del III Congrés és l'impuls decidit de la política unitària de masses, de la qual L'Assemblea de Catalunya és la realització més important aconseguida per l'oposició antifranquista a tot l'Estat. «L'Assemblea i el seu programa d'alternativa poden ser igualment el medi més idoni per donar projecció política als nombrosos moviments populars que sorgeixen a barris i pobles entorn a reivindicacions urbanes... i per coordinar-los en el pla polític amb la lluita d'obrers i estudiants, de totes les forces populars per les llibertats democràtiques». S'adverteix dels perills de radicalitzar l'Assemblea de Catalunya i els organismes de masses, com propugnen alguns grups situats a l'esquerra del partit, ja que «les lluites d'avui exigeixen unir no només els revolucionaris, sinó tots els antifranquistes, tots els que estan per l'establiment d'un règim de llibertats».

A partir d'aquest Congrés s'impulsa decididament la «sortida de la clandestinitat», la sortida a la superfície, que s'ha d'aconseguir mitjançant el treball obert en els organismes de masses com a comunistes, difonent la política del partit i utilitzant o imposant els mitjans legals o paralegals. En aquest sentit s'ha de destacar que es comencen a celebrar plenaris de les organitzacions del partit i que s'ha celebrat la I Conferència de la Universitat.

A nivell organitzatiu s'aposta per les organitzacions territorials en lloc de les sectorials. Obrers, intel·lectuals, professionals i capes mitjanes s'hauran d'incorporar a les organitzacions regulars territorials. Amb tot no serà fins el 1976, en el Ple del Comitè Central del PCE de Roma, que la territorialització s'imposi per decret. Durant aquests anys conviuran, de forma flexible, els dos models organitzatius.

Es significatiu que els Estatuts aprovats substitueixen la paraula "camarada" amb unes connotacions ideològiques potents, per la més laica de "company".

Els dies del Congrés López Raimundo va plantejar a Santiago Carrillo i Antoni Gutiérrez Díaz que aquest fos el nou secretari general, ja que, de fet, a la pràctica

compartien la direcció del partit i, a més, segons explica Gregori López Raimundo «entonces veíamos que iba a llegar la legalidad, además nosotros ya lo creíamos desde hacía mucho tiempo, entonces yo era completamente consciente, te lo digo honradamente, de que yo no era el Secretario General que necesitaba el PSUC... El PSUC necesitaba otro Secretario General, entre otras cosas uno que fuera, si no era catalán, pero de lengua catalana». Però el Guti es va negar en rodó a acceptar la responsabilitat. El tema ja no es va discutir més i en principi no ho va saber ningú més.

Però alguna raó hauria de tenir Roman quan advertia una vegada i altra que «en un Partit marxista-leninista no hi ha d'haver lloc per a la familiaritat, la xerrameca i el grupet»(36). Malgrat la seva insistència, les relacions entre els militants superaven els nivells purament orgànics i les informacions i el coneixement passaven d'uns a altres. Anys després, quan hi haurà passadissos per recórrer, es coneixerà com "fer passadissos" la part informal que contribueix de forma determinant a la creació de la política formal que es discuteix a les grans sales de congressos o de reunions.

En el cas que ens ocupa ara, López Raimundo no es resisteix a explicar la següent anècdota. «Esto aunque no lo supo nadie, no lo dijimos, alguien se enteró, y entonces un camarada que trabajaba en el aparato de propaganda en la clandestinidad, un día me dice: "Oye ¿qué es lo que pasa? porque me he enterado que en el tercer Congreso querías dimitir". Entonces yo le explico: no, hombre, qué va a pasar, pero es que el PSUC necesita un Secretario General que tenga si no una preparación universitaria, un equivalente. Necesita sobre todo que sea catalán, que hable catalán. Y ese, que era muy nacionalista dice "pero qué barbaridad, qué tontería es como si dijeras que el PSU tiene que cambiar el Secretario General para poner otro más guapo", digo "ahí no!, en esto me defiendo"» (37). Aquesta anècdota és significativa per dues coses: per una banda, les informacions "secretetes" arribaven als membres de l'aparell de propaganda que eren els més clandestins, que

(36) Josep Serradell, "Roman". Informe d'organització a la V Reunió Plenària del Comitè Central, setembre 1970. En altres informes el responsable d'organització fa crides semblants.

(37) L'autora tampoc ha pogut resistir la temptació d'explicar l'anècdota, sobretot pel seu final.

fins i tot no tenien contacte regular amb les organitzacions. I, per l'altra evidència l'autoritat política i moral que López Raimundo s'havia guanyat al si del partit.

Les dades de l'Informe sobre propaganda, a manca d'altres, poden ser un índex del creixement del partit a començaments dels setanta. L'aparell central edita 6.000 exemplars de *Mundo Obrero*, més la reproducció autònoma que fan algunes organitzacions són uns 10-12.000 exemplars. *Treball* ha passat d'una edició anterior de 2.000 exemplars a 4.500 a partir del 1972. *Nous Horitzons*, de 1.100 el 1971 a 1.800.

Finalment el Congrés escull un Comitè Central de 62 persones que, amb les incorporacions que hi haurà el 1974 i el 1976, serà el que conduirà el partit a la legalitat. El secretariat el componen Gregori López Raimundo (secretari general) I. Bruguera (Isidor Boix), A. Garrigós (A. Gutiérrez Díaz), M. Nadal (Miguel Núñez), Roman (J. Serradell) i J. Comas (Quim Sempere) (38). Josep Moix, que morirà l'agost a Praga, torna a ser escollit president del partit.

Avenços i repressió

Des de començaments dels setanta s'experimentà un augment notable de la conflictivitat social, que s'expressà en gran part a través de la protesta obrera. Les tímides temptatives reformistes del règim varen fracassar pel seu contingut immobilista. Les protestes començaven amb unes clares reivindicacions laborals relatives als salaris i les condicions de treball, però aviat xocaven amb el baix sostre que imposava el règim i adquirien continguts socio-polítics. La solidaritat amb altres treballadors represaliats va anar adquirint un creixent paper com a estímul inicial de molts conflictes. A comarques com el Baix Llobregat es viuran veritables lluites ciutadanes que s'estendran de la fàbrica al carrer i d'una població a una

(38) Ha estat impossible trobar la llista del Comitè Central escollit el III Congrés, malgrat que l'he demanada a tothom que he pensat la podia tenir i malgrat els esforços de recerca de Maria Hispano de l'Arxiu Nacional de Catalunya.

altra (Botella i Riera, 1976).

El 24 de juny del 1973 és detinguda a Pozuelo de Alarcon la Coordinadora estatal de Comissions Obreres. Només se'n va lliurar la delegació catalana formada per Cipriano García i Armando Varo, que en arribar tard a la reunió s'adonaren d'uns moviments estranys que els feren pensar en una possible redada policial i no es van acostar al convent dels pares Oblatos on se celebrava. El Procés 1.001 contra Camacho i els 10 de Carabanchel es convertí en un veritable procés en contra del règim. L'inici del judici, en què els demanaven un total de 160 anys de presó, va coincidir amb l'atemptat mortal al president del Govern, almirall Carrero Blanco, el 20 de desembre del 1973. Josep Benet, un dels advocats defensors, explica que intentava arribar a un acord amb el jutge per aconseguir llibertats provisionals amb fiances, però que l'ambient que es desfermà a Madrid amb l'atemptat de Carrero ho va fer impossible (39). Aquell dia es va témer, fins i tot, per la vida dels encausats.

A instàncies de Santiago Carrillo, Cipriano García i Armando Varo es traslladen a Madrid per fer-se càrrec de la direcció de les Comissions. Però els dirigents del PSUC només s'hi van estar un parell de setmanes, ja que la infraestructura que se'ls oferí no els va merèixer confiança sobre la seva seguretat personal, com tampoc no van veure possibilitats d'actuació político-sindical. La direcció estatal de les Comissions Obreres es va portar del 1972 al 1976 des de Catalunya (40). Cipriano García s'encarregà de la recomposició i direcció de la Coordinadora, precisament durant el període que ha estat valorat com el més important en la consolidació a tot l'Estat de les Comissions (Camacho, 1990: 374), mentre que José Luis López Bulla i els joves formats en les lluites de meitat dels seixanta es faran càrrec de la CONC, junt amb els més veterans dirigents obrers.

---

(39) Conversa amb Josep Benet.

(40) Entrevista a Cipriano García i José Luis López Bulla.

El 1973 va ser un any d'avenç de les forces democràtiques. Les victòries a les eleccions als col·legis d'arquitectes (Anglada), d'aparelladors (Abad), de llicenciats (Vintró) en són una mostra (41). Els col·legis professionals van ser centres actius de mobilització i difusió dels ideals democràtics, constituint un dels principals eixos vertebradors d'un ampli moviment democràtic dels sectors professionals. D'aquesta manera, i per mitjà de múltiples canals, i en bona part per l'impuls dels militants del PSUC en els diferents sectors, es va desenvolupar un procés democràtic entre els professionals de la sanitat, els advocats, els enginyers, els aparelladors, els llicenciats, els arquitectes, els economistes, els funcionaris de l'administració pública, etc.

Després de la mort de l'almirall Carrero Blanco, el nou president del Govern anuncia una tímida reforma que serà coneguda com el "espíritu del 12 de febrero", en la qual s'apunten unes vagues possibilitats d'associació i s'aprecia uns certs símptomes d'obertura en la premsa. Però la poca esperança que l'anunci de reformes va provocar en l'oposició al règim desaparegué ràpidament davant els fets: el mes de març és executat a "Garrote vil" el militant del MIL Salvador Puig Antich. *Cambio* 16 del 18 de febrer diu que, entre el 13 de gener i el 8 de febrer, s'han fet públiques prop de 150 detencions d'antifranquistes. En aquest context el procés pel TOP a Madrid d'uns militants del PSUC, els advocats Albert Fina, Montserrat Avilés, Ascensió Solé i l'obrer Paco Puerto, per als qui demanaven entre tres i deu anys de presó per propaganda il·legal, despertà una àmplia solidaritat. Al judici van acudir més de 500 persones entre advocats, obrers i observadors estrangers: «Sabem que el desenvolupament del judici va constituir una denúncia pública de les arbitriietats feixistes i de les tortures infligides a l'obrer Paco Puerto» (42).

---

(41) *Treball* núm 380, 1 gener 1974.

(42) *Treball* núm 383, 12 febrer 1974.

En arribar l'estiu molts militants del PSUC se'n van anar de vacances a un país veí encara que força desconegut. Portugal havia realitzat la "Revolució dels clavells" i els psuqueros «*teníamos nosotros un complejo de inútiles increíble*» (43) van anar-hi per veure de vora aquell esclat d'il·lusions

L'entrada de Bandera Roja al PSUC

Bandera Roja era un grup format sota la inspiració del maig francès i la revolució cultural xinesa, del qual formaven part alguns destacats ex-militants del PSUC, separats arran del conflicte del 1964. Eren uns 300-400 quadres amb implantació a la universitat, l'ensenyament en general, territorialment al Baix Llobregat i sobretot en el moviment popular o, millor dit, vinculats al moviment de barris, que era una experiència innovadora aleshores.

La seva política era de frontal confrontació amb la del PSUC en tots els espais on li discutien la supremacia. La publicació de *Bandera 14* "contra el revisionisme" constituí un atac furibund a la política que des de feia temps venia defensant el PSUC. «*No feia massa temps (abans d'entrar al PSUC) recordo que Bandera, concretament a la Facultat de Dret, havíem penjat alguns murals i fèiem un resum del que havia sigut allò, Bandera 14, que era un número dedicat al "revisionismo del PSUC", era un número de 50 folis dedicat a l'"anti-revisionismo" del PSUC*» (44). «*Sí, sí, jo havia viscut enfrontaments d'aquest tipus a l'Escola d'Estiu Rosa Sensat. La gent de Bandera posava cartells enganxats a la paret, amb paper d'embalar -me'n recordo molt bé perquè era el paper que utilitzàvem per fer els tallers amb els nens- i posaven cartells on acusaven el PSUC de ser revisionista*» (45). No s'ha d'oblidar que l'acusació de revisionista era, des de Lenin i la III Internacional, de les més greus que tradicionalment se li podia fer a un partit que es deia comunista i

---

(43) Entrevista a José Luis López Bulla.

(44) Entrevista a Montserrat Comas d'Argemir, llavors militant de Bandera Roja.

(45) Entrevista a Cinta Llorens, militant del PSUC.

revolucionari, i a les persones que el componien, ja que el revisionisme s'associava a la socialdemocràcia i aquesta, amb un agent del capitalisme. Ser acusat de revisionista era viscut, per tant, com un insult.

La militància de Bandera era d'uns centenars de quadres, homes i també moltes dones, molt formats políticament. Però el que interessà més a la direcció del PSUC -i del PCE- era que dins de Bandera militaven el grup, format a Barcelona el 1973, de *Cristians pel socialisme*, liderats per Alfonso Carlos Comín. El PSUC tenia militants catòlics, sobretot alguns capellans, però l'entrada del grup de Comín i García Nieto significava un gran avenç de cara a l'obertura del partit a la societat, una ratificació de la seva política de reconciliació nacional i del pluralisme del partit.

Bandera era un grup poc jerarquitzat amb un funcionament d'elaboració intel·lectual, per una banda, i de treball molt de base, "basista", per l'altra. El nucli dirigent va anar evolucionant cap a postures més realistes quan ja es veia a prop la fi de la dictadura, plantejant-se que l'existència del petit grup no tindrà cap paper en un futur en què la política la faran els partits socialistes i comunistes tradicionals. Per aquella època es fundava Convergència Socialista i el nucli dirigent de Bandera Roja es plantejà com una possibilitat participar en la constitució d'un partit socialista, que en aquells moments haguessin hegemonitzat. Però la majoria del grup no era pro-socialista i s'inclinà per l'entrada al PSUC, per pròpia tradició i per posicions polítiques. «*Sempre ens havíem sentit formant part de la mateixa família respecte al PSUC, inclús en alguns documents ho dèiem que nosaltres formàvem part de la família de la III Internacional, assumint també els seus errors, etc.*» (46).

Les negociacions les van portar, sobretot, Jordi Borja per Bandera Roja i Miguel Núñez i Isidor Boix pel PSUC. També hi van participar activament Josep M. Maymó (responsable d'organització de Bandera), José Luis López Bulla i també Santiago Carrillo, perquè, si bé el grup tenia importància sobretot a Catalunya l'ingrés fou a

---

(46) Entrevista a Jordi Borja.

nivell d'Estat. L'interès de Carrillo per Bandera era per tres tipus d'incorporacions: la dels cristians, en primer lloc; en segon lloc, perquè a Bandera militaven força dones i aquest era un tema al qual es començava a prestar atenció; i en tercer lloc, perquè es pensava que darrera Bandera Roja hi havia Fernando Claudín i que d'aquesta manera el recuperaria. Les dues primeres incorporacions es van produir perquè eren certes; la tercera no, perquè a Claudín l'únic que l'unia a Bandera era l'amistat personal amb Borja i Solé Tura (47).

Al Comitè Central del PSUC celebrat a finals de juliol del 74 s'informà de l'existència d'una divisió interna a Bandera Roja i que «en la discussió originària d'aquesta divisió un dels grups està procedint a una reconsideració autocrítica de les tesis polítiques i organitzatives que defensava no fa gaire aquella organització i s'està apropiant al Partit», sense més.

El mes de novembre es formalitzarà l'entrada, que serà portada a consulta del Comitè Central mitjançant una carta, ja que aquest organisme no es tornarà a reunir en plenari fins l'octubre del 1975. En la carta del Comitè Executiu es recorda que en el III Congrés es deia: «Com se sap, el PSUC preveu una via pluralista d'edificació del socialisme i considera la col.laboració entre forces socialistes com una part essencial del procés d'acumulació de forces indispensables per al triomf de la revolució (...) El PSUC proclama la seva disposició a facilitar la reincorporació a les seves files dels qui, en un o altre moment, les varen abandonar perquè pensaven, erradament, que podrien constituir o reforçar un altre partit més útil per encapçalar la lluita pel socialisme... El III Congrés després d'analitzar els enfrontaments que a voltes es produïen entre els nostres militants i els de BR i altres grups socialistes, criticava els injustos atacs que per part d'aquests es feien al nostre Partit i prevenia contra qualsevol reacció sectària quan deia "Bandera Roja com a grup, igualment que els altres grups clandestins que s'enfronten al règim i són partidaris del socialisme NO SON ELS NOSTRES ENEMICS, SINO ELS NOSTRES ALIATS"».

---

(47) Entrevista a Jordi Borja. Entrevista a Jordi Solé Tura.

Les negociacions van ser fetes per dalt, i es va veure com una imposició de la direcció "de fora", «com una intervenció del Carrillo. El Carrillo ho va vendre així, i com que ja hi havia aquest conflicte latent entre "fora i dins", encara no era amb Carrillo, sinó entre la direcció del PCE a l'exili i nosaltres. El fet que es fes l'entrada de Bandera des de dalt, va ser com una mena de premi donat des de fora. Encara que eren gent d'aquí, perquè els banderes eren tant d'aquí com nosaltres, però saps allò? com que es dóna un premi a algú, que se li dóna més quota que la que li toca. I això va marcar molt, molt i molt tota la dinàmica posterior» (48).

L'entrada es va fer en dues fases, La primera molt barcelonina, interessà menys d'uns 200 quadres i es realitzà el mateix estiu del 1974. Jordi Solé Tura, Alfons Carles Comín, Josep M. Maymó i Jordi Borja seran cooptats al Comitè Central i els dos primers també a l'Executiu. Solé Tura serà nomenat el nou responsable del front d'intel.lectuals i, com diu ell mateix «entraves en una estructura bastant feta, especialment en el terreny universitari, intel.lectual. I nosaltres, havíem tingut polèmiques, amb el mateix Manolo Sacristán, que en aquell moment ens tenia una gran hostilitat. I aleshores que nosaltres entréssim allà i no només que entréssim sinó que ens nomenessin responsables, allò era un cacao!»; Josep M. Maymó s'incorporarà al Comitè de Barcelona com a responsable d'organització amb Miguel Núñez; Jordi Borja va estar a punt de ser nomenat responsable de les forces de la cultura a Barcelona, però ell declinà per «absurd, jo no podia ser el comissari polític del Xavier Folch, del Portabella, l'únic que ho podia fer era l'Antoni (Gutiérrez Díaz), però entre el Guti i ells jo no pintava res!... encara sort que jo tenia bones relacions personals amb alguns d'aquests com l'Octavi Pellissa o el Xavier Folch, però jo ja veia que no era la persona... (dels temes culturals) en sabien molt més ells que jo de qualsevol cosa i de política general en sabia més el Guti, per tant jo no pintava res allà». Borja fou nomenat responsable de moviment popular en lloc de Ricard Boix que fou, durant un període, el responsable de dones, desenvolupant una excel.lent tasca, ja que com explica Jordi Borja «llavors

---

(48) Entrevista a Andreu Claret.

ell va buscar la Dolors Calvet per ser-ho; amb bastant sentit comú va pensar que ell no era la dona més indicada!». Un dels llocs on es va notar més la presència de Bandera Roja va ser al front d'ensenyament i es van produir friccions davant de la imposició per part de la direcció de la gent que acabava d'ingressar.

La segona entrada (en les negociacions participà Carrillo directament) que és a la que es refereix el document del mes de novembre, afectà uns 800 militants a nivell de tot Espanya (49). Al Baix Llobregat la importància numèrica de Bandera era similar a la del PSUC, de manera que es va nomenar un Comitè pràcticament paritari i Francesc Baltasar, procedent de Bandera, responsable polític i cooptat al Comitè Central. La integració va funcionar bé durant molt temps perquè hi havia una pràctica sindical i de moviment associatiu de barris comuna.

Certament es produí un enlluernament en bona part de la direcció amb les noves incorporacions. «A mi el Santiago Carrillo i el Miguel Núñez per separat em van dir en ocasions diferents: "és que mirant les coses retrospectivament aquests anys, en molts casos heu aplicat millor -ells ho deien així- heu aplicat millor la política del partit vosaltres des de Bandera Roja que moltes de les nostres organitzacions". Hi va haver una valoració, no sé si excessiva, però una especial valoració per part de bastants dirigents del PSUC de la importància dels quadres de Bandera Roja i que això podia ser un element reanimador de l'activitat del partit» (50).

S'estava en un final d'etapa i calia donar nova saba al partit perquè s'acabés d'obrir a més sectors socials i a unes formes organitzatives i polítiques diferents. Però això, per la manera com es va fer, va ser viscut per molts militants com que eren apartats per uns nouvinguts: «Jo de la manera que ho vaig viure, vist així molt ingènuament, és que aquests eren els mimats de la direcció i que a mi una mica ja em tenien, i la veritat és que bastant mal tracte» (51).

---

(49) Entrevista a Francesc Baltasar.

(50) Entrevista a Jordi Borja.

(51) Entrevista a Muriel Casals.

Els antics militants del PSUC es veien apartats dels càrrecs de decisió, dels càrrecs interns, en un moment en què es podia entreveure que a curt termini podrien ser ja públics. Però també es van sentir desplaçats en la seva fidelitat a un partit que constituïa una estructura polític i social i també un conjunt de valors de referència per als seus membres. Una força que era viscuda com quelcom molt propi, perquè s'havia contribuït a edificar-la. El PSUC tenia un component de lluita i de lògica política, però, el partit, aquells anys era quelcom més. Era la il·lusion d'un sistema de vida diferent, que havia aconseguit implicar personalment els militants i els seus sentiments. *«Es a dir, es pot estimar un partit? pues la gent del PSUC estimava al PSUC. I mira quina cosa més abstracta, com pots estimar a un partit? si el partit som nosaltres»* (52).

L'entrada d'un grup compacte dins d'un altre més gran sempre és conflictiva, perquè en primer lloc, hi ha la gent que està treballant en l'organització d'una manera determinada i de cop i volta es troba que li entren uns centenars de persones i que els desfan els esquemes, fins i tot els ocupen llocs que potser altres pensaven ocupar i creen un correlació de forces diferent a l'interior. Després, certament, el sector més ortodox en el sentit de comunista antic del PSUC es va creure que els militants que venien de Bandera eren el braç armat del revisionisme i de la socialdemocràcia en els rengles del partit.

L'evolució ideològica de la gent de Bandera els havia portat a desprendre's de bona part dels lastres de la cultura marxista-leninista tradicional. Conformaven una política intel·ligent, innovadora, adaptada a la realitat amb bones dosis de pragmatisme. Aquesta cultura seduí ràpidament una bona part de la militància psuquera de sempre. Però també creà forts recels en altres. El PSUC era molt més ideologitzat, la cultura de la "resistència" sortia de tant en tant, en els moments d'enduriment de la repressió o de més incertesa política. Així, per exemple coincidint amb l'estat d'excepció del 69, el secretari general deia: *«Fidels a les tradicions del nostre Partit,*

---

(52) Entrevista a Cinta Llorens.

els comunistes seguirem encapçalant aquest combat fins el seu final victoriós, tant si discorren per via pacífica com si la via no pacífica esdevé inevitable» (53). La gent del PSUC estava abandonant en la pràctica política els preceptes clàssics del comunisme tradicional, però al mateix temps els quedava el substrat ideològic "leninista", que era amb el que havien estat socialitzats políticament.

L'estiu del 74 es produí un esdeveniment important per l'oposició espanyola al constituir-se el mes d'agost a París la Junta Democràtica d'Espanya, formada bàsicament pel PCE, alguns polítics lliberals independents i també el PSP (Partido Socialista Popular) de Tierno Galvan i el PTE (Partit dels Treballadors). A Catalunya un Antoni Gutiérrez Díaz, poc convençut, va proposar que es constituïssin també Juntes democràtiques catalanes. La proposta la va fer al petit grup que se solia reunir a un apartament que tenia Pere Portabella a sobre de Boccacció, al carrer Muntaner de Barcelona. Aquest grup estava format pel mateix Guti, Portabella, Josep Solé Barberà, Paco Frutos, Carles Causa i Rafael Ribó, que formaven una comissió per tal de dur la coordinació del partit a l'Assemblea de Catalunya. La unanimitat en rebutjar la proposta de constituir Juntes democràtiques a Catalunya va ser total. «En aquesta comissió hi va haver un oposició total de tothom, algunes persones molt bel.ligerants en contra com el Solé Barberà. Llavors quan es va portar a l'Assemblea de Catalunya, la majoria de gent del partit va fer front comú, amb els que no eren del partit, en contra de constituir Juntes democràtiques aquí. De fet es va plantejar sense cap força, es va plantejar com una petició que venia de Madrid, es va plantejar, però, venia ja mig mort» (54).

La majoria dels membres de l'Assemblea de Catalunya, els militants del PSUC els primers, no varen acceptar la idea, «vem dir "escolta, continuem amb l'Assemblea de Catalunya que fa tres anys que funciona i no això que ara ens ve copularment des de París, sense relació amb els moviments que estaven presents". Perque el gran encert de

---

(53) "Deturar la repressió, acabar amb l'immobilisme, imposar un canvi democràtic" Informe de Gregori López Raimundo al Comitè Central.

(54) Entrevista a Xavier Folch.

l'Assemblea de Catalunya era que estava quotidianament lligada a les coses que es vellugaven aquí dins i que no venia teledirigit des de fora» (55). El poc interès d'Antoni Gutiérrez en seguir la directriu de Carrillo, es pot evidenciar en que no s'ha trobat aquesta proposta en els documents interns del partit, els informes del Comitè Central, ni la recorden els dirigents que no formaven part del nucli que es reunia a sobre de Boccaccio. Com diu Xavier Folch, «penso que el Guti no estava massa convençut, la prova és la manera com ho va plantejar, ell era molt més hàbil quan volia. Ho va plantejar malament, potser perquè volia perdre, ell sabia fer-ho molt més bé, amb més energia».

2.4. La sortida a la llibertat

El 20 de novembre de 1975 moria el dictador després de, diuen, una cruel agonia allargada pels seus familiars directes, amb el suport dels sectors més ultres del règim que volien deixar-ho tot "atado y bien atado" per impossibilitar la sortida democràtica.

L'editorial de *Treball*, amb una tirada de 50 mil exemplars, deia: «EL DICTADOR HA MORT. NO AL CONTINUISME DE JUAN CARLOS. IMPOSEM L'AMNISTIA I LA LLIBERTAT!... Aquesta mort fa girar un full de la nostra història. Passi el que passi, ara les coses no poden seguir igual... Avui amb la desaparició de Franco, la dictadura feixista és més feble que mai. La conjuntura, doncs, és més favorable que mai a la democràcia. S'obre per a Catalunya i per a tot Espanya, un període de possibilitats i d'esperances exaltants, i aquest és el sentiment dels centenars de milers, dels milions de persones que avui celebren aquesta mort com una gran diada, com una festivitat popular. EL CAMI CAP A LA LLIBERTAT, CAP A LA DEMOCRACIA, ES VEU NETEJAT D'UN OBSTACLE FONAMENTAL». Segueix dient que Juan Carlos no resoldrà cap dels problemes que el país té plantejats perquè «la seva acceptació servil de la legalitat franquista ha compromès als ulls del poble la figura

---

(55) Entrevista a Rafael Ribó.

política del monarca del Movimiento». Per acabar amb un rotund «no hi ha cap possible sortida democràtica sense ruptura!» (56).

Aquell matí, des d'abans de les vuit, a dalt de les escales d'un conegut hospital barceloní un metge, militant el PSUC, alt com un sant Pau, amb la bata blanca arrugada després d'una nit de guàrdia, abraçava tots els companys que arribaven a la feina. El cava, xampany es deia aleshores, va córrer pels departaments amb una alegria continguda i serena. Després de quasi quaranta anys per fi es veia la sortida a una dictadura que només dos mesos abans havia donat l'"enterado" a cinc penes de mort per a militants d'ETA i el FRAP, en la darrera constatació de la crueltat del règim franquista, i que provocà una amplíssima solidaritat en la resta del món amb retirada d'ambaixadors inclosa.

Aquest hospital barceloní es pot agafar com una mostra del que llavors s'anomenaven "illes de llibertat". Sobre una plantilla d'uns dos mil treballadors i professionals, el PSUC tenia dues cèl.lules amb més de 30 militants en total i una àrea de influència, difícil de quantificar, però que es pot qualificar d'àmplia i significativa. Àmplia pel nombre de persones i significativa perquè arribava als estrats més alts de la jerarquia hospitalària. La militància i els amics del partit anaven des de metges adjunts a celadors, passant per força metges residents (MIR), personal d'infermeria i d'administració. Tot un univers que reflecteix força bé l'espectre de la militància psuquera de l'època. La complicitat amb la militància del PSUC s'explicitava de diferents formes: eren interlocutors en les qüestions sindicals, professionals i de futur polític de l'hospital. Però també de maneres personals: la gerent havia pagat la fiança d'una militant detinguda per ser del PSUC; el cap de personal, un home del règim amic d'un comissari de policia, havia avisat més d'un cop militants que els anaven a buscar. Aquest és un exemple de la cobertura social que havia assolit el PSUC, però en poden haver molts d'altres. Els empresaris intel·ligents s'havien adonat que l'única garantia com a interlocutors la podien oferir les Comissions Obreres, la qual cosa es

---

(56) Treball núm. 426, 20 novembre 1975.

discutia obertament en reunions de quadres intermedis (57).

Enric Cama, detingut el 1974 en la darrera caiguda forta de militants del PSUC, uns cinquanta, explica que mentre va ser a la presó l'empresa, Aiscondel, va continuar pagant el seu salari i que «quan vaig sortir de la presó a l'acera del carrer Entença hi havia més de 80 o de 100 persones aplaudint, la majoria gent de l'empresa, del partit i gent de l'empresa. I quan vaig tornar a l'empresa, bueno em van rebre com un heroi, me'n recordo que em van donar 15 dies de vacances». La complicitat amb la gent del PSUC també l'expressà el conserge de l'empresa, que avisà l'Enric que dintre hi havia la policia que l'anava a detenir. Aquest, davant la impossibilitat de fugir li dona les claus del cotxe, carregat de propaganda i li diu: «"Tengo el coche aparcado en Marina/Indústria. Haz llegar este coche a mi padre". I el Marín, què fa? El Marín guarda les claus i quan se n'ha anat la policia, al migdia, truca: "Señor Cama tengo las llaves del coche de su hijo". Llavors el meu pare avisa l'Alfredo Bienzobas, que és advocat, i l'Alfredo Bienzobas es posa en contacte amb el Solé Barberà, però l'Alfredo Bienzobas com era de la cèl.lula el primer que fa és anar al cotxe, obre el 600 i ja està».

Mitjançant una cadena de complicitats, s'ha salvat la propaganda i amb això que li poguessin demanar més anys de presó. No cal dir la cobertura que s'havia arribat a aconseguir a les universitats i que cada detenció suposava una vaga automàtica a les facultats. Com explica Leopoldo Espuny: «A mí una de las veces que me detuvieron estando en la Universidad, que me juzgaron en Madrid el TOP... me vino a defender en nombre del Claustro de Facultad el catedrático Pérez Vitoria. Pero el mismo día se hacía un acto de Facultad contra el TOP presidido por el otro catedrático de derecho penal, Córdoba... Un acto contra el TOP y en solidaridad con un estudiante de la Facultad presidido por los catedráticos, fue masivo, hubo huelga hasta final de curso». I s'ha de tenir en compte també el paper importantíssim jugat pels col.legis professionals en l'ampliació de la base social de l'antifranquisme.

---

(57) Conversa informal amb J.A.

En el curs de les eleccions sindicals convocades per al 1975 es produeixen acomiadaments de treballadors que són candidats, seguits en molts casos de vagues per la readmissió i per la llibertat sindical. La nova gerència de l'hospital de què es parlava abans va acomiadar tres candidates. La notícia arribà a última hora de la tarda a la reunió que celebraven els candidats ja constituïts en comissió. La decisió és clara: o readmissió o vaga. Al matí següent a primera hora, quan una delegació d'aquesta comissió va a entrevistar-se amb la gerent, es troba que a dins hi ha els delegats dels metges residents. Quan surt la comissió són els representants del cos facultatiu els que estan esperant per entrar a demanar la readmissió. Davant la negativa, l'hospital reunit en assemblea decideix anar a la vaga fins la readmissió, que es produí unes dues setmanes després (58).

La vida de la militància a les cèl.lules estava abocada a la política unitària, l'Assemblea de Catalunya, fonamentalment però també a fer donar a conèixer els acords de la Junta Democràtica d'Espanya constituïda l'any abans a París per Santiago Carrillo. El treball polític es desenvolupava a les Associacions de Veïns, les Comissions Obreres, els col·legis professionals, el moviment universitari, i en tot un seguit d'entitats legals o paral·legals. L'apremi de la política quotidiana en què tan bé es desenvolupaven els militants del PSUC, no deixava massa temps a les grans discussions programàtiques sempre, implícitament, ajornades al primer Congrés que es pogués celebrar en llibertat.

En aquesta situació de semi-tolerància en què vivien els militants del PSUC, encara es mantenien un seguit de normes de la clandestinitat, que eren recordades sovint per la direcció del partit en el sentit que no calia descuidar-se. Així, es donava la paradoxa que a les reunions de cèl.lules que es feien a la casa d'algun militant, els reunits es deien pel nom de guerra, però en sortir recuperaven els noms propis amb què es coneixien perfectament i se n'anaven a sopar.

---

(58) Aquesta reconstrucció etnogràfica s'ha fet en base a records propis amb l'ajut de l'Asun Mallen. Pel que fa a les acomiadades Treball núms. 416 i 417 del mes de juny del 1975.

En un ambient de certesa que el règim, ara sí, cauria aviat els concerts de la Nova Cançó i dels grups sud-americans (sobretot els xilens exilats des del 1973) venien funcionant, des de feia temps, com uns substituïts dels mitings polítics encara prohibits.

Amb tot i les experiències que s'estan descrivint, la situació al conjunt del país distava molt de ser idíl·lica. Aquells anys s'explicava un acudit que deia: «Un japonés li explica a un altre, saps que els espanyols volen? No, diu l'altre, per què? Perquè la policia dispara trets a l'aire i cau un obrer mort». L'abril del 73 l'assassinat de Manuel Fernández Márquez de la Tèrmica del Besòs provocà una vaga general a la comarca; a Madrid el jove Pedro Barrios és ferit de mort per la policia el 1974; la vaga del Ferrol el 72 se saldà amb dos morts i més de trenta ferits greus; el març del 76, quatre treballadors són morts i més de cent ferits durant una vaga general a Vitòria; *Treball* del mateix mes dóna la notícia que l'escalada repressiva ha provocat set morts.

Però el moviment de les forces democràtiques era imparable i Catalunya es trobava al cap de les iniciatives de l'oposició. Les manifestacions de l'1 de febrer convocada per la FAVB (Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona) i la del 8 de febrer del 1976 convocada per l'Assemblea de Catalunya van aplegar centenars de milers de ciutadans i ciutadanes que varen ocupar el centre de Barcelona amb les reivindicacions d'Amnistia, llibertat i Estatut d'Autonomia. L'opinió pública internacional se'n fa ressò solidàriament amb les forces democràtiques. *Le Monde* va titular la notícia com «El desafiament català» (59). El 23 de desembre s'havia constituït el Consell de Forces Polítiques de Catalunya, un organisme més ampli que substituïa la Coordinadora de Forces Polítiques, en què s'integraven Convergència Democràtica de Catalunya (CDC), Convergència Socialista, ERC, Esquerra Democràtica de Catalunya, FNC, Partit Carlí, Partit Popular de Catalunya, PSAN, PSUC, UDC.

---

(59) *Treball* núm. 435, 16 febrer 1976.

Ja abans de la mort del dictador, entre abril i maig del 1975, s'organitzà a l'ICESB el cicle de conferències Les tercers vies a Europa, on el demòcrata-cristià Anton Cañellas, el liberal Ramon Trias Fargas, el nacionalista Jordi Pujol, el socialdemòcrata Josep Pallach, el socialista Joan Raventós i el comunista Josep Solé Barberà varen exposar les seves opcions programàtiques en un ambient de tolerància vigilada pel governador Martín Villa. Solé Barberà explicà el que la premsa anomenà el compromís històric a la catalana. «*Su pensamiento gira en torno al reconocimiento de las contradicciones del sistema capitalista y de la sociedad de consumo y a la necesidad de construir un socialismo en la democracia*» (60).

Les lluites obreres desfermades al Baix Llobregat amb vaga general per les millores de les condicions de vida inclosa, les lluites de SEAT, l'onada vaguística de començaments del 76 i sobretot l'èxit de les CCOO en les eleccions sindicals del 1975, van portar una polèmica sobre el futur sindical al si de la direcció del PSUC, sense que afectés excessivament les Comissions excepte en algunes zones molt determinades.

Per uns, a partir de l'experiència del Baix Llobregat, on s'havien copat tots els càrrecs del sindicat vertical i s'havia creat una "Intersindical" unitària que dirigia el moviment, s'obria un procés que permetia la construcció d'un sindicat unitari sobre les cendres de la CNS. Aquesta postura era defensada pel membre del Comitè Executiu Isidor Boix, responsable del moviment obrer, dirigents sindicals del Baix i de la SEAT i per l'important despatx d'advocats laboralistes de l'Albert Fina i la Montserrat Avilés.

Per a d'altres dirigents obrers, com Cipriano García i José Luis López Bulla, també de l'Executiu del PSUC, l'avanç a les eleccions era molt important però això no volia dir que s'hagués de desmantellar el sindicat ni abandonar les estructures il·legals d'aquest. Per ells la proposta de Boix era fruit d'una anàlisi equivocada del present però sobretot del futur immediat. «*No estaban planteando un sindicato unitario, estaban planteando un sindicato único a la portuguesa y lo que estaban planteando*

---

(60) Entrevista a Josep Solé Barberà a la revista *Mundo* 27-12-75.

era el traslado de las UTTs y de los cargos sindicales en un nuevo sindicato ... obviando que la CNT, la propia UGT no iban de ninguna de las formas a dimitir de tener, o sea de buscar su propio espacio en tanto que UGT y desde luego no regalar aquel movimiento a los comunistas» (61).

Després d'una certa ambigüitat la direcció es decantà per les posicions dels darrers, la qual cosa suposà la separació d'Isidor Boix dels seus càrrecs en la direcció del PSUC. El moviment posat en marxa al Baix Llobregat va ser, com indica el seu responsable polític d'aleshores, Francesc Baltasar, molt innovador: «Jo crec que aquí es va intentar innovar molt a nivell de moviment obrer, fins al punt que aquí va ser un dels llocs on es va plantejar la possibilitat de construir una mica seguint un cert paral·lelisme amb el que havia sigut la intersindical portuguesa, un procés d'unitat sindical que després es va veure fracassat i en tot cas sí que va donar origen a discussions i tensions». Però la situació del Baix Llobregat no era extrapolable a la resta del conjunt de Catalunya ni de l'Estat. Certament, la UGT, gairebé inexistent fins aquest moment, s'està reconstituïnt amb fortíssims ajuts internacionals. De manera que a Comissions no li quedava més solució que convertir-se en un sindicat. L'Assemblea de Barcelona de juliol del 76 farà el primer pas en aquesta direcció i a l'octubre la CONC decidia constituir la Confederació Sindical de les Comissions Obreres de Catalunya (Molinero i Ysàs, 1989: pàg. 80).

La presència pública del PSUC es va imposant. Se succeeixen els actes de presentació del partit, un dels primers a la Facultat de Medicina de l'Hospital de Sant Pau, també a Econòmiques el mes de febrer del 76, ja amb membres clandestins de la direcció com Ardiaca, Núñez a més de Trives, un professor i un estudiant de la direcció del partit a la universitat. També a Manresa, Sabadell, Mollet i un llarg etcètera. Es fan diverses accions de venda al carrer de *Treball* una d'elles a la plaça Catalunya «delante del Corte Inglés, fue toda la organización de abogados del PSUC, pero a la que se sumaron cantidad de abogados que no eran del PSUC, que eren simpatizantes del PSUC, pero algunos que no eran ni simpatizantes del PSUC que eran de

---

(61) Entrevista a José Luis López Bulla.

otras organizaciones y nos ayudaron a hacer el reparto, con la presencia de gran parte de la Brigada político-social, mirando» (62).

El 22 de gener Gregori López Raimundo, junt amb Pere Ardiaca, Alfons Carles Comín i Miguel Núñez, havien realitzat la primera roda de premsa del PSUC en un pis del carrer Muntaner prop de la plaça Adrià, en mig de fortes mesures de seguretat. Hi van assitir una vintena de periodistes. A la conferència de premsa, que va tenir un ampli ressò en els mitjans de comunicació, s'explicà el programa de commemoració del 40 aniversari de la fundació del PSUC, informant que s'havia presentat una sol·licitud al Govern Civil per celebrar un acte públic a la plaça de braus de Barcelona entre el 10 i el 17 de juliol, en el qual, a banda dels parlaments polítics, es comptaria amb les actuacions de Raimon, Lluís Llach, Maria del Mar Bonet, Ovidi Montllor i Pi de la Serra. L'acte fou prohibit, com es temia la direcció del PSUC. Els actes commemoratius del 40 aniversari es varen estendre per Catalunya. L'acte central, davant la desautorització del governador civil, s'organitzà a la localitat francesa de Pont du Tech, prop de la frontera. Però també fou prohibit a darrera hora per les autoritats franceses. Malgrat que es va comunicar la seva suspensió per evitar incidents, més de 70 autocars i uns 300 cotxes varen arribar el 25 de juliol a Pont du Tech (63).

El mateix dia de la suspensió, 150 intel·lectuals catalans, entre ells Tàpies, Miró, Sert, Bofill, Espriu, Raimon, Pere Quart i Pi de la Serra, feien públic un text en què felicitaven el PSUC «amb motiu del 40 aniversari d'un fet històric decisiu de la vida catalana contemporània, com és la creació d'un partit comunista català independent» (64). Antoni Tàpies realitzà el quadre del "40 aniversari", del qual es varen fer litografies i milers de reproduccions.

---

(62) Entrevista a Leopoldo Espuny.

(63) Gregori López Raimundo "PSUC, 15 años de legalización" a Treball núm. 895, abril 1992.

(64) Cambio 16, 26 juliol 1976.

L'acte més significatiu dels celebrats el 1976 va ser el míting al poliesportiu de Terrassa. Els militants van rebre la consigna d'anar el 29 de maig a Terrassa no se sabia massa a fer què, es parlava d'un míting, però semblava impossible ja que tots els intents que s'havien fet de celebrar alguna reunió massiva havien estat prohibits. Però aquella vegada sí que es va poder realitzar en un recinte ple de banderes vermelles amb la falç i el martell, de senyeres i de les banderes del vell somni republicà. Després d'escoltar els parlaments d'Ardiaca i altres, molts van cantar la Internacional en veu alta i amb el puny clos per primera vegada. Els 6.000 militants que hi van anar van adonar-se íntimament de la veritat que portaven els versos, escrits anys abans per Raimon: «*Qui ha sentit la llibertat té més forces per viure*».

El nombre de militants organitzats el 1976 es xifra en uns 10.000. En el darrer any es van doblar els tiratges de les publicacions, s'editen 15.000 exemplars de *Treball* i 20.000 de *Mundo Obrero* (Vinader, Martí i Ramoneda, 1976: pàg. 50), que la direcció en els seus informes no es cansa de recordar a la militància que s'han de cobrar.

La revolució de la majoria

Els partits comunistes d'Europa occidental des de la invasió del Pacte de Varsòvia a Txecoslovàquia l'agost del 1968, havien anat experimentant un allunyament dels postulats clàssics del comunisme que emanava de la Unió Soviètica. El precedent es trobaria molt abans en el Partit Comunista Italià (PCI) i el Partito Nuovo que propugnà Togliatti després de la II Guerra Mundial, en què, implícitament, ja s'abandona el model leninista d'una petita i sectària èlit de revolucionaris professionals per un partit de masses arrelat en el conjunt de la societat (Shore, 1990: 70-71). El cop d'estat al Govern d'Unitat Popular de Salvador Allende a Xile, el 1973, fou un altre esdeveniment que va fer reflexionar profundament l'esquerra revolucionària europea en el sentit que el camí cap al socialisme només podia ser possible a partir d'una àmplia aliança de les forces de progrés, en què és bàsic el concepte d'hegemonia desenvolupat per Gramsci. En les

societats occidentals no és possible un canvi revolucionari si abans no s'ha desenvolupat un lluita hegemònica al si de la societat civil; és a dir, previament a la presa del poder polític, el proletariat, a través del partit, haurà d'haver obtingut per a la seva pròpia concepció del món el "consens actiu" d'altres classes i capes socials (Gramsci, 1981)

La pràctica política del PSUC estava impregnada d'aquestes formulacions, que des del punt de vista teòric es plasmaran en el Projecte de Programa que, encarregat pel Congrés del 1973, sortirà a la llum el 1976. Això no vol dir que des del punt de vista ideològic una part de la militància s'hagués desempallegat dels vells dogmes que donaven certesa, de paraules, o conceptes, que donaven identitat. Si, com explica Shore, pel 1983 en el modern PCI de Bolònia hi havia una "sezzione" que portava el nom d'Stalin (Shore, 1990: pàg. 117), com no haurien de romandre en el molt més petit i necessàriament tancat PSUC les velles concepcions encara que només fos com a referent identitari que surt quan se sent atacat?

La denominació d'eurocomunisme es deu a un periodista italià i finalment fou acceptada pels partits encara que es pot considerar desencertada perquè, d'una banda, ni tots els partits comunistes europeus acabarien sent eurocomunistes, ni era un fenomen solament d'Europa, ja que els comunistes japonesos també serien "eurocomunistes".

La Declaració de Livorno del juliol del 75 signada pel PCI i pel PCE, en la qual participà el secretari general del PSUC, es considera l'acta de naixement de l'Eurocomunisme. En ella es diu: «La perspectiva d'una societat socialista neix avui de la realitat de les coses i té com a premissa la convicció que el socialisme només es pot afermar, als nostres països, per mitjà del desenvolupament de la realització plena de la democràcia. La base d'això és l'afirmació del valor de les llibertats personals i col·lectives i de la seva garantia; dels principis de laïcitat de l'Estat; de la seva articulació democràtica; de la pluralitat dels partits en una lliure dialèctica; de l'autonomia del sindicat; de les llibertats religioses; de la llibertat d'expressió, de la cultura, de

l'art i de les ciències» (65). El mateix mes de juliol, Gregori López Raimundo feia unes declaracions a Treball en el sentit que «la concepció d'un procés democràtic de marxa al socialisme, amb pau i llibertat, comporta no una actitud tàctica, sinó una convicció estratègica... (que) no representa una innovació sinó una ratificació de la política que vénen seguint ambdós partits...». Aquesta formulació política significa l'abandó definitiu del tradicional model leninista de partit d'avanguardia i l'estratègia bolxevic d'accés revolucionari al poder, per una estratègia d'arribar al poder a partir d'una gradual penetració en la societat.

El projecte de Programa del 1976, que servirà com a Tesis per al primer Congrés celebrat en legalitat, és una constatació avançada, encara que no s'anomena en cap moment la paraula, de l'Eurocomunisme. Desapareix el concepte ideològic de "marxisme-leninisme" que es transforma en "en el marxisme i en el leninisme". El PSUC passa a convertir-se en "un" dels organitzadors i orientadors del moviment progressista compartint-ne a partir d'ara el monopoli anterior amb la resta de forces progressistes que es reclamen del socialisme: «La majoria que ha de construir la societat socialista és, per definició, una majoria plural... L'avanç cap al socialisme no es pot fer, doncs, sota l'impuls avantguardístic d'una minoria, ni sota la direcció d'un partit únic, ni amb la imposició d'una ideologia oficial, ni amb la liquidació de les llibertats democràtiques. Ben al contrari, es tracta de potenciar totes les institucions que expressin el pluralisme, és a dir, la llibertat plena de funcionament dels partits polítics, el pluralisme ideològic, el ple reconeixement de les llibertats polítiques i la seva ampliació amb formes noves de democràcia». Es defensa la via nacional al socialisme amb una estratègia d'avanç coordinada a escala internacional, sense cap centre únic dirigent; dins d'aquest concepte es defensa la via catalana al socialisme, la qual cosa portarà més endavant problemes amb el PCE.

La construcció d'un gran partit de masses és la fita organitzativa que «exigeix superar tot esperit de dogmatisme i de sectarisme (...) Com diu el Programa del

---

(65) Citat al projecte de Programa del PSUC de 1976.

PCE: "Es tracta de superar els temps en què el comunisme era una mena d'Església amb els seus "déus" i els seus "dogmes", una mena de "secta" tancada, dipositària de "veritats estàtiques i indiscutibles". Un partit de masses ha de ser, doncs, un partit obert a tots els aspectes de la realitat social». Per això «crèiem que cal plantejar des d'ara un projecte de formació política capaç d'unir totes les tendències socialistes, sense confondre ni anul·lar les característiques de cap, sense comprometre la fesonomia pròpia, la independència ni el camp d'acció de cadascuna». Pel que fa a la Unió Soviètica, es reconeix l'impuls indubtable d'Octubre del 17, però també el seu estacament posterior. En tot el text no hi ha cap menció específica a Lenin; sí a Marx, Engels i Gramsci.

Amb alguns matissos no significatius, encara que sí expressius d'una certa disidència que s'intentarà aplacar amb una política d'integració, serà aquest el programa que aprovarà el IV Congrés un any després. Aquest document suposa una clara sortida del "leninisme" no només en la pràctica sinó des del punt de vista programàtic. El problema, però, no sorgirà fins temps després, quan des de fora s'intenten forçar els ritmes a una militància que està sofrint massa canvis per poder-los assimilar en pocs mesos.

A nivell organitzatiu a partir del Ple del Comitè Central del PCE celebrat a Roma el més d'agost del 1976, que va suposar la sortida pública dels dirigents comunistes, es decidí el pas de les cèl·lules a les agrupacions territorials adoptant així el model italià, que no és més que una adaptació del model de la socialdemocràcia alemanya (Shore, 1990: pàg. 92). Això va significar l'eliminació paulatina de les formes d'organització per fronts de lluita i per sectors d'activitat, exceptuant algunes grans empreses. En lloc de les cèl·lules al lloc de treball, d'estudi, al barri, es passa a militar a les agrupacions territorials del lloc on es viu, molt més àmplies numèricament.

Es tractava d'aconseguir que la nova forma de l'organització fos prou flexible per assumir el nombre de futurs militants que s'afiliarien al partit quan aquest fos legal. Aquesta forma organitzativa, en teoria, permetia mantenir una major influència entre la població i ampliar

la penetració del partit a sectors socials molt més amplis dels tradicionals d'un partit comunista -classe obrera fabril, intel·lectuals i estudiants-, significava l'acostament a les classes mitjanes i, amb elles, a l'interclassisme dins del partit. A part, es considerava que la militància de gent amb diferents nivells de formació cultural possibilitaria un intercanvi enriquidor per a tothom. A la pràctica va resultar que ni els sectors professionals -que van ser els que més van queixar i ho van prendre com un intent de dispersió dels mateixos- ni els militants del moviment obrer -que van expressar la seva queixa refugiant-se al sindicat-, van saber trobar el seu lloc de militància a les agrupacions territorials.

La Ruptura Pactada

El mes de juliol del 1976 Adolfo Suárez substitueix Carlos Arias en la Presidència del govern espanyol. Suárez, antic ministre del "Movimiento", és rebut amb desconfiança per l'oposició. Així, el Comitè Central del PSUC del mes de setembre deia: *«Encara governen al nostre país els hereus de Franco, encara són vigents les Lleis i les Institucions creades per Franco, encara tenen els regnes del poder homes formats per Franco que es proposen mantenir el règim sense canvis de fons, introduint únicament canvis formals externs que el facin acceptable per a una part de l'oposició i que facilitin l'ingrés d'Espanya al Mercat Comú... Fruit d'aquest propòsit de les diferents famílies franquistes assentades en el poder és el reformisme oficial, qua ja va fracassar en la versió autoritària Arias-Fraga i que ara tracta d'impulsar el tàndem Suárez-Martin Villa en una versió aparentment menys repulsiva però no qualitativament diferent»*. A l'abril el Consell de Forces Polítiques de Catalunya reunit amb el president de la Generalitat a l'exili, Josep Tarradellas, havia rebutjat el projecte de Fraga d'un règim especial per a Catalunya, una pseudo-mancomunitat, impulsada entre altres franquistes catalans per Juan Antonio Samaranch. El Consell es ratificà en les postures rupturistes i en la reivindicació d'un govern provisional de la Generalitat i l'Estatut del 32.

Pel PSUC el Projecte de Reforma Política aprovat pel Consell de Ministres suposa un pas enrera del poder dictatorial en relació amb els anteriors projectes del període Arias-Fraga, però són el resultat d'una decisió unilateral d'un poder no representatiu, que ha estat elaborat sense tenir en compte a l'oposició democràtica. «La ruptura que preconitzem els comunistes i altres grups i partits de l'oposició democràtica, té en compte -en primer lloc- la impossibilitat tantes vegades comprovada que el règim dictatorial feixista llegat per Franco pugui transformar-se per ell mateix, a conseqüència de la seva evolució interna, en un règim democràtic. Si el règim ha donat passes endarrera és degut a la pressió i la lluita de les masses i no a cap desig o impuls propi cap a la democratització. Perquè hi hagi democràcia a Espanya han de trencar-se o arraconar-se les Lleis i Institucions franquistes i donar vida a un poder provisional d'àmplia coalició que torni la paraula al poble perquè aquest decideixi el que vol, perquè el poble exerceixi la seva sobirania, principi i base fonamental de la democràcia».

Es indubtable que la pressió reivindicativa de la societat catalana -concretada en mobilitzacions com la Marxa per la Llibertat, les lluites obreres, la concentració de cent mil persones a Sant Boi en el primer Onze de setembre autoritzat, encara que vigilat metralladora en mà per la guàrdia civil, l'ofensiva de les Associacions de Veïns contra l'alcalde Viola de Barcelona i tantes altres- contribueix a empènyer Suárez cap a una reforma política de límits encara confosos, però que implicarà el desmantellament de la "democràcia orgànica" franquista.

L'oposició democràtica catalana titllà de tímid i confós el Projecte de Reforma Política i cridà a l'abstenció al Referèndum, que se celebrà el 15 de desembre. Una crida que va resultar un fracàs, ja que participà en el Referèndum un 74% de la població. Una mostra el sostre de la ruptura democràtica defensada pels comunistes i altres grups de l'oposició. López Raimundo dirà en unes declaracions públiques que «el sí ha estat a la democràcia, no al Govern» (66).

---

(66) Treball núm. 460, 20 desembre 1976.

El dia 21 de desembre el secretari general del PSUC va ser detingut per la policia quan sortit d'una reunió del Comitè Executiu. La policia va localitzar López Raimundo després de seguir el membre de l'Executiu Pere Ardiaca, des del seu domicili, al pis del carrer Indústria/Sant Quintí on es reunia aquest organisme. López Raimundo va ser tractat amb amabilitat per la policia, com explica ell mateix. Va ser la primera vegada que hom l'anomenava "Don Gregorio". *«La declaración que firmé decía escuetamente que me hacía responsable de la política y la actividad del PSUC desde que fui elegido secretario general, en 1965, y que me negaba a dar detalles sobre la misma o sobre otras personas»* (67). Tampoc no l'insistiren gaire. Pel governador civil i la policia es tractava de detenir-lo per poder-lo legalitzar, de manera que deixés de reptar la seva autoritat apareixent en públic sent clandestí i il·legal.

De seguida van deixar entrar a veure'l l'advocat i home públic del PSUC Josep Solé Barberà i la seva germana. L'endemà el jutge li notificà que encara que se li obriria un procés per les seves activitats polítiques il·legals i per ús de documentació falsa, podria sortir en llibertat amb fiança sense contratemps. El fiscal Josep M. Mena va anar a interessar-se per la situació del detingut quan estava davant del jutge. Al mateix temps, aprofità per explicar-li l'enrenou que havia causat la seva detenció, que s'estava preparant una manifestació per a la tarda i que la Teresa (la seva esposa) i el seu fill Sergi eren a fora, esperant.

Durant el matí els telèfons dels militants no van parar de sonar comunicant-se la notícia de la detenció i la consigna de la manifestació de la tarda. Tot era preparat, però el van posar en llibertat abans de les quatre de la tarda, aprofitant que la gent que s'havia anat concentrant davant els jutjats era a dinar. Fora l'esperaven la seva família, el membre del Comitè Central Luis Salvadores, alguns militants i periodistes. Josep M. Rodríguez Rovira havia quedat de guàrdia, encarregat de conduir-lo al lloc on estava reunit l'Executiu. Des d'aquell moment, després

---

(67) Gregori López Raimundo "PSUC 15 años de legalización" a Suplement del Treball núm 895, abril 1992.

de prop de 28 anys de vida clandestina a Catalunya, Gregori López Raimundo va poder dir «Ja sóc legal!» (68).

En una roda de premsa posterior explicà que els policies per donar-li conversa li havien preguntat per les relacions PSUC-PCE, i ell explicà una metàfora que es faria famosa: «Somos dos gajos de la misma naranja». Molta gent del PSUC, però, pensava que per la pràctica política i per la pròpia naturalesa eren «dues taronges diferents» o «como decía Solé Tura, son una naranja y una pera» (69). Amb tot, la metàfora de la fruita va tenir èxit, ja que era més laica que aquella que comparava les relacions PSUC-PCE amb el misteri de la Santíssima Trinitat. En tot cas, l'una i l'altra demostren la dificultat per explicar unes relacions que es defineixen com independents però que també «a la pràctica, fan d'ambdós partits un tot únic, tal com correspon a la seva condició de partits marxistes revolucionaris que actuen dins dels marcs d'un mateix Estat». Unes definicions que pretenen contentar tothom, però que deixen la qüestió programàtica a les oscil·lacions de la política concreta.

Al PSUC li quedaven pocs exiliats de la guerra per retornar al país. Un d'ells, Rafael Vidiella, fundador del partit, va rebre el passaport i va arribar a l'aeroport del Prat el 21 de novembre, sent rebut per més de 10.000 persones a l'estació de Sants de Barcelona.

L'1 de desembre es creà la Comissió dels Nou, en la qual s'integrà Jordi Pujol com a representant de les forces polítiques catalanes favorables a la participació en les negociacions entre el govern Suárez i l'oposició democràtica. El PSUC defensava, amb altres forces, al si del Consell de Forces Polítiques de Catalunya la negociació conjunta d'aquest organisme amb les forces polítiques de la resta d'Espanya, negant-se a la pretensió del president de la Generalitat a l'exili, Josep Tarradellas, de ser ell l'únic interlocutor i de portar una negociació separada de la resta de forces polítiques.

---

(68) *Treball*, núm. 452, 25 octubre 1976.

(69) La primera frase és de Rafael Ribó i la segona de Miguel Muñoz que comparteix la comparació de Solé Tura.

El 22 de desembre Santiago Carrillo, que portava quasi un any residint clandestí a Espanya, i set dirigents més del PCE van ser detinguts al final d'una reunió del seu Comitè Executiu. Hores més tard milers de persones es manifestaven a Madrid davant la Puerta del Sol demanant la llibertat del secretari general del PCE. Al president Suárez li arribaren peticions similars signades per Mitterrand, Berlinguer, Pietro Nenni, el Parlament Europeu, els governs de França, Itàlia, Belgica, l'Assemblea de Portugal, els sindicats italians i un llarg etcétera de personalitats i intel·lectuals d'arreu del món. Entre ells 200 catalans encapçalats pels tres rectors de les universitats que van fer públic un comunicat; també, personalitats de l'església catalana. A catorze ciutats del cinturó de Barcelona van haver-hi manifestacions demanant la llibertat de Carrillo, que seria alliberat, ja legal, a començaments del 1977 (70).

Els dies 8 i 9 de gener es reuní a Barcelona per primera vegada després de la guerra, encara clandestinament, el Comitè Central del PSUC, que es reafirmà en l'orientació que la negociació amb el Govern l'havien de portar els partits catalans junt amb la Comissió dels Nou, el programa de la qual incorporava l'establiment d'un Govern Provisional a Catalunya basat en els principis i institucions de l'Estatut del 32. La declaració aprovada pel Comitè Central feia una crida a continuar treballant com si fossin legals, amb la plena confiança que podrien participar com els altres partits en les eleccions; que s'aconseguiria un Govern Provisional de la Generalitat i que es mantendria la unitat de l'oposició a Catalunya i a escala de l'Estat, condició indispensable per arribar a la ruptura, ara, pactada.

La troballa semàntica de la "ruptura pactada", que hom coincideix a atribuir al dirigent del PSP, Raúl Morodo, (Moran, 1991: pàg. 73), va ser apropiada pel PCE i pel PSUC. I no volia dir res més que, finalment, la sortida democràtica s'havia de pactar amb les forces hereves del franquisme, prèviament maquillades de demòcrates. Això expressa la feblesa de l'oposició democràtica a nivell d'Estat, on l'únic partit organitzat i amb influència

---

(70) Pel que fa referència a la legalització de Carrillo i del PCE, vegeu Bardavio, 1980

social era el PCE. A Catalunya, tot i que l'oposició era més forta amb components de la burgesia i del nacionalisme, també -i amb diferència- el PSUC era la major organització política. Ara bé, les mobilitzacions que s'han mencionat abans, junt amb la pressió internacional perquè Espanya es convertís en un país democràtic, obligaren el president Suárez a efectuar unes reformes més profundes de les que, segurament, mai no havia pensat de realitzar.

El Comitè Central designà els caps de llista per les quatre circumscripcions, després d'una discussió provocada per la negativa inicial de López Raimundo d'encapçalar la llista per Barcelona. El secretari general considerava que ell no era la persona més adequada per dirigir-se a l'electorat des de la vessant de la catalanitat del PSUC i proposava que fos un altre qui encapçalés la llista. També es discutí l'oportunitat d'incloure personatges independents, propers al PSUC, i de gran renom social. Finalment s'optà per que López Raimundo fos el cap de llista per Barcelona i que la resta estés formada, de manera equilibrada, per dirigents del partit que poguessin representar un ampli espectre social. El mes de gener s'havia constituït un comitè electoral clandestí que comptà amb l'ajut dels comunistes italians, que els varen ensenyar com s'organitza una campanya electoral (71). Jordi Solé Tura fou nomenat responsable de temes electorals i parlamentaris, mentre que Rafael Ribó passava a ser el responsable de cultura (72).

Entre el 21 i el 30 de gener el Comitè de Barcelona organitzà un seguit d'activitats amb el nom de La Setmana del Partit, que quedà dramàticament estroncada pel terrible succés de la matança d'Atocha. Quatre advocats laboralistes i un treballador del despatx, militants del PCE, foren assassinats a Madrid per un escamot ultra. Quatre persones més foren greument ferides. La imponent força continguda amb què el PCE va afrontar aquestes morts, la gran manifestació de dol el dia de l'enterrament on els fèretres dels cinc companys morts travessaren un mar de punys closos de ràbia i de dolor, aixecaren una onada de solidaritat amb el Partit Comunista que contribuï, sens dubte, a la seva

(71) Entrevista a Eulàlia Vintró.

(72) Entrevista a Rafael Ribó.

legalització tres mesos després. Les paraules de Santiago Carrillo, «*Nuestro partido está de luto. También está de luto España*» (73), eren veritat en aquell mes de gener en què la por de les provocacions ultres, la inseguretats sobre el que podia succeir, eren a l'ordre del dia.

A Madrid havien estat assassinats dos policies i un guàrdia civil pel GRAPO. M. Luz Nájera mor a causa de l'impacte d'un pot de fum de la policia, quan es manifestava en protesta per la mort de l'estudiant Arturo Ruiz a mans d'un grup ultra durant una manifestació per l'amnistia. El GRAPO, que el desembre havia segrestat el president del Consell d'Estat, Antonio M. de Oriol y Urquijo, segresta el dia 24 el president del Consell Suprem de Justícia Militar, general Villaescusa. Els dos seran alliberats per la policia a mitjans de febrer, donant-se per acabat el que, probablement, va ser el període de més incertesa sobre el futur en pau del país.

La carrera cap a les eleccions havia començat i encara que per la boca grossa, la de les grans declaracions, la resta de partits de l'oposició democràtica deien que no anirien a les eleccions sense els comunistes; per la boca petita, la de la pràctica que es feia -el PSOE inclòs-, s'evidenciava que no acomplirien l'amenaça. La intel·ligència dels comunistes, i de Carrillo en particular, fou la de posar la legalització del partit com la barrera de la democratització. Sense un PCE i un PSUC legals les eleccions no serien vàlides ni al país, ni de cara a la resta del món. Però per aconseguir això s'haurien de deixar endarrera molts dels vells somnis de la militància comunista, i de pressa.

El 2 de març es varen reunir a Madrid els secretaris generals dels partits comunistes d'Espanya, Itàlia i França, en el que es conegué com la "cimera eurocomunista". En la declaració que van signar i la posterior roda de premsa van afermar-se a continuar desenvolupant l'elaboració d'una via nacional, democràtica i pluralista d'avanç al socialisme, i reclamaren la legalització del PCE. Des de Catalunya es criticà l'absència del PSUC a la reunió, a la vegada que es ressaltava la importància

---

(73) *Mundo Obrero*, 31 enero de 1977.

d'aquesta participació, en un moment en què la força del PSUC és més necessària que mai per no deixar pas als intents de lerrouxisme que es vénen impulsant des d'alguns sectors (74).

El dia de Sant Jordi milers de persones ompliren la plaça de Sant Jaume de Barcelona i els carrers dels voltants en una concentració convocada per l'Assemblea de Catalunya, per culminar la campanya de Volem d'Estatut. Josep Benet i Pere Portabella, en nom de l'Assemblea, van entregar a l'alcalde Socias Humbert una carta, perquè la fes arribar al govern, en la qual es demanava el restabliment de l'Estatut del 32 i la tornada del president a l'exili. Portabella es dirigí amb un megàfon als concentrats per explicar el resultat de la gestió, encara que és més que dubtós que el poguessin escoltar més persones que les que eren al voltant del cotxe del servei d'ordre, donada la quantitat de gent concentrada. Oriol Martorell dirigí el cant dels Segadors, que fou seguit col·lectivament, i els concentrats van sortir, amb feines, d'aquell recinte tancat per la multitud en que s'havia convertit la plaça de Sant Jaume.

La II Conferència de Barcelona

Els 245 delegats en representació dels 5.750 militants (75) es reuneixen en la II Conferència de Barcelona celebrada entre el 20 i el 27 de març. Aquesta Conferència entronca històricament amb la I Conferència de Barcelona que tingué lloc durant la guerra civil. Serà la primera vegada que es mesuraran de manera democràtica les forces internes reals del partit, pesant força el descontent creat en els sectors més antics del PSUC per la preponderància adquirida en el Comitè Local per militants provinents de Bandera Roja (76). La idea que Carrillo utilitzava els ex-

(74) Article de Josep Ramoneda a la revista Arreu (vinculada al PSUC) del 7 de març del 77.

(75) Treball núm. 475, 4 abril 1977. Tele Express, Diario de Barcelona i la revista Interviú donen la xifra de 6.200 militants a la ciutat. La coincidència fa pensar que aquesta seria la informació que va donar el PSUC als mitjans de comunicació.

(76) Entrevistes a Robert Blasco, Enric Cama, Alfred Clemente i Andreu Claret, tots del Comitè Local.

banderes per realitzar una renovació en el partit en contra dels "històrics" havia quallat en certs sectors: «Carrillo utiliza la entrada de Bandera para barrer a los históricos» (77). Per "històrics" s'ha d'entendre els "no-bandera". «L'entrada de Bandera pesa com una llosa perquè aglutina un sector històric del partit, entre cometes, contra uns "parvenus", uns nouvinguts que han entrat amb una força, amb una categoria intel·lectual, amb un pes sobredimensionat en llocs de direcció» (78).

Com explica Robert Blasco, «l'Assemblea va començar amb una història sobre l'idioma, si es parlava en castellà o en català, la broma va començar aquí». De manera que la celebració de la Conferència va posar a l'ordre del dia la qüestió de l'ús del català, entrant en una perillosa dinàmica "obrerista" i d'identificació del castellà amb "ser més d'esquerres" perquè és la llengua que parlen els obrers i els comunistes "de veritat". A més era una contradicció amb la política que des de sempre defensà el PSUC sobre la qüestió de la llengua, com indica Andreu Claret en un article a *Nous Horitzons*: «tots els assistents a la Conferència som corresponsables de la manca del rigor que va suposar acceptar la imposició de parlar en castellà». Ja que la millor tradició del PSUC es troba en el fet que «tots els companys s'han de poder expressar en el seu idioma (i els comunistes immigrants han de fer un esforç per aprendre el català car aquesta és una qüestió essencial per a assolir el paper de dirigents polítics al qual han d'aspirar) i el català ha de ser l'idioma oficial del PSUC».

La II Conferència s'havia fixat tres objectius: debatre la política general expressada en una resolució aprovada pel Comitè Central; avançar en l'elaboració de la política concreta del partit a la Ciutat i elegir un nou Comitè de direcció en el marc d'un debat polític i organitzatiu sobre el paper del partit a Barcelona. La primera fita fou plenament assolida, el partit sortí de la Conferència plenament decidit a posar en el centre de la seva activitat política la batalla per a les properes eleccions.

---

(77) Entrevista a Leopoldo Espuny.

(78) Entrevista a Enric Cama.

Pel que fa el segon objectiu, l'elaboració d'una política concreta per a la ciutat, es posaren de relleu les mancances que tants anys de vida clandestina provoquen per a una discussió interna democràtica i efectiva, com la manca de debat previ en el conjunt de l'organització de les tesis i de l'informe, la limitació en la circulació d'informes i propostes sectorials elaborades col·lectivament, que haguessin ajudat a enriquir el debat. Aquest va ser excessivament genèric, poc centrat en les realitats concretes.

El tercer objectiu, la renovació de l'organisme dirigent, s'assolí després de fortes discussions tant per la forma que havia de prendre el nou Comitè de Barcelona com per la seva composició. La direcció sortint, amb el suport del Comitè Executiu, proposava un Comitè restringit, tècnic, amb responsabilitats globals, però va guanyar l'altra proposta, presentada per Cervera, d'un Comitè més ampli amb responsabilitats diferenciades d'acord amb els fronts de treball (79). Segurament era la primera vegada que es veia derrotada una proposta de l'Executiu, però no seria l'última. Els problemes d'adequar el partit a la nova situació de democràcia es van posar sobre la taula i no només per «manca d'experiència de com s'han d'elegir els òrgans dirigents», com deia Roman en el mateix número de *Treball*, sinó per la pervivència d'antics vicis dels anys de vida subterrània que s'hauran de superar per constituir un veritable partit de masses. Com escriu Andreu Claret, «la democràcia entre comunistes no pot ser només votar, la democràcia és essencialment, debat polític». En aquest sentit la Conferència es pot considerar un èxit, ja que es van confrontar les diferents posicions, encara que la polarització i la crispació en molts dels debats evidencien la manca de costum de debatre, així com la manca des de feia temps d'una veritable clarificació política. Pel que fa a això Claret escrivia: «Molts companys tenen la impressió, un cop acabada la Conferència, que "no s'han abordat a fons moltes qüestions"». Tot i que cal afegir que en el context polític del moment era difícil que fos d'una altra manera.

---

(79) Article d'Andreu Claret a *Treball* núm. 475, 4 abril 1977.

La direcció del partit negà rotundament qualsevol tipus de discrepàncies internes. Ja el Comitè Central de començaments de març havia fet una resolució en que denunciava «la campanya portada contra el partit que està orientada a dividir-lo i a donar una imatge distorsionada. El Comitè Central rebutja qualsevol mena d'insinuacions sobre divisions internes». Mentre, Jordi Conill, escollit responsable polític de Barcelona, declarava a la premsa: «Ni tendencias, ni corrientes de opinión» (80).

La legalització del PCE

El 9 d'abril del 1977, "el dissabte de glòria roig", el telediari de dos quarts de nou anunciava que el president Suárez havia legalitzat el Partit Comunista d'Espanya. Aquella mateixa nit se celebrà a la Rambla de Barcelona una concentració espontània -de tot el PSUC que no estava de vacances de Setmana Santa-, en què un Antoni Gutiérrez Díaz enfilat a un arbre es dirigí a la multitud per celebrar l'esdeveniment amb l'esperança que el PSUC fos també aviat legalitzat.

La legalització del PCE fou durament contestada per l'exèrcit. El ministre de Marina, almirall Pita de Veiga presentà la dimissió, el Consell Superior de l'Exèrcit de Terra va fer públic un comunicat en què expresava la seva repulsa a la legalització del PCE. També reaccionaren en contra els franquistes recalcitrants, els "siete magníficos" (Fraga, López Rodó, Fernández de la Mora, etc.) que varen qualificar la legalització de cop d'Estat, de traïció del President del Govern, instant obertament a l'exèrcit no tolerar-la. En aquells temps d'incertesa política aquestes amenaces no s'havien de prendre en va, la transició tot just començava i el disseny del futur polític del país no era clar per a cap dels qui serien els seus protagonistes públics. Tot això explicaria que el govern tardés encara un mes a legalitzar el PSUC, quan a Catalunya la presència del partit era assumida amb naturalitat per tothom.

---

(80) Tele Expres i Diario de Barcelona del 30 març 1977.

El 14 i 15 d'abril es reunia a Madrid, per primera vegada legalment, el Comitè Central del PCE. El Ple aprovà el programa electoral i les candidatures al Congrés. Per al Senat, s'acordà proposar a les altres forces la confecció de candidatures d'unitat democràtica. Es ratificà la política d'establir un pacte per garantir el procés constituent. Santiago Carrillo en el seu informe va dir que «la legalització del PCE era una gran victòria de la política de reconciliació nacional i del pacte per la llibertat» (81). I a meitat del plenari, Carrillo proposà que la bandera bicolor passés a presidir des d'aquell moment els actes del PCE, junt amb la bandera del partit. Per Carrillo s'havia de restablir la imatge real del PCE, després de quaranta anys de calúrnies i de deformacions del franquisme. I això, sense excessos polèmics i sense pèrdua de temps.

Era l'acceptació plena de la reforma política i el preu a la legalització del partit. La situació política del país era certament difícil, la correlació de forces existent no havia pogut imposar la ruptura. «No había ninguno más que nosotros que estuviera por la ruptura y nosotros no podíamos imponerla» (82). «Es començava a sortir del franquisme amb l'aparell de l'Estat franquista intacte, amb una monarquia que no estava massa segura d'ella mateixa, i que es trobava en una situació complicada, o s'entenia amb l'oposició, i molt concretament amb l'esquerra, o estava obligada a continuar el franquisme (...) El gran problema per nosaltres era per on fer passar la línia divisòria. La farem passar entre demòcrates i no demòcrates?, o entre monàrquics i republicans? Si haguéssim fet la línia divisòria entre monarquia i república no hauriem aconseguit la democràcia, perquè hauriem dividit als demòcrates» (83).

Però la bandera bicolor simbolitzava tot allò contra el que s'havia lluitat durant més de quaranta anys. Era el símbol del règim franquista que s'havia imposat pel terror, "manu militari", que havia acabat amb una República en la

---

(81) Gregori López Raimundo "PSUC 15 años de legalización" a Treball núm. 895.

(82) Entrevista a Gregori López Raimundo.

(83) Entrevista a Jordi Solé Tura.

qual s'havien dipositat els somnis d'un país millor; que havia assassinat, torturat, empresonat centenars de milers de persones. Sota la bandera republicana havien combatut els comunistes durant la guerra, i els seus colors havien anat passant de generació en generació com a símbol de l'esperança, d'un país on regnés la democràcia i la justícia social. I, és clar, com explica Solé Tura, «l'acte aquell del primer Comitè Central, va ser una expressió molt dramàtica. Quan el Carrillo surt allà i diu "escolteu aquest tema l'hem de resoldre, i l'hem de resoldre ara mateix", és clar, es crea una commoció brutal, la gent no ho entèn, encara recordo el Quim Sempere dient "hem de fer una discussió de tot el partit, no pot ser així", ja ho entenies...».

La militància que feia quatre dies que encara anava a penjar cartells que deien «no al continuismo juancarlista» (84), va viure uns canvis que «no hi havia temps de digerir i previ a que no hi havia temps de digerir és que no hi havia una reflexió democràtica en el PSUC per adoptar aquestes decisions i llavors això creava moltes contradiccions... això que érem militants que estàvem en el dia a dia i que eren les èpoques de més activisme... tots acudíem les vegades que fessin falta, a les reunions que fessin falta, hi havia molta trempera, molta il·lusió. Tinc d'aquesta etapa la sensació que s'imposava la direcció i a més, en concret des de Madrid, des del PCE, decisions que queien com una llosa» (85).

López Raimundo reconeix que el tema no es va resoldre de forma satisfactòria per a tothom: «El tema de la bandera y la monarquía lo resolvimos yo creo que un poco de manera, como se dice ahora, chapucera. Pero es que todos teníamos la sensación de que no podíamos parar, si parábamos corríamos el peligro de perder el tren. Estábamos discutiendo, no solo en Catalunya con la Asamblea, con todos, en París con Tarradellas, en Barcelona con Sánchez Terán. Es verdad que no hubo una auténtica discusión».

---

(84) Entrevista a Muriel Casals.

(85) Entrevista a Montserrat Conas d'Argemir.

Tot i que el tema de la bandera no es plantejava per al PSUC de la mateixa manera que per al PCE, ja que el PSUC no es veia obligat a col·locar-la perquè Catalunya té la seva pròpia bandera, com explica Joan Sanjuan a *Treball* l'acceptació per part del PCE de la bandera bicolor com a bandera de l'Estat, es va emportar una part de les intervencions del Ple del Comitè Central del PSUC del 24 d'abril. En el seu informe el secretari general diu que la reacció ultra a la legalització del PCE, que explicaria el retard en la legalització del PSUC, ajuda a comprendre la decisió del Comitè Central del PCE de considerar d'ara endavant la bandera bicolor com a símbol d'Espanya i d'acceptar la monarquia com a règim constitucional si serveix de marc al pas pacífic de la dictadura a la democràcia. «El dilema que avui es planteja en primer terme davant els espanyols no és elegir entre Monarquia o República sinó entre Dictadura o Democràcia. I, per molt paradoxal que pugui semblar, el Rei abona la reforma Suárez i la legalització del PCE, és a dir, se situa amb els adversaris de la dictadura». L'informe relaciona amb la política de Reconciliació Nacional, la possibilitat «el risc» d'haver d'acceptar la bandera bicolor i la monarquia «si aquest és el veredict de la sobirania popular».

Però per als militants, encara que disciplinadament ho entenguessin, no deixava de ser un ensurt. «Quan el PCE es legalitza nosaltres anem a una reunió a la seu del Comitè Central, estavem legalitzats però feia quatre dies, quatre dies. Jo me'n recordo que agafó el tren i me'n vaig a Madrid al local del partit i trobo dos policies a la porta i... me'n vaig!. "Jo no pujo!" amb dos policies a la porta, "yo no subo!"... I me'n vaig a un bar a prendre un cafè i llavors ve una de les dones que anava a la reunió que jo coneixia i li dic "tu vas al partit?", diu "sí, sí", doncs "anem juntes que la policia està a la porta", diu "no, si és que ens estan guardant!". I quan vem pujar a dalt a la sala hi havia la bandera vermella i la bandera espanyola. Que això era una passada, perquè això era una cosa que frapava... Jo no deixo de pensar que era necessari, potser sí, però una cosa és que en les coses institucionals, però en les coses del partit! A casa teva ningú té que venir a imposar-te la bandera espanyola, tu tens la bandera vermella i ja està. Aquí a Catalunya la senyera era la

nostra» (86). El testimoni és prou explícit del conjunt de sentiments de la militància.

Mentrestant les eleccions, convocades per al 15 de juny, s'acosten i el PSUC encara no és legal. Són uns moments d'incertesa en què a l'Executiu i al Secretariat s'arriba a discutir si s'haurà d'anar a les eleccions sota el nom del PC de Catalunya, quelcom semblant o unes sigles noves inventades per l'ocasió. La resta de partits estan ja pràcticament en campanya i el PSUC encara no pot utilitzar les seves sigles legalment. «*Las elecciones están a la vuelta de la esquina y el PSUC no está legalizado, entonces ¿qué hacemos? ¿cómo nos llamamos? ¿Comité de Catalunya del PCE? ¿somos el PSUC o que somos?*» (87).

Hauria estat traumàtic per al conjunt del partit haver-se vist obligat a prendre aquesta decisió, però afortunadament no va caldre, ja que el BOE del dos de maig publicava una referència al PSUC que significava la seva legalització.

---

(86) Entrevista a Mercè Olivares.

(87) Entrevista a José Luis López Bulla.

Capítol tercer

La naturalesa política del PSUC: continuïtat i canvis (1977-1979)

«Me acuerdo que mi compadre Pedro Barrena, cuando íbamos en autobús hacia Mataró me decía: "Compadre según la estadística el porcentaje de votos que tenemos en Mataró es del 40%, compadre eso quiere decir que en ese autobús el 40% son nuestros ¿y quienes son?". "Pues Pedro canta la Internacional y si alguien te sigue esos serán"». José Luis López Bulla.

3.1. "Ja som legals"

El dia 3 de maig del 1977 va ploure força, però la meteorologia adversa no importà als milers de militants, d'amigues i amics del PSUC que varen sortir al carrer per celebrar que, per fi, ja eren legals. Faltava menys d'un mes i mig perquè se celebressin les primeres eleccions democràtiques després de quaranta anys de dictadura. Al carrer Ciutat de Barcelona s'ha donat la volta a l'enorme cartell amb les sigles PSUC i s'han col·locat als pals tres banderes vermelles del partit i tres senyeres catalanes.

Gregori López Raimundo, secretari general del PSUC, aixoplugat sota el paraigües de l'Alfons Carles Comín, saluda els militants i simpatitzants des del balcó de la seu del Comitè Central, a qui va intentar dirigir unes paraules per expressar l'alegria del moment. Però l'eufòria que es vivia al carrer va fer *«evidente que no me oían y que preferían expresar su alegría con gritos y canciones»*. De la plaça de Sant Jaume surt una manifestació espontània plena de banderes del PSUC que enfila el carrer Ferran. En arribar a la Rambla es troben amb un escamot de la policia armada i, com en un acte reflex, la gent s'atura, per continuar marxant Rambla amunt quasi immediatament: *«Ja som Legals»*.

Algunes persones asseguruen que també, per un breu espai de temps, es col·locà la bandera bicolor seguint l'acord del Comitè Central del PCE, «i al PSUC es posa la bandera espanyola. Al PSUC s'arriba a posar la bandera espanyola al carrer Ciutat. Me'n recordo tan bé com si la veiés ara, el que passa és que va durar poquíssim, però quan es legalitza el partit es posa la bandera espanyola.» «Entra el Guti (veu la bandera bicolor) y se queda lívido y no sé si le pegó fuego a la bandera o mandó que la quitaran» (1). Altres asseguruen que la bandera estava dins d'un calaix a punt de ser col·locada. Ja s'ha parlat abans del símbol negatiu que representava aquesta bandera per a les esquerres en general i els comunistes en particular; a Catalunya, a més, significava la pèrdua de les llibertats nacionals aconseguides durant la República. La versió oficial que donava el PSUC era que, a Catalunya, no calia col·locar la bandera bicolor ja que la senyera és la bandera nacional catalana. Una font tan solvent com la d'Antoni Gutiérrez Díaz ens assegurarà que mai no es va col·locar la bandera bicolor ni al balcó del carrer Ciutat, ni a la sala de reunions del Comitè Central.

El fet que la bandera bicolor no estés exposada a la seu del PSUC, i que alguns militants tinguin el record -en negatiu- que sí que hi va ser i altres ho dubtin, és significatiu de la importància que adquireixen els símbols en la construcció de la realitat i del record de la realitat viscuda en aquest cas. Aquesta "visió" és també simptomàtica del significat que tingué per a la militància el desarborament de l'aparell simbòlic dels comunistes que s'iniciava amb la renúncia de la bandera republicana i de la República.

Els més de cent cinquanta locals que el partit dels comunistes tenia distribuïts per la geografia catalana recuperen la seva fesonomia i apareixen públicament amb els seus senyals d'identitat. Després de quaranta anys de desinformació i de propaganda anticomunista, una de les preocupacions del PSUC és la d'aparèixer en societat com el que realment era, un partit d'homes i dones inserits en el teixit social català, amb una perspectiva estratègica

---

(1) Entrevistes a Laura Tremosa i José Luis López Bulla.

d'arribar al socialisme, però amb propostes concretes per solucionar els problemes concrets de la població.

Des del mes d'abril, *Treball*, l'únic diari que sense interrupcions va sortir en català durant el franquisme, venia ja apareixent encapçalat amb els noms del seu consell de redacció. A l'octubre, *Nous Horitzons* compareix obertament davant del públic de Catalunya després de disset anys de difusió clandestina al país. La quarentena de números publicats constitueixen una part gens menyspreable de la lluita del poble català contra el franquisme, un testimoniatge de resistència cultural i de catalanitat i un esforç de desenvolupament d'elements d'una cultura socialista a Catalunya. Els números dedicats a Gramsci amb motiu del trenta aniversari de la seva mort, les aportacions filosòfiques de Manuel Sacristán, l'anàlisi cultural dels diferents col.laboradors, fan d'aquesta publicació durant l'època de la dictadura una plataforma insòlita -si ens atenem a l'atonía cultural del país durant aquells anys- d'elaboració intel.lectual. El consell de redacció de la revista va estar compost durant el període que Francesc Vallverdú anomena "l'etapa d'or" de l'època clandestina -del primer trimestre de 1967 al quart trimestre del 1971- per Manuel Sacristán (director), Francesc Vallverdú (secretari de redacció) Giulia Adinolfi, Josep Fontana, Xavier Folch, Josep Ferrer i Josep Termes. De l'exili, alguns dels col.laboradors més habituals van ser Rafael Vidiella i Teresa Pàmies. Aviat alguns redactors de l'interior signen els articles amb el seu propi nom: Sacristán mateix, Fontana, Josep Ramon Capella, Vallverdú. Des del 1972 fins setembre del 1976, la direcció estarà a mans de Pere Ardiaca, els secretaris de redacció foren Joaquim Sempere i després Rafael Ribó. En la legalitat el seu director és Joaquim Sempere.

L'informe d'un estudi electoral encarregat pel PSUC dona com a resultat que aquest és un dels pocs partits conegut, en general, per la població. El PSUC no presenta una imatge extremista i no se l'identifica amb postures totalitàries. Hom considera el PSUC un partit seriós, estable i important, amb la imatge de cosa feta. Però al mateix temps l'informe indica que hi ha una imatge molt negativa del comunisme. Comunisme es relaciona amb manca de llibertats amb totalitarisme. Ara bé es produeix una

interessant diferenciació entre "comunisme" i "comunista" (la persona), que sí que mereix una valoració positiva (2). La comissió electoral del PSUC advertí els candidats: «*Sobretot, ens diuen els comunicadors que no parleu de comunisme, que espantareu la gent*». Però «*el personal el que volia és que els parlessin de comunisme. Quan anaves a actes unitaris sí que et trobaves gent que et preguntava, la típica pregunta "vostès ens prendran la nevera o el pis?"*». Però si eren actes de personal addicte, la gent volia marxa en plan molt ideològic» (3). Les dues postures semblen lògiques després de tants anys de campanyes anticomunistes. D'una banda, la por i la desinformació; de l'altra, la il·lusió i l'esperança de la recuperació de les llibertats i d'un futur millor.

El PSUC celebrà la seva legalització amb una festa míting al campament "La Tortuga Liger" de Gavà, organitzada pel partit del Baix Llobregat. La festa constituí una exaltació de la trobada de milers de persones que, ara, s'adonaven que pertanyien al mateix partit o que n'eren simpatitzants; una profusió d'adhesius amb eslògans divertits com "PCE, el partit dels psuqueros d'Espanya", "PSUC de la vida", "Setze jutges d'un jutjat són del PSUC", "PSUC i força al canut"; música; samarretes i tota mena d'estris amb les sigles PSUC; menjar i begudes vingudes d'arreu de l'Estat; intervencions polítiques; banderes vermelles amb la falç i el martell, senyeres catalanes i alguna aïllada bandera republicana no autoritzada pels organitzadors, van constituir els elements político-festius de la primera gran trobada del PSUC amb la seva base social.

Però l'element més important foren les més de cent mil persones que hi van participar, en una veritable explosió d'alegria col·lectiva que celebrava la llibertat acabada d'estrenar. Fins i tot alguns dirigents es van declarar sorpresos per l'afluència de gent, com el secretari general mateix que declarà que havia esperat un màxim de seixanta mil persones. A d'altres, com Lluís Salvadores, no els venia de nou: «*A mi no m'ha sorprès la quantitat de gent que ha vingut, i ahir, que vaig ser en un míting a Madrid,*

(2) Treball núm. 479, 2 de maig de 1977.

(3) Entrevista a Rafael Ribó.

ja els vaig dir que, pel cap baix, seriem cent mil persones» (4). Un encert com a predicció, i a la vegada, una mostra que l'orgull de la força del PSUC havia penetrat en militants amb fortes vinculacions, personals i històriques, amb el PCE.

El PSUC s'enfrontava a un món nou, el de la legalitat i la competència pública entre partits per aconseguir el suport de l'electorat. Es partia d'una situació hegemònica en la clandestinitat, a part dels mèrits innegables del PSUC, també per manca d'oponents. Ara es tractava de veure si aquesta hegemonia es relacionaria amb els vots. Malgrat que comptaven amb el valuós ajut de l'experiència dels comunistes italians, no es tenien referències històriques pròpies per avaluar les possibilitats que oferia la realitat del moment. La gernació que assistí als actes de la campanya electoral del 1977, el tractament rebut per la premsa en els primers moments, quan parlava de «Catalunya, poder comunista» (5), es pot considerar que provocaren una confusió entre desig i realitat. O, millor dit, perquè era una realitat el que veien amb els seus ulls els dirigents i els militants, una confusió sobre l'abast en el temps que això podia tenir, menyspreant l'ofensiva de les altres forces polítiques, sobretot dels socialistes recent formats en la coalició PSC-PSOE, que buscaven el seu propi espai electoral i polític. Un espai que en una bona part coincidia amb el que el PSUC s'havia anat forjant durant els anys de lluita antifranquista.

A la Tortuga Liger comencen les afiliacions massives al partit. Quatre centes noves afiliacions i unes mil subscripcions a *Treball* i *Mundo Obrero* (6). Entre aquestes noves afiliacions es detecta la presència de força immigrants provinents del PCE, així com d'antics militants del PSUC que no s'incorporaren al partit fins la legalització. «Allà mateix, a la festa de la Tortuga Liger, es produí una afiliació molt important. Jo això ho recordo, que sí, que apareixia molta gent de feia molts anys, d'abans o de després de la guerra. (L'entrada de

---

(4) *Treball* núm. 480, 10 de maig de 1977.

(5) Portada de la revista *Mundo* del 21 de maig de 1977.

(6) *Mundo*, 14 de maig del 1977.

militants procedents del PCE) això es produeix d'una manera, jo diria significativa, segurament m'atreuria a dir que hi ha llocs com podrien ser Gavà o Cornellà, que els hi podien arribar a suposar el 10% de cop» (7).

S'assenyalen aquestes incorporacions, que es poden extrapolar a altres comarques amb forts índexs immigratoris, com el Vallès Occidental, pel fet que aquests nous militants no haurien estat socialitzats políticament dins del PSUC, però tampoc, majoritàriament, dins del PCE, si ens atenem al fet que la mitjana d'edats dels immigrants a Catalunya era de persones joves. Per tant, la hipòtesi que formulem és que, per ells, la ideologia era una referència simbòlica de feia molts anys, potser, fins i tot no pròpia, sinó tramesa dels pares o familiars. En definitiva, que no havien viscut els canvis polítics, ideològics i organitzatius esdevinguts al PSUC i també al PCE. Això adquirirà importància més endavant. Perquè, al mateix temps, aquests nous militants, que no havien desenvolupat una tasca política prèvia, en molts casos seran els que es quedaran als locals i assistiran a totes les reunions, quan els militants que sí que havien protagonitzat la vida política del partit passin a ocupar llocs de responsabilitat públics (municipals, sindicals) o es dediquin a revisar la seva vida professional, en molts casos abandonada per l'activitat política.

"Venim de lluny i anem més lluny encara" (8)

La campanya electoral de les primeres eleccions al Congrés dels Diputats celebrades el 15 de juny continua amb una assistència multitudinària als actes del PSUC. Cinquanta mil persones participen en el míting celebrat al Palau d'Esports de Barcelona; la majoria el van poder seguir gràcies a la instal·lació d'una pantalla gegant a l'exterior. El més massiu fou el celebrat al Parc de la Ciutadella de Barcelona, amb la vinguda a Catalunya per primera vegada de Santiago Carrillo. Un potent servei d'ordre d'unes tres mil persones, més el civisme dels

(7) Entrevista a Francesc Baltasar, responsable polític del Baix Llobregat a l'època.

(8) Eslògan d'un dels cartells de la campanya del 77.

assistents, feren que en acabar l'acte el parc quedés com si no hi haguessin passat entre cent setanta i dues centes mil persones. Pels serveis de megafonia es repetí que s'havia de donar exemple de civisme i no fer malbé ni un bri d'herba. Els participants acompliren la consigna a la perfecció, es tractava de desmentir la fal·làcia de "les hordes marxistes" que ho destruïen tot, com havia propagat durant anys el franquisme i encara ara ho feia la dreta. Cal assenyalar que el PSUC no aconseguí que cap companyia assegurés els seus mítings i festes electorals. Carrillo, que començà el seu parlament en català, per a deliri de les masses, va fer una intervenció amb el to moderat que el caracteritzava, afirmant que «la bandera bicolor para siempre» i s'inventà una nova metàfora per definir les relacions PSUC-PCE: «Son dos dedos de una misma mano» (9). I no es pot negar que es convertí en el protagonista de la jornada.

El 15 de juny, en què es van celebrar les primeres eleccions generals, el PSUC va rebre més de mig milió de vots (18,2%) quedant per sobre de les expectatives que es tenien -es parlava d'un 15%-, que li van suposar vuit diputats: Gregori López Raimundo, Antoni Gutiérrez Díaz, Cipriano García, Jordi Solé Tura, Joan Ramos, Josep M. Riera i Dolors Calvet per Barcelona, i Josep Solé Barberà per Tarragona (10). A Lleida faltaren uns onze vots perquè Pere Ardiaca aconseguís el seu escó; a Girona es quedà força més lluny (Botella, 1982: pàg. 165). El Baix Llobregat i el Vallès Occidental són les comarques on el PSUC va treure més vots, seguides per la resta de comarques de Barcelona i, en tercer lloc, les comarques tarragonines. La circumscripció de Tarragona va ser també la tercera amb nombre de vots a nivell de l'Estat, després de Barcelona i Còrdova.

Els resultats del PCE van ser decebedors, per sota de les expectatives que es tenien. En conjunt, PCE-PSUC, arriben a un 9,2% i 20 diputats. A Espanya va guanyar la UCD (34,7%), seguida pel PSOE (29,2%). El PCE es constituí en la tercera força política, encara que a distància de les

---

(9) Diario de Barcelona i la Prensa del 1 de juny de 1977.

(10) Vegeu a l'Annex VI Candidatura al Congrés de Diputats.

altres dues (11).

A Catalunya es configurà un panorama polític diferent. Les forces d'esquerres i nacionals van ser les triomfadores. La primera formació votada va ser la coalició PSC-PSOE, amb un 28,4%; la segona, el PSUC (i el primer partit), quedant empatats en tercer i quart lloc la UCD (16,7%) i CDC (16,6%). La coalició senatorial unitària L'Entesa dels Catalans, impulsada pel PSC-PSOE, PSUC i ERC amb la participació de candidats independents, aconseguí tots els seus objectius i Josep Benet es convertí en el senador més votat de tot Espanya.

Els resultats electorals constataren a la direcció del PCE la forta implantació del PSUC a Catalunya, mentre que a la resta d'Espanya el PCE quedava a un cinquanta per cent per sota dels resultats obtinguts pels catalans. Això despertà les velles desconfiances històriques, mai no resoltes, sobre les relacions entre ambdós partits. El PSUC apareix com un partit sòlid, nacional i fet, que marcarà la seva independència en relació amb el PCE i defensarà les seves diferències quan existeixin, la qual cosa no serà fàcil, ja que el PSUC que es va fundar el 1936, i refundar els anys seixanta com un partit nacional català, es troba immergit en un Estat en què hi ha el PCE com a partit estatal. I en els primers anys de la transició la política es va fer a Madrid, és a dir, a nivell de l'Estat espanyol. La iniciativa política, per un temps, l'agafà el PCE i el seu secretari general, Santiago Carrillo, amb el suport de l'aparell, la burocràcia del partit que estava formada per la direcció vinguda de París i que ocupà els càrrecs directius de l'aparell en detriment dels comunistes espanyols que havien forjat el també nou PCE a partir dels anys seixanta (Vega i Erroteta, 1982: pàg. 21).

El PSUC, que havia format la seva direcció amb les generacions que entraren al partit els cinquanta i els seixanta, junt amb algunes figures històriques com poden ser Gregori López Raimundo mateix, Roman o Miguel Núñez i que donaven el fil de la continuïtat històrica, també va sentir damunt seu el pes de l'arribada a Madrid de la direcció del PCE a l'exili. Naturalment, no de la mateixa

---

(11) Vegeu a l'annex VIII, Taula 11 i 12.

manera o amb la mateixa intensitat que la de la direcció del PCE a l'interior, però sí que va haver de patir unes maneres de fer, de dirigir, que el PSUC feia temps que havia desterrat del seu si. La forma de liderar el partit de Santiago Carrillo aviat prendrà el nom de «despotisme il·lustrat» (12), mentre que en el PSUC des de feia temps s'intentava portar endavant una direcció col·lectiva i democràtica.

Després de les eleccions la proposta dels comunistes se centrarà en les polítiques unitàries i de consens. L'anàlisi de la situació de greu crisi econòmica que pateix el país porta els comunistes a proposar una sèrie de mesures econòmiques d'urgència, inscrites en el marc d'un pla general de recuperació econòmica a desenvolupar en una primera fase de quatre a cinc anys. Per dur a terme aquest pla, reclamen un govern de concentració democràtica amb la presència de totes les forces polítiques amb representació parlamentària, com a única sortida possible: «El gobierno no puede hacerlo solo y delante del gobierno tampoco hay una alternativa» (13). A Catalunya «reiterem la nostra proposta de formació d'un Consell Provisional de la Generalitat que, actuant en un marc autonòmic i en coordinació amb el Govern de tot l'Estat, abordi i porti a la pràctica solucions als problemes dels treballadors de Catalunya» (14).

Situació econòmica i pacte social

El canvi polític al país s'emmarca en una situació de greu crisi econòmica a nivell mundial. Els anys 1973-74 amb l'anomenada "crisi del petroli" o de matèries primeres, es posà en evidència que s'havia acabat el creixement interrompés de l'economia occidental, iniciat després de la Segona Guerra Mundial. A l'Estat espanyol la crisi econòmica adquireix característiques gegantines que vénen tant de la crisi general del sistema capitalista, en els

---

(12) Entrevista a Jordi Solé Tura.

(13) Mundo Diario, 12-10-77. Article de Jordi Solé Tura, membre del Comitè Executiu del PSUC.

(14) Declaració del Comitè Central del 31 de juliol de 1977.

seus aspectes estructurals i conjunturals, com dels defectes específics del model de creixement imposat pels anys d'autarquia primer, d'intent de liberalització després, i de desenvolupament tecnocràtic en acabar el pla d'estabilització del 1959. A més, l'especial situació política espanyola provocà que les mesures econòmiques preses contra la crisi fossin aplicades massa tard i de forma menys intensa que en altres països europeus. La debilitat política del darrer govern franquista i els primers de la monarquia els feien incapaços d'imposar una política de restriccions -com les aplicades a la resta d'Europa-, ja que haurien provocat una resposta sindical molt dura.

Catalunya va ser fortament colpida per la crisi, que afectà de forma especial les indústries tèxtil i metal·lúrgica, la construcció i el sector financer català. La repercussió social més greu de la crisi és l'augment de l'atur, que va arribar a assolir a Catalunya uns nivells altíssims. En xifres absolutes es passà de 71.718 desocupats el 1975, a 240.338 el 1980, per estabilitzar-se en 450.000 el 1984 (Riquer i Culla, 1989: pàg. 433).

Després de les primeres eleccions democràtiques, amb la crisi assolint uns nivells alarmants -una inflació creixent (22%); estancament, quan no disminució de la inversió; creixement imparable de la taxa d'atur; creixent endeutament exterior (15)-, s'inicià una política de concertació social que donarà prioritat a la consolidació de la democràcia sobre les demandes socials i laborals. S'imposarà una política econòmica basada en la moderació salarial, la lluita contra la inflació i el control de la despesa pública, que no aconseguirà aturar la destrucció de llocs de treball.

Aquell estiu s'iniciaren els contactes del Govern amb l'oposició que conduirien, el 25 d'octubre, a la signatura dels Pactes de la Moncloa, dels quals els comunistes es convertiran en els més acèrrims defensors. Els Pactes de la Moncloa seran una mena de "compromís històric" a l'espanyola. L'anàlisi política dels comunistes afirmava

---

(15) Antoni Lucchetti: "La lluita sindical davant la crisi econòmica" a Nous Horitzons, núm. 33, abril 1977.

que donada la greu crisi econòmica que vivia el país, junt amb la feblesa de la democràcia, feia necessàries polítiques unitàries de reconstrucció. Amb els acords de la Moncloa, els comunistes, i Santiago Carrillo, varen adquirir un protagonisme en la política espanyola superior que el que els hi donava els vots guanyats en les eleccions. La política moderada i pactista del PCE era, a més, un intent de cremar etapes per arribar a ser el partit majoritari de l'esquerra.

El "compromís històric" és una formulació dels comunistes italians, que propugnava una política d'aliances amb les altres forces democràtiques (socialistes i demòcrata-cristianes en el cas italià) per superar la crisi política i econòmica i aprofundir la democràcia. La diferència entre Itàlia i Espanya, es troba pels comunistes espanyols, en el fet que els seus resultats electorals eren lluny de ser els del PCI. El PCE no era la primera força de l'esquerra espanyola, un lloc que ocupava el PSOE. Aquest factor va ser recurrentment menyspreat per la direcció del PCE, que no va saber reconèixer la importància que adquiria el PSOE. A Catalunya el panorama era diferent, però en aquells moments la política a nivell d'Estat, és a dir, la consolidació de la democràcia a Espanya, l'elaboració de la Constitució, primava per sobre de qualsevol altra consideració. La política catalana quedà subsumida en l'espanyola. I la força electoral i social del PSUC subsumida en la d'un PCE molt més debil i, sobretot, al seu carismàtic i personalista secretari general, Santiago Carrillo.

La cèlebre frase de Carrillo «no podemos estar diez años esperando tener el 30% (de vots)» sintetitza aquest desig de "cremar etapes", que es traduirà en un "cremar símbols" per poder seguir el model italià. «Fixa't tu quina capacitat d'entendre els mecanismes de la consciència social, ell (Carrillo) pensava que si sortia el PCE a la societat dient "mira hemos dejado de ser leninistas, aceptamos la bandera monárquica, Fraga i Carrillo hablan juntos en el Club Siglo XXI" la gent perderia de la nit al dia la por a votar comunista, no la por als comunistes, la por a votar comunista. Perquè només aquest punt ja els hi semblava un element de desestabilització. Quan això significava el fruit d'anys i anys d'inculcació del

franquisme, d'anys i anys d'anticomunisme cultural... Després de les primeres eleccions que ja et donen una intenció de vot concret, era evident que la gent tenia un imaginari positiu del PSUC, però no el tenia del PCE. Per més "leninismes" que es treïés de sobre, això no ho canviava» (16).

Per la direcció comunista, el PCE havia de situar-se en un terreny que li permetés en pocs anys recuperar posicions, ser molt més fort per poder negociar, amb una correlació de forces més favorable, les profundes transformacions polítiques i econòmiques que necessitava el país. La iniciativa dels pactes la va prendre un nucli reduït de la direcció dels comunistes (Carrillo, Solé Tura, Azcárate, Tamames): «Molt concretament Carrillo, jo n'havia parlat molt amb ell d'això i Carrillo el que deia és "necessitem que la Constitució tingui un complement". Es a dir, "posar-nos d'acord en la política econòmica d'aquest país i política laboral i en això nosaltres hem de ser capdavanters, que ens donarà al mateix temps força". I va ser ell qui va convèncer Suárez, que el Suárez no tenia ni idea que s'havia de fer això» (17). Altres dirigents asseguren que es van enterar pels diaris, un fet que aviat es convertiria en costum: «Yo tengo que decirte que yo, que era diputado en Madrid en esos momentos, que me enteré, pero no solo yo, nosotros nos enteramos que aquellos pactos habían sido firmados por el periódico al día siguiente. Y era miembro de la dirección del PCE i de la dirección del PSUC. Y el problema es que nosotros, la verdad es que tuvimos que defender una cosa con la que no estábamos de acuerdo y tuvimos que defenderla, por eso, porque el Comité Central lo aprobó» (18). Si no en el primer moment, sí que poc després, per la manera com es van aplicar els acords, bona part de la militància ho va veure com un intent de desactivar les mobilitzacions, de desactivar el partit.

El consens sobre l'economia durà poc i només els comunistes defensaran l'aplicació dels Pactes de la Moncloa en la seva totalitat. «Nosaltres vam ser defensors dels

---

(16) Entrevista a Manuel Vázquez Montalbán.

(17) Entrevista a Jordi Solé Tura.

(18) Entrevista a Cipriano García.

Pactes de la Moncloa, vam ser els únics que els vam defensar, després ens van deixar més sols que la una. I vam ser els únics que ens vam mullar, perquè vam pensar en aquell moment que era una cosa bona per al país. (...) Tot el que vam pactar, que jo crec que érem els únics que ens ho creiem que eren necessaris, la resta de la gent ho va pactar amb la millor cara possible, ho va firmar i després no ho va defensar. Nosaltres vam anar a les fàbriques a defensar-ho, en contra de molts treballadors» (19).

Carrillo ho havia dit en la seva intervenció al Congrés: «Lo asumimos y lo defenderemos ante el país y ante los sectores de la opinión pública que representamos con toda energía, sin reservas, sin vacilaciones, porque ese pacto lo hemos hecho para salvar la democracia y para salvar al país». En la mateixa intervenció defensa que no es tracta d'un pacte social, ja que aquests, tècnicament, són els que s'estableixen entre els sindicats, la patronal i els governs, mentre que els acords de la Moncloa van ser elaborats pels partits polítics. Continua Carrillo dient: «este documento es, de hecho, un plan de austeridad, que pide sacrificios a todas las fuerzas sociales. Pero, por primera vez en este país, los sacrificios no recaerán exclusivamente sobre los trabajadores. Este es un logro que permite precisamente a los partidos obreros como el nuestro suscribir sin reservas el pacto de la Moncloa» (20).

Aviat començaran a sentir-se veus crítiques dins del partit sobre com s'aplicaven els pactes, com digué Ramon Pla, membre del Comitè Central del PSUC i dirigent sindical d'Aismalibar: «Hasta ahora el Pacto sólo se aplica en aquello que perjudica a los trabajadores» (21). La militància acceptava defensar davant els treballadors uns certs sacrificis, però sempre que fossin a canvi de conquestes polítiques. S'acceptava un sostre salarial, perquè efectivament des del 1974 els salaris havien pujat, però la dificultat estava a anar a explicar-ho a les fàbriques: «Un treballador del tèxtil quan jo argumentava

---

(19) Entrevista a Mercè Olivares.

(20) Intervenció de Santiago Carrillo al Ple del Congrés de Diputats (27-10-77) a Taranes, Ramón i García, Tomás (1977): El Pacto de la Moncloa. Santiago, PCG.

(21) Intervenció al Ple del Comitè Central del 26 i 27 de novembre del 1977.

que no es podia demanar més em va dir: "Compañera, ya se ve que tu no vives de un salario del textil". Nosaltres, fent propaganda als treballadors perquè acceptessin la duresa econòmica sense una contrapartida política, això era molt bèstia» (22). I és que en bona mesura els Pactes de la Moncloa van servir per reduir el sostre salarial dels treballadors i limitar les mobilitzacions, sense contrapartides polítiques evidents.

La Generalitat provisional

A Catalunya el PSUC també defensarà una estratègia centrada en la potenciació d'una política d'amplis acords que fessin possible la unitat de les principals forces polítiques, per abordar el període d'elaboració de la Constitució i del marc autonòmic, i més tard per posar en marxa la reconstrucció nacional de Catalunya.

Immediatament després del 15 de juny es va constituir l'Assemblea de Parlamentaris, que incloïa els senadors i diputats elegits per les quatre circumscripcions catalanes. El PSUC proposa la creació d'un Consell d'unitat que tingüés com a base la Permanent de l'Assemblea de Parlamentaris catalans, per negociar amb el Govern el restabliment provisional de l'Estatut del 32 i el retorn de les institucions catalanes durant el període transitori que arribaria fins al moment de l'aprovació del nou Estatut. Un dels primers acords que aquest organisme va prendre va ser demanar el retorn de Tarradellas com a president de la Generalitat restaurada.

L'Assemblea de Parlamentaris és un organisme unitari que aviat expressarà en el seu si posicions que es poden considerar contradictòries, pròpies del nou marc en què es movien els partits catalans i de l'antic tot just deixat endarrera. Per una banda, l'Assemblea de Parlamentaris es pot considerar l'hereva, en el nou marc legal, de l'esperit que havia representat l'Assemblea de Catalunya en els darrers anys del franquisme, o millor el Consell de Forces Polítiques de Catalunya, ja que era un organisme purament polític, sense participació social. Però, per una altra

---

(22) Entrevista a Muriel Casals.

banda, en el nou context la Permanent de l'Assemblea de Parlamentaris, formada per representants de totes les forces parlamentàries catalanes, amb l'excepció d'Alianza Popular, apareixia com l'embrió d'un Govern Provisional de la Generalitat amb el clar predomini de l'esquerra (PSC-PSOE, PSUC i l'Entesa dels Catalans) atorgat pel mandat de les urnes. La presidència d'aquest organisme era exercida pel socialista Joan Raventós. El retorn del president Tarradellas es reivindicava com un valor simbòlic, de ruptura radical amb el franquisme, però s'esperava que una vegada restaurada la Generalitat el president a l'exili transferís el protagonisme a les forces polítiques parlamentàries que els catalans democràticament havien votat i que s'agrupaven en l'Assemblea de Parlamentaris.

El president Suárez, en una operació que agafà per sorpresa tots els polítics catalans, portà a Madrid el president de la Generalitat a l'exili. L'anada de Tarradellas a Madrid el 27 de juny significà, per part de Suárez, encetar una negociació que li permetés adquirir una iniciativa política a Catalunya que les eleccions li havien tret de les mans. Per part de Tarradellas, acomplir la seva voluntat de retornar a Catalunya com a president de la Generalitat i ser l'únic interlocutor de qualsevol negociació política de Catalunya amb l'Estat.

Aquest retorn tenia el seu aspecte rupturista pel que significava d'acceptació de la legalitat republicana i de les reivindicacions nacionals catalanes per part del govern de Madrid. Però, al mateix temps, significava un intent de marginar les forces polítiques guanyadores de les eleccions i concretades en l'Assemblea de Parlamentaris. Un intent que reixí en bona part ja que, com deia Antoni Gutiérrez Díaz, «cal dir que, en aquest període, el senyor Tarradellas, que és qui ha tingut, fonamentalment, la negociació a les mans, ens ha informat (es refereix a l'Assemblea de Parlamentaris) molt pobrament i jo diria que ens ha fet cas d'una forma també molt limitada. No podem dir ara que hem jugat directament un paper massa important» (23). El govern Suárez proposà el restabliment de la Generalitat com una simple Mancomunitat de Diputacions, buida de continguts i desposseïda del fet polític

---

(23) Informe d'Antoni Gutiérrez Díaz al Comitè Central del 3 i 4 de setembre de 1977.

fonamental del reconeixement institucional de Catalunya, que fou rebutjada per les forces polítiques catalanes.

L'Onze de setembre "un milió de persones" es van manifestar a Barcelona amb un sol lema, "Més que mai un sol poble", i una sola exigència, "Volem l'Estatut". Foren l'expressió màxima d'un poble per la recuperació de la seva autonomia. El caràcter unitari, la participació del moviment obrer en bona part d'origen immigrant i la reivindicació de la catalanitat com un patrimoni de tothom poden ser considerats els trets més assenyalats d'una diada històrica.

Durant la tardor tingueren lloc unes dures negociacions entre el president Suárez i el president Tarradellas d'una banda, i entre aquest i la Permanent de l'Assemblea de Parlamentaris, de l'altra. El resultat de les negociacions fou que Tarradellas va retornar a Catalunya com a president de la Generalitat restaurada i que aquesta presidència no seria formal, sinó efectiva, que coincidiria amb la presidència de la Diputació Provincial de Barcelona, i que es formaria un govern de la Generalitat de caràcter unitari. El 23 d'octubre es produirà el retorn a Catalunya del president Tarradellas, previ el pas, una altra vegada, per Madrid el dia 17 on Suárez, en presència del Rei, el nomenarà president de la Generalitat restablerta a títol provisional. L'hàbil maniobra del president Suárez es pot considerar un intent de desactivar el potencial d'esquerres i nacional sorgit de les eleccions de juny, que previsiblement elevarien el sostre de les reivindicacions autonòmiques i, a la vegada, ajornar uns dos anys i escaig la instauració d'una veritable autonomia. De fet, l'Assemblea de Parlamentaris es dissolgué, quasi automàticament. Mentre, la històrica Assemblea de Catalunya celebrarà la seva darrera reunió el mes de novembre.

El 5 de desembre es constituirà el primer govern Tarradellas, en el qual participaran totes les forces polítiques parlamentàries catalanes, excepte Alianza Popular. Antoni Gutiérrez Díaz, secretari general del PSUC, ocuparà un dels cinc departaments polítics, sense tasques específiques, junt amb els altres dirigents del partits guanyadors de les eleccions: els socialistes Joan Raventós (PSC) i Josep M. Triginer (PSOE), el convergent Jordi Pujol

i el centrista Carles Sentís. Després d'una tensa negociació, l'esquerra aconseguí que els departaments anomenades tècnics reflectissin també de forma proporcional els resultats de les eleccions del 15 de juny, en lloc de ser ocupades per tècnics independents dels partits, que era la proposta de Tarradellas. El comunista Ramon Espasa ocupà el Departament de Sanitat, des del qual tractarà, malgrat un pressupost pràcticament inexistent, de sentar les bases del futur Servei Català de la Salut.

Pels comunistes la formació d'un govern d'unitat a Catalunya va significar un èxit de la política de concentració nacional que venien propugnant. «El Comitè Central saluda la formació d'un govern d'unitat nacional catalana com un fet de gran importància històrica. La constitució del Consell Executiu de la Generalitat, ha de fer possible la formulació d'un programa de govern de concentració, que representi l'aplicació a Catalunya dels acords de la Moncloa» (24). El PSUC demostrà que la presència dels comunistes en un govern d'un país occidental -encara que aquest tingués escàs poder- era possible i viscut com quelcom natural per la societat. A més, el govern d'unitat reforçava les tesis del PCE de la formació d'un govern de concentració nacional i ajudava a normalitzar la presència comunista a nivell d'Estat. «Si estem al govern ja ens han normalitzat. I com que la gran por del Carrillo era que ens aïllessin com a força comunista, la gran virtut del govern Tarradellas és que ja som una força de govern, per tant estem homologats a qualsevol altra opció política» (25).

El PSUC -i l'esquerra en general- amb la Generalitat provisional es situa a la defensiva, en una situació subordinada a les necessitats de la política espanyola i cedeix un terreny que no va saber tornar a recuperar. El PSUC es va trobar formant part d'una Generalitat presidencialista, dominada per la forta personalitat de Tarradellas, amb un Govern d'unitat amb escàs poder polític i no cal dir pressupostari.

---

(24) Resolució del Comitè Central, 17 i 18 de desembre del 1977.

(25) Entrevista a Rafael Ribó.

3.2. El IV Congrés: "Amb la veu de tots"

Del 29 d'octubre al 1'1 de novembre el PSUC celebrà el seu IV Congrés, primer en la legalitat, encara sota els efectes de l'eufòria de la legalització i dels bons resultats aconseguits en les eleccions del 15 de juny. Entre els militants del PSUC es deia, en els durs anys de la clandestinitat, que els problemes de clarificació interna del partit "se solucionarien" en el primer Congrés que es pogués celebrar en la legalitat (26), en el qual tothom podria discutir obertament, sense la por i amb tranquil·litat, les diferents qüestions que al llarg del temps s'havien anat aparcant davant les necessitats urgents de la lluita contra la dictadura.

El IV Congrés fou un bon Congrés a nivell de les propostes programàtiques plasmades en el Programa del partit, el primer en tota la seva història, com també a nivell de les elaboracions sectorials que abastaven des de les que es poden considerar clàssiques com les propostes sobre ensenyament, sanitat, universitat, cultura, ciència i tecnologia, fins les relacions entre comunistes i cristians, ja no tan noves al PSUC, i propostes de tipus ecologista i naturista. Però el IV Congrés no solucionà tots els problemes que podia tenir el PSUC tal i com esperava la fidel militància.

Una de les virtuts que tingué la direcció del PSUC -i els seus militants en conjunt- en els darrers deu anys fou la d'evitar els enfrontaments (27). «Aquesta tradició és un tresor que portem al primer Congrés del PSUC en la legalitat perquè es valori i s'adopti el compromís de conservar-lo, és a dir, el compromís que el PSUC seguirà sent un partit de lluita, unit, seriós i responsable» (28). Això s'havia aconseguit a costa d'una certa ambigüitat, d'ajornar la discussió i la resolució dels problemes. I en

(26) Entrevistes a Angel Rozas i Gregori López Raimundo.

(27) La darrera escissió que patí el PSUC fou la del Grup Unitat, després PCE (u-1) el 1967. D'altres diferències, com les que comportà la condemna de la invasió soviètica de Txecoslovàquia, s'havien obviat, de moment.

(28) De l'Informe del Comitè Central, presentat per Gregori López Raimundo.

el IV Congrés, una vegada més la conjuntura política s'imposava a la necessitat d'una discussió en profunditat i serena. Aquesta vegada era la necessitat de sortir amb un partit cohesionat que pogués enfrontar, amb responsabilitat i disciplina, els nous reptes que presentava una incipient democràcia, encara plena de perills.

El IV Congrés refermà, per àmplies majories, la via plural i democràtica d'avenç cap el socialisme i s'adoptà de forma oficial l'eurocomunisme. Però al Congrés es posaran en evidència les diferents lectures existents al voltant del projecte de Socialisme en llibertat. Diferències que que s'expressaran amb una forta tensió en el moment de l'elecció del nou Comitè Central, ja que tothom buscava col·locar els seus afins en el màxim organisme de direcció. La direcció encapçalada per Gregori López Raimundo, president, i Antoni Gutiérrez Díaz, secretari general, a partir d'aquest Congrés apostarà per la total democratització del PSUC i per fer possible la integració de les diferents sensibilitats en el mateix partit.

La militància: Els delegats i les delegades

El PSUC havia passat d'11.139 afiliats el mes de març a 29.850 el mes de novembre de 1977, és a dir en vuit mesos havia triplicat els seus efectius. Si ens atenem al nombre de delegats enviats al IX Congrés del PCE, celebrat l'abril de 1978, el nombre d'afiliats seria de 38.400 (Botella, 1982: pàg. 436). Altres estimacions donen la xifra de 10.000 militans el 1976 i d'uns 32.000 el novembre del 1977 (Borja, 1981: pàg. 3). La xifra oficial que donà el partit de quaranta mil militants corresponia al nombre dels carnets distribuïts (encara sense les dades personals) amb força liberalitat i escàs control, per l'entusiasme que envoltà el període de la legalització. Sí que és cert que es van distribuir els quaranta mil carnets, que va suposar una recaptació de dos milions de pessetes, però després no es correspongué amb el nombre de fitxes d'afiliacions reals arribades al Comitè Central.

L'estudi dels delegats i delegades al IV Congrés (Botella, 1982) ens dóna una mostra del que era la militància psuquera, el més acurada que es pot donada la manca de dades pel que fa als períodes de la clandestinitat i els primers de la legalitat.

Entre els delegats i les delegades s'evidencia una gran heterogeneïtat. Junt als vells militants, una gran majoria de joves. La mitjana d'edat en els homes és de 33 anys i mig, i en les dones de 29 anys i mig, prop de la meitat tenien meys de 30 anys i tres de cada quatre no arribaven als 40 anys. Tres de cada quatre delegats van entrar al PSUC abans de la mort del dictador, la majoria entre 1960-69 (18%) i 70-75 (42,8%). Un percentatge gens meynspreable ho va fer entre 1976-77 (25,8%). Així l'antiguitat al partit es de 7,7 anys per als homes i de 6,4 anys les dones. Aquestes dades reflectirien tant la conjunció entre els vells militants i les noves generacions, com la síntesi entre els delegats de llarga militància i els que s'han incorporat els darrers anys, al caliu de la lluita antifranquista. El major desequilibri seria el de la composició per sexes, ja que un 85,8% són homes i només el 14,2% són dones. Un fet que no és aliè a d'altres partits.

Per professions els més nombrosos, són els obrers industrials (38,2%), seguits pels tècnics i funcionaris (23%), empleats (20%) i professionals liberals (8%). Es constata una considerable presència de tècnics de grau intermedi i superior. Les estadístiques del Congrés assenyalen que van participar-hi 13 empresaris. El 53,5% són nascuts a Catalunya, mentre que un 44,7% provenen de la immigració (majoritàriament d'Andalusia), tot i que porten un llarg període de temps vivint a Catalunya, on van arribar de joves la qual cosa va facilitar la seva integració (Botella, 1982). Les dades ens indiquen que no seria agoserat parlar d'un partit format per persones provinents de les àmplies classes mitjanes urbanes que s'estan conformant al país. Cosa que s'adiu amb la caracterització que Joan Botella fa de l'electorat del PSUC com un electorat predominantment d'esquerres, però d'una esquerra moderada, que en bona part tendeix a situar-se en posicions de centre-esquerra i netament catalanista.

Una anàlisi lingüística realitzada per Francesc Vallverdú indica un ús superior del català per part dels delegats que la mitjana de la població d'aquells anys. Així, a les sessions plenàries un 69% parlarà en català, un 29,6% en castellà i una persona ho farà bilingüe (1,4%) (29). L'enquesta als delegats indica que el 58% del total utilitza habitualment el català i només un 8,6% afirma que no l'entén.

El Congrés

Els congressos no són sinó la posada en comú ritual dels treballs i elaboracions realitzats en el període immediatament anterior a la seva celebració. El IV Congrés havia d'actualitzar el partit des del 1973, any en què s'havia celebrat l'anterior Congrés, posar negre sobre blanc les transformacions esdevingudes en el partit els darrers anys de la dictadura i que l'havien portat a ser el gran partit que era, inserit en teixit social català, obert i modern.

Per un partit de model leninista s'entén una organització molt cohesionada que dedica molta atenció a l'adoctrinament dels inscrits amb una ideologia i una estratègia que es converteixen en la característica més evident de la identitat del partit. Un altre model és el de la socialdemocràcia alemanya, que formava una organització molt més oberta. El vincle dels inscrits es basava en una ideologia i una estratègia no massa detallada, combinat amb un vincle que es fonamentava sobre els llaços socials que s'establien mitjançant una vasta xarxa d'institucions subculturals (Lange, 1977: pàg. 513). El model de partit eurocomunista, tot i que no quedà explícit, apostaria per una tercera via: el partit de masses, democràtic, amb un component ideològic fort però no totalitzant.

---

(29) Francesc Vallverdú: "Comentaris socio-lingüístics a propòsit del IV Congrés del PSUC" a Nous Horitzons núm. 39, gener 1978.

El PSUC a la pràctica havia deixat de ser un partit comunista clàssic, de model leninista, per convertir-se en l'embrió d'un futur partit de masses, que tractava d'instaurar els mecanismes necessaris perquè la democràcia interna fos una realitat. Ara bé, aquesta adequació es podia fer per la via de la no confrontació, de no ferir de manera gratuïta sensibilitats i cultures existents al partit, o per la via de la imposició. El PSUC en el seu IV Congrés escollí la primera via; el PCE, de cara al seu IX Congrés, escolliria la segona, que afectarà també el PSUC.

La crítica més important que rebé l'informe presentat pel Comitè Central sortint fou la manca de balanç polític de les activitats del partit des del III Congrés, ja que el que es va presentar va ser un balanç conjuntural dels darrers mesos, sense entrar en qüestions importants succeïdes en aquests quatre anys. També van sorgir algunes veus crítiques pel que fa als Pactes de la Moncloa, que s'acabaven de signar. Fonamentalment els delegats expressaren la necessitat d'una discussió més aprofundida sobre el tema. L'informe va ser aprovat àmpliament, 1.017 vots a favor, 22 en contra i 59 abstencions.

Un dels temes candents plantejats en la preparació dels documents del Congrés era el de l'eliminació formal de la consideració del caràcter "leninista" del partit. La comissió que preparava la proposta d'Estatuts estava presidida per Pere Ardiaca, que era contrari a la desaparició de la denominació "marxista-leninista" del partit. La intervenció de Jordi Borja en aquesta comissió salvà, de moment, el PSUC d'entrar en una discussió equívoca i estèril de cara a la societat. *«Vaig dir, escolta, si es diu marxisme-leninisme, això fa pensar tant en la codificació estaliniana que realment no és que no estigui bé, sinó que no es correspon amb la nostra cultura. Escolta, perquè no diem que la nostra tradició cultural és el marxisme, és el leninisme i altres coses tu, perquè el món ha canviat, hem incorporat cristians al partit, hem aconseguit incorporar gent de diferents sectors socials, etc. Llavors això es va acceptar i no es va donar la batalla»* (30).

---

(30) Entrevista a Jordi Borja.

Efectivament el primer punt dels nous Estatuts, que són la llei del partit, defineixen: «El Partit Socialista Unificat de Catalunya, partit nacional català, és l'organització política que, basada en els principis del marxisme, del leninisme i d'altres aportacions de la pràctica i el pensament revolucionaris, constitueix la unió voluntària i combatent dels homes i dones avançats de la classe obrera, dels camperols, dels professionals i intel·lectuals, de les forces del treball i de la cultura de Catalunya». D'aquesta manera el PSUC mantenia el leninisme dins de l'imaginari col·lectiu, però buidava de contingut el model leninista de partit.

Amb tot, el Congrés aprovà el centralisme democràtic com la forma en què es regeix el funcionament de l'organització. El centralisme democràtic és un principi que intenta combinar la màxima democràcia interna amb la màxima unitat en la decisió i l'acció. Qualsevol qüestió important ha de ser debatuda a fons per tots els militants, però una vegada presa la decisió la minoria ha d'acceptar el criteri de la majoria i treballar unitàriament per aplicar la decisió que s'ha pres. El centralisme democràtic comporta la prohibició explícita de fraccions o corrents organitzades dins del partit. Els documents del Congrés emfasitzen la necessitat de democratització del partit i d'una direcció col·lectiva.

D'altres aportacions que contribuïren a allunyar el PSUC programàticament del comunisme clàssic foren la substitució del concepte "internacionalisme proletari" per la fórmula "solidaritat entre els treballadors i pobles de tot el món". L'"internacionalisme proletari" era des dels temps de la III Internacional la paraula "màgica" que portava els partits comunistes a seguir els dictats de Moscou. Per tant, aquest canvi no sinó una adequació a la pràctica política d'independència en relació amb un centre rector i de la via nacional al socialisme adoptada els darrers anys.

Es refermà el caràcter nacional del PSUC. Un dels punts en què hi van haver més esmenes i aportacions dels delegats va ser sobre la necessitat de clarificar les relacions amb el PCE, incidint en la independència del PSUC en relació amb el PCE o en la proposta que el PSUC tingui

relacions internacionals directes en lloc de tenir-les conjuntes amb el PCE. Aquestes postures són defensades per delegacions territorials dels centres de les ciutats, on hi ha una composició amb una clara majoria de catalans d'origen, una tendència nacionalista, que segons López Raimundo podria portar a postures anti-PCE. Mentre, d'altra banda, es contraposa una deformació que es pot denominar "obrerista" als barris perifèrics on la majoria del partit i de la població és immigrant.

Probablement la vessant més catalanista, que sempre ha existit al PSUC, veia amb prevenció el protagonisme que estava adquirint el PCE i volia clarificar, que no trencar, aquelles relacions, sempre difícils de definir a causa de la seva indefinició permanent. La reacció a aquestes postures accentuava una vessant obrerista que acostumava a expressar-se en actituds de desconfiança vers els intel·lectuals. En aquest Congrés es percep ja una tendència "obrerista", de mitificació de la classe obrera que tendeix a substituir la concepció crítica i racional del paper del moviment obrer. Aquestes concepcions tendiran a aprofundir la fossa entre treballadors manuals i de la cultura, unes diferències que a causa dels orígens ètnics hauria pogut prendre la forma d'un enfrontament cultural i llingüístic al si del partit. En aquest sentit serà fonamental el paper que jugarà la direcció de la CONC, ja que serà capdavantera del manteniment de la independència en relació amb la direcció federal de les CCOO, reforçant així les mateixes postures al PSUC.

Un altre punt que originà una forta discussió va ser el relatiu a la sindicació dels tècnics i professionals. La proposta de la direcció, amb el suport dels eurocomunistes més radicals, indicava la preferència que a sanitat, ensenyament i l'administració pública es formessin sindicats unitaris, de manera que poguessin aglutinar un major nombre de professionals progressistes, amb la intenció de confluïr en l'acció amb CCOO. Per als sectors que s'han denominat "obreristes" això constituïa un greu error i es reclamava que tothom es sindicués a CCOO. El Congrés remeté la decissió sobre el tema al futur Comitè Central, que aprovarà la possibilitat d'una ambigua doble sindicació per als tècnics i professionals comunistes. El problema s'arrossegirà més d'un any, fins la Conferència

Nacional sobre temes sindicals celebrada el 8 i 9 de desembre del 1978, en què guanyarà una esmena presentada per Alfred Clemente, secretari general de la USCOB, a favor que tots els comunistes havien de sindicar-se a CCOO.

El IV Congrés abandona la formulació de "dictadura del proletariat" com la forma de l'Estat de transició al comunisme, posant en primer terme la necessitat de consolidar i aprofundir la democràcia en totes les seves dimensions, així com les llibertats individuals i col·lectives i la via pluralista al socialisme. Es rebutja en definitiva la mística del "partit únic" com a representant exclusiu i privilegiat dels revolucionaris als països de capitalisme avançat, però amb radicalitats diferents. Per uns, «renunciar a aquesta mística no és el mateix que renunciar a la idea d'hegemonia de la classe obrera o a la necessitat d'una (o diverses) forces d'avantguarda». Mentre, per altres, «el reconeixement del pluripartidisme dins de l'esquerra socialista pressuposa enderrocar mites fortament arrelats sobre "el partit" i "la classe obrera com a única classe revolucionària". La lluita pel socialisme no és monopoli exclusiu de la classe obrera industrial...» (31). No semblen diferències irreconciliables, sinó més aviat fruit del desenvolupament de cultures o tradicions intel·lectuals no iguals. El sector d'intel·lectuals del PSUC, que estava fortament influenciat pel rigor acadèmic del professor Sacristán, volia mantenir el fil conductor de la cultura comunista adaptada a les noves necessitats, mentre que els ingressats amb Bandera Roja havien trencat amb la seva evolució prèvia -del maoïsme a l'eurocomunisme radical- amb un seguit de tradicions culturals pròpies del comunisme.

El Programa del Partit que aprovà el IV Congrés reconeix la pluralitat de les esquerres i la diversitat de tendències socialistes, ja que la presència de sectors socials diferents -no només la classe obrera- interessats en l'avanç cap el socialisme, donen lloc a l'estructuració de distintes organitzacions polítiques i socials. *«Cal plantejar des d'ara un projecte de formació política capaç d'unir totes les tendències socialistes, sense confondre ni*

(31) Les referències són de Joaquim Sempere, "Sobre la tradició comunista" a Nous Horitzons núm. 36, octubre 1977, i de Jordi Borja, "Socialistes i comunistes davant la democràcia" a Taula de Canvi núm 2, novembre-desembre 1976.

anul·lar les característiques de cap, sense comprometre la fesonomia pròpia, la independència ni el camp d'acció de cadascuna».

El PSUC sortirà del Congrés com un partit que aspira -i està preparat- a governar dins del marc de les institucions democràtiques, sense renunciar als objectius de transformació social. López Raimundo dirà al sobre això: «El próximo congreso, el quinto del PSUC, podrá ser el de los 90.000 militantes que ya tuvimos en la guerra, y seremos no solo un partido de lucha sino también de gobierno y hacia el socialismo». Com la majoria de les profecies fetes per la direcció del partit, no s'acomplí.

El nou Comitè Central

Dins del PSUC s'han anat conformant uns corrents de pensament i de pràctica política que tenen a veure amb les distintes tradicions culturals que conviuen al si del partit i que es tradueixen en models de partit no coincidents. No és fàcil descriure-les sense caure amb esquematismes perquè, com escrivia Manuel Vázquez Montalbán: «El partit que treu el cap a la legalitat la Setmana Santa de 1977 és en realitat un partit d'al·luvió de radicalitats i cultures, en el qual conviuen bolxevics "in pectore" amb austromarxistes de segona instància, més cristians socialitzants, nacionalcomunistes, titoistes malaguenys, Hare Krisna postmarxistes, gramscisme càntabro-astur i subjectivismes encara més diferenciables; tot plegat i rebolicat amb el factor amalgama del patrimoni moral i sentimental de la principal força política en la lluita clandestina contra el franquisme» (32). I probablement es quedava curt.

Però si s'intenta realitzar una síntesi apareix la línia oficial del partit, que són els eurocomunistes encapçalats per Gregori López Raimundo i Antoni Gutiérrez Díaz, amb dues radicalitats diferents. Per una banda, els leninistes (33), que es poden considerar l'ala esquerra,

(32) Manuel Vázquez Montalbán a la revista El Temps, 21 gener 1985.

(33) Les denominacions són periodístiques, però en la mesura que el partit les accepta, i s'hi reconeix, s'han de considerar com a vàlides.

l·ligats a les tradicions culturals del PSUC, expressaran la part més catalanista del partit, partidaris de més autonomia en relació amb el PCE, sobretot del seu secretari general, que es convertirà en l'enemic a abatre. Estan formats per una bona part dels quadres del sindicat i dels intel·lectuals. D'altra banda, els eurocomunistes més radicals -els Banderes-, que tindrien una idea "socialdemocratitzadora" del partit, un grup encapçalat per dirigents provinents de Bandera Roja, als quals se sumará una bona part del PSUC històric. Antoni Gutiérrez Díaz, futur secretari general, desenvoluparà un paper de moderador i d'intent d'integració de totes les sensibilitats. Fora d'aquest quadre, queda el sector més dur i ortodox dels vells quadres del partit, al voltant de Josep Serradell i Margarida Abril, que detenten la poderosa Secretaria d'Organització.

Sobre la base del model clàssic de partits, la concepció del mateix pot ser del tipus "fort" o "totalitzant" (partit-societat) o "dèbil" o "sectorial" (partit-instrument). A un partit tradicional li correspon un tipus de militància amb una concepció forta de partit i amb una idea de la militància que es reclama sobretot dels valors ètico-ideals com a elements constitutius de la identitat mateixa del militant. Mentre, a un partit modern li correspon un tipus de militant amb una concepció dèbil o instrumental o particularista del partit i amb una representació pragmàtica o individualista de la identitat del militant (Mannheimer i Sebastiani, 1981).

La diversitat de la militància del PSUC es pot caracteritzar en una tipologia segons el seu model de partit, que s'adequaria a la proposada per definir la militància del PCI el 1979 (Mannheimer i Sebastiani, 1983): 1) Partit-ideal, en què prevalen els valors d'identitat o ideologia. Una concepció forta i totalitzant del partit, definida en base a trets generals pertanyents a la tradició. Aquests serien els sectors ortodoxes del PSUC; 2) Partit-projecte, que pretén aconseguir els objectius del partit amb una forta matriu ideològica i d'identitat, una concepció forta definida pels objectius generals de transformació social. Es correspondria al sector que s'ha denominat eurocomunista d'esquerres; 3) Partit-instrument, concepció que posa el seu accent en aconseguir els fins que

s'ha marcat el partit, una concepció dèbil i sectorial, definida pels objectius o trets particulars i/o contingents. Serien els sectors més radicalment eurocomunistes i pragmàtics.(34)

López Raimundo ja havia advertit en el seu resum de l'informe: «*Si hacemos grupos, si hacemos capillas, el partido puede peligrar*». Però com que la política qui l'aplica són les persones, a l'hora d'escollir el nou Comitè Central les tensions van arribar al seu màxim nivell. La confrontació no es va expressar en una discussió teòrica sinó en la baralla pels noms que han d'anar al Comitè Central. El sector ortodox va fer córrer una llista d'uns vint noms que, segons ells, s'havien de tatxar de la llista.

El sistema de votacions era el següent: hi havia una llista oficial que sortia pactada de la comissió de candidatures reunida durant el Congrés. Aquesta comissió estava composta per una persona de cada delegació. A més, podia haver-hi una llista alternativa de noms, els quals per incorporar-se al Comitè Central s'havia de tatxar a una persona de la llista oficial i votar en el seu lloc a una altra de la llista alternativa.

El fet que molts dels delegats no es coneguessin personalment va donar lloc a situacions divertides com la que explica Jordi Borja: «*En el IV Congrés em va venir a veure una persona que jo coneixia de la presó, el Zinoviev Linares, que es va morir, de Viladecans, escombriaire, una persona encantadora, i em va dir: "escucha, ahora a la hora de votar hay que tachar al Jordi Borja que es un reformista, hay que quitarlo", jo li vaig dir, vale, vale! encara ens coneixiem pels noms de guerra*».

Un fet gairebé insòlit en un partit comunista -per la dificultat que comporta la concentració dels vots- va ser que Manuel Vázquez Montalbán, que formava part de la llista alternativa, fos escollit membre del Comitè Central en lloc d'Isidor Boix, que formava part de l'oficial. Boix havia patit un intens desprestigi a l'interior del partit per les

(34) El treball de Mannheim i Sebastiani es basa en una enquesta realitzada als delegats al Congrés del PCI de 1979. Els resultats donen que un 29% de la militància del PCI correspondria al model de Partit-ideal, un 46% al model de Partit-projecte i un 25% al model de Partit-instrument.

seves posicions sobre el sindicat de CCOO, mentre que Vázquez Montalbán era un professional conegut i acceptat pel conjunt, cosa que explicaria la concentració de vot. El nou Comitè Central (35) és un exercici d'equilibri entre les diferents sensibilitats, però amb un clar predomini dels defensors del projecte de la Revolució de la majoria i del socialisme en llibertat.

Antoni Gutiérrez Díaz, anomenat per la premsa "El Lenin català", que des de feia anys venia dirigint en la pràctica el partit, va ser elegit secretari general per un ampli consens. Només Alfons Carles Comín proposà que Gregori López Raimundo, que seria escollit president, continués com a secretari general. Però era de tothom conegut que des de feia temps l'estimat secretari general dels temps de la clandestinitat volia deixar aquesta responsabilitat. La premsa especulà a darrera hora amb la candidatura de Jordi Solé Tura, la qual cosa és desmentida pels hipotètics presentadors de la seva candidatura i per ell mateix. Però López Raimundo reconeix que hi va haver un cert moviment sobre això, del qual ell es va assabentar després. Però el conjunt de l'organització tenia clar que el Guti dirigia el partit correctament des de feia temps i li atorgà la seva confiança.

Un dels noms controvertits del Congrés va ser el de Jordi Borja. Anteriorment Roman s'havia oposat rotundament a la seva cooptació al Comitè Executiu com a responsable de la Comissió de Política Municipal. La situació se salvà donant la presidència formal d'aquesta comissió a Antoni Gutiérrez Díaz, que deuria assistir a la primera reunió de constitució, i nomenant Borja secretari, que en la pràctica seria el seu responsable. La Secretaria de Política Municipal era força important, ja que el PSUC esperava aconseguir importants quotes de poder en les eleccions municipals que es reclamava que fossin celebrades immediatament. En el IV Congrés el Guti imposà que Borja, que era el polític més qualificat en qüestions municipals, entrés al Comitè Central, l'Executiu i el Secretariat. A canvi, Roman aconseguí col·locar dos fidels seus com Francesc Trives i Manuel Linares, al Comitè Executiu.

---

(35) Veure a l'annex III, la llista del Comitè Central.

Josep Serradell, "Roman", va continuar sent el responsable d'organització com venia fent, amb intervals passats fora, des de començaments dels seixanta. La Secretaria d'Organització és un organisme clau -el més important després del secretari general-, ja que controla l'aparell, el nucli organitzatiu essencial del partit, dirigeix la política de quadres, fiscalitza l'activitat dels comitès i intervé en les comissions de candidatures. Roman controlava els quadres de l'aparell d'un partit que en bona mesura, en aquests aspectes, s'havia format sota la seva mirada.

La política d'integració de totes les sensibilitats és una explicació del perquè es va deixar la responsabilitat d'organització a una persona que no compartia el projecte eurocomunista que havia guanyat el IV Congrés. Una altra explicació possible d'aquest fet és que amb els nous temps de legalitat, de possibilitats d'expressar-se pels mitjans de comunicació i de l'existència dels debats parlamentaris, és a dir de la possibilitat de fer política, també, d'una altra manera, s'obviés la importància que l'organització té en un partit comunista i més en un partit com el PSUC que havia basat la seva força en la implantació de la seva militància en la societat catalana.

Un Comitè Central celebrat després de les vacances d'estiu del 1978 aprovà l'entrada al Secretariat de Francesc Trives, responsable de Sabadell i absolutament identificat amb les postures de Roman, que passarà a assumir la secretaria d'organització. Mentre, l'històric Roman passarà a portar la coordinació del Comitè Central, en un moment en què aquest organisme ha decidit obrir un procés que li permet després de cada una de les reunions, en els quinze dies següents, els seus membres entressin en contacte amb els quadres del partit per explicar i debatre els resultats de les reunions del Comitè Central, les resolucions polítiques i els seus continguts. En paraules de Cipriano García: «El Guti puso a la zorra a guardar las gallinas».

3.3. 1978, l'any del desencís

Els canvis polítics succeïts en menys d'un any han estat abrumadors, però només sis mesos després de les primeres eleccions democràtiques s'instal·la una mena d'estat d'ànim col·lectiu que s'anomenarà el desencís. En el fons, la manca de solucions a la greu crisi econòmica, la sensació de fracàs davant una reforma política dirigida des de la dreta i també el desfasament entre les polítiques superestructurals i els resultats quotidians que la gent podia percebre provoquen una frustració de les expectatives que la reinstauració de la democràcia havia provocat.

A començaments d'any la publicació del llibre *Autobiografía de Federico Sánchez* (Semprún, 1978), en el qual l'ex-membre del Comitè Executiu del PCE relata críticament la seva experiència com dirigent comunista, és aprofitada per realitzar una forta campanya anticomunista que utilitza les imatges del passat d'un partit que havia evolucionat profundament. A campanyes d'aquesta mena estaven força acostumats els comunistes italians (Kertzer, 1981: pàg. 89-98), que les veien apareixer en els moments àlgids de la confrontació política democràtica: les eleccions. El membre del Comitè Central del PSUC Manuel Vázquez Montalbán descriu de forma contundent el contingut de la campanya: «*El desahogo de Semprún está siendo instrumentalizado por casi todas las fuerzas políticas españolas antagónicas del PCE para tratar de frenar la expansión del partido. Publicaciones de la órbita del PSOE, Fraga, la plana mayor de los publicistas soviéticos, el Departamento de Estado, Kissinger y Lister conforman un impresionante ejército de Cien Mil Hijos de San Luis dispuesto a provocar un jaque mate a un político y una retirada desordenada a todo un partido*» (36).

Per la mateixa època s'han produït unes noves declaracions del Departament d'Estat dels Estats Units en contra de la possible participació dels comunistes italians en el Govern. De passada, l'advertència s'entén per a qualsevol partit comunista de l'Europa occidental, la qual

---

(36) Vázquez Montalbán, M. (1978): "Objetivo el PCE" a Primera Plana, 18-1-78.

cosa constitueix una ingerència en els assumptes interns d'aquests països. I probablement dirigit també explícitament a Espanya, on, malgrat que els resultats del PCE havien estat decebedors, havia assolit un protagonisme polític -sobretot per la relació entre Suárez i Carrillo- que en alguns moments es podia haver arribat a pensar que la formació d'un govern de concentració nacional, com defensaven els comunistes, podia ser factible d'alguna manera. D'altra banda, la experiència històrica indicava que després de la II Guerra Mundial, a la sortida del nazi-feixisme sí que s'havien format governs d'unitat amb la participació dels comunistes, encara que de curta durada. Tot i que a Espanya aquesta proposta era de difícil realització, ja que cap altre partit -els socialistes els primers- no hi estava d'acord, el Departament d'Estat no deixava per això de fer l'advertència.

Al mateix temps, des de l'URSS i per mitjà de la revista *Tiempos Nuevos*, que es publica traduïda a diferents idiomes i que cada vegada es distribuirà més en el PSUC, s'aboquen atacs contra l'eurocomunisme i la independència política dels partits comunistes. Suslov, amb un llenguatge que recorda temps passats, qualificava l'eurocomunisme d'oportunisme socialdemòcrata. D'entre els partits que s'ha convingut a denominar eurocomunistes, els atacs més forts dels soviètics els patirà el partit espanyol.

El llibre de Carrillo *Eurocomunismo y Estado* (1977), que no és més que una posta a punt de les elaboracions polítiques del PCI, que el PCE ja feia temps que anava defensant, serà desqualificat grollerament des dels òrgans del PCUS. Carrillo defineix l'eurocomunisme com una concepció estratègica en vies d'elaboració, nascuda de les pròpies experiències del partits comunistes occidentals i defensa que constitueix l'únic model revolucionari possible en els països capitalistes desenvolupats. En el llibre el secretari general del PCE fa un repàs del que ha estat el moviment comunista internacional des del 1917 i revisa des de la perspectiva d'avui en dia les tesis de Lenin sobre l'Estat. «Quizás a algunos les suene a blasfemia leer que algunas tesis de Lenin están rebasadas; son los que ignoran que él dijo lo mismo sobre Marx, y que los continuadores soviéticos de Lenin revisaron abiertamente algunas tesis de éste» (Carrillo, 1977: pàg. 12). La necessitat de Carrillo

d'homologar-se democràticament, feia que les seves crítiques contra la Unió Soviètica fossin més virulentes que les que podia fer Enrico Berlinguer des de la seguretat que li donava ser el secretari general del partit comunista més potent del món occidental. Pels mateixos motius, però a l'inrevés, als soviètics els era més fàcil atacar un partit més petit com era l'espanyol. I sobretot el PSUC, convertit en la reraguarda del PCI amb la força dels seus vots i la seva implantació social, però amb la feblesa de no ser un partit estatal.

L'explicació de la coincidència de les dues potències mundials en la condemna vindria donada perquè l'eurocomunisme era l'única opció política -una tercera via- que portava la formulació de la superació dels blocs. La guerra freda, encara que en aquest període atenuada, continuava i uns dos anys després viurà un recruament amb l'elecció de Reagan com president dels Estats Units i la invasió soviètica de l'Afganistán. La pau mundial estava basada en un equilibri del terror i els països i les forces polítiques s'arringlaren en funció dels blocs. Els partits que s'anomenen eurocomunistes, per pròpia definició se situen per sobre de la divisió del món en dos blocs antagònics, no se situen ni en un ni en l'altre. Aquest és un dels factors més nous que l'eurocomunisme aporta a la política internacional. El pes renovador d'aquests partits és reduït, perquè cap d'ells no ha arribat a exercir el poder. Però fins i tot com a força d'oposició, les dues potències els consideren perillosos.

La polèmica del leninisme: la tesi XV i el PCE

A finals de novembre Carrillo, en una conferència a la Universitat nord-americana de Yale, havia anunciat que el PCE abandonaria el leninisme en el seu proper Congrés convocat per als dies 19 al 23 d'abril del 78. La notícia, divulgada per la premsa, agafà desprevinguda la direcció comunista que va haver de convertir unes declaracions personals de Carrillo en una posició oficial del partit (Azcárate, 1982: pàg. 59). Antoni Gutiérrez Díaz matitzava en una entrevista les declaracions de Carrillo, dient que *«sus declaraciones magnifican lo que nosotros mismos hemos*

hecho en el último Congreso. Allí hemos afirmado que el PSUC se movía dentro de los principios del marxismo, el leninismo y otras aportaciones de la práctica y el pensamiento revolucionarios. Entendemos la herencia de Lenin, en cuanto lo que tiene de marxismo, como la de Gramsci, o Togliatti, e, incluso, Lúckacs. No hay que confundir una aportación, con una guía imprescindible para todos los marxistas» (37). Mentre, Josep Serradell, en una de les poques entrevistes que ha concedit, deia que esperava que la notícia sortís a *Mundo Obrero* ja que «no me extrañaría que la versión dada por las agencias americanas no fuera la real, y que incluso esta versión haya sido manipulada por las propias agencias de aquí. Soy escéptico sobre que Santiago haya dicho la frase de "abjurar del leninismo"» (38). El responsable d'organització i altres sectors del PSUC havien tolerat l'ambigüitat calculada que sobre la definició del partit sortí del IV Congrés, però no estaven disposats que se'ls arrabassessin del tot les velles creences que els donaven seguretat.

Es més que discutible l'oportunitat política de plantejar formalment l'any 1978 acabar amb la concepció leninista del PCE. Les eleccions havien suposat una terrible frustració a nivell d'Estat pels seus resultats modestos i per l'èxit dels socialistes impensable per la direcció comunista. La transició sense ruptura havia creat una situació en què el partit havia de privilegiar la lluita per la democràcia, encara que aquesta es presentés amb uns trets tan contraris als valors i sentiments de la militància com la bandera bicolor, la monarquia, la permanència d'un exèrcit, una policia, un sistema judicial heretat del franquisme. Les dificultats perquè aquesta política fos acceptada per part d'amplis sectors comunistes és evident. A més, es va proposar com una liquidació sense cap mena de concessions, en lloc de considerar la superació del leninisme com un procés teòric i polític a llarg o mig termini, profund, de ruptura històrica amb una de les tradicions del passat, de reeducació i renovació del conjunt del partit. L'operació es realitzà sense afany que es desenvolupés al si del partit una veritable lluita política, ideològica i cultural, per canviar i per superar

(37) Entrevista a Antoni Gutiérrez Díaz, publicada a *Catalunya Reporter*, 7 desembre 1977.

(38) Entrevista a Josep Serradell, publicada a *Mundo*, 29 desembre 1977.

el dogmatisme implícit en el model leninista de partit. En aquestes condicions, la qüestió del leninisme havia de tenir necessàriament l'efecte d'afegir nous problemes, deixar més espai lliure al sector més dogmàtic del partit per la manipulació de la cultura i dels sentiments comunistes tradicionals, per fomentar una oposició dins del partit que es basaria en l'obediència cega a la Unió Soviètica i en unes velles "veritats" inamovibles.

Les urgències de Carrillo i de l'encara dòcil cúpula del PCE per acabar amb el leninisme eren de caràcter electoralista, de canvi de façana per treure's de sobre un dels estigmes que els comunistes havien de suportar per part dels seus opositors polítics.

Enrico Berlinguer, secretari general del poderós i "socialdemocratitzat" PCI (Shore, 1990), dins el qual convivia sensibilitats semblants a les existents en el comunisme espanyol, deia aquell estiu en la seva intervenció a la Festa de L'Unitat:

«Una de les formes que té d'expressar-se la campanya anticomunista és la que definiria com la dels "ideòlegs de l'últimatum". I aquesta és l'amenaça que ens fan: "Si no renunciem a Lenin, de la A a la Z, si no trenquem les vostres relacions amb el PCUS, no sou occidentals sinó asiàtics". I penseu que es pararien aquí? No, perquè del rebuig de Lenin s'hauria de passar al de Marx, de la ruptura amb el PCUS caldria passar a reconèixer que la revolució d'Octubre va ser una equivocació, i potser que la Revolució Francesa hauria estat millor si només l'haguessin feta els girondins, i per tant no hi haguessin participat els jacobins. I tot això encara no seria suficient. Perquè alguns dels nostres crítics no només pretenen que llancem per la borda la rica lliçó de Marx i Lenin, sinó també les innovacions que en el camp de les idees i de la política, van fer Gramsci i Togliatti.

«I després, poc a poc, hauríem de proclamar que tota la nostra història (que també té les seves pàgines fosques) ha estat només una acumulació d'errors, i que per tant moltes generacions de comunistes han lluitat en va, i que en va han penat i treballat per interpretar i canviar la realitat mundial i la realitat italiana.

«Què esperen guanyar amb aquesta ofensiva? Potser esperen empènyer-nos o a renúncies de principis, o a abjuracions històriques que ens facin deixar de ser un partit de classe, internacionalista, revolucionari; o a aïllar-nos en un comportament sectari o dogmàtic, fent-nos oblidar aleshores el nostre caràcter de partit democràtic, nacional i de masses (...).

«Si d'altres volen portar a terme una tal renúncia, que ho facin. Certament nosaltres, per íntima convicció, no ho farem pas. D'acord amb això, confirmem clarament que volem avançar cap al socialisme i construir una societat socialista per una via diferent i d'una forma diferent de la seguida en la Unió Soviètica i els països de l'Est: garantint un desenvolupament econòmic no fonamentat en una línia de col·lectivitzacions generals, i garantint al mateix temps una plena democràcia política» (39).

Un discurs que expressa una innegable modernitat, però també, respecte a la tradició. Berlinguer parlava des de la tranquil·litat i la autoritat que li donava ser el primer partit de l'esquerra italiana, mentre Carrillo defensava que si "cremava etapes" el PCE podria arribar a desbancar al PSOE i convertir-se en el partit hegemònic de l'esquerra espanyola.

Els debats del projecte de tesis i d'estatuts del PCE van ser conflictius al conjunt de l'Estat. Els enfrontaments entre sectors importants dels comunistes espanyols i l'aparell del partit van tenir com a màxim exponent les Conferències de Madrid i d'Astúries. Les diferències es presenten al voltant de dos punts: l'anàlisi de l'actuació històrica -sobretot la més recent- del PCE i l'exigència d'elaboracions més aprofundides sobre el projecte eurocomunista. La virulència de les discussions creix al voltant de la desaparició del concepte marxisme-leninisme. En el fons, el que es planteja és una crítica a les maneres autoritàries de funcionament per part de la direcció carrillista i de l'aparell que l'envolta, en bona part vingut de l'exili i que ha anat desplaçant els

---

(39) Discurs d'Enrico Berlinguer a la festa de L'Unità, celebrada a Gènova, 3 de setembre 1978. A Nous Horitzons, núm. 49-50, desembre 78-gener 79.

dirigents i quadres formats a l'interior en la lluita antifranquista. Carrillo contesta aquestes crítiques utilitzant a Lenin mateix quan s'enfrontà als vells bolxevics i sense consultar ningú va llençar les Tesis d'Abril, i es pregunta: «¿Había que haber dado a los militantes las obras completas de Lenin antes de lanzar la discusión?» (40).

El PSUC havia procurat en el seu IV Congrés, celebrat uns cinc mesos abans, donar una solució intel·ligent i amb possibilitats integradores a aquest tema, però davant la proposta del PCE d'eliminar qualsevol referència al leninisme de les seves tesis i estatuts, s'hagué de posicionar de nou. El PSUC participa en els congressos del PCE amb una delegació amb veu i vot, escollida d'acord amb les normes establertes pel Congrés. Dirigents del PSUC eren escollits membres del Comitè Central i del Comitè Executiu del PCE i, per tant, participen en l'elaboració de la política general. Mentre el PCE no participava en els congressos del PSUC, hi eren convidats, ni cap membre del PCE formava part de la direcció del PSUC. Amb tot, s'esperava que a causa dels «fraternals llaços» que unien ambdós partits, el PSUC acatés les decisions polítiques del PCE (41).

Els primers dies d'abril se celebrà la I Conferència Nacional del PSUC per discutir els documents i escollir la seva delegació al Congrés del PCE. A les conferències participen els membres del Comitè Central i els responsables polítics de les organitzacions, els acords que es prenen són d'obligat compliment encara que han de ser ratificats pel congrés, que és el màxim òrgan de decisió. La delegació del PSUC seria de les més importants del IX Congrés, tant pel nombre de delegats com pel prestigi que els comunistes catalans havien adquirit entre els comunistes de la resta de l'Estat. El PSUC era considerat

---

(40) Entrevista a Santiago Carrillo, *La Calle* 18-4-78.

(41) L'article 5 dels Estatuts del PCE aprovats el IX Congrés diu: «El Partit Socialista Unificat de Catalunya, partido de los comunistas catalanes, por su condición de partido nacional catalán y por las circunstancias históricas en que se formó, es un partido independiente, unido fraternalmente al Partido Comunista de España, por tener los mismos principios ideológicos y de organización, la misma política general y por participar en la elaboración y aplicación de la línea política a nivel de todo el Estado a través de los congresos y los órganos de dirección del PCE.»

la punta de llança de l'eurocomunisme a nivell espanyol i les opinions individuals, dels seus dirigents, i col·lectives eren respectades pel conjunt. Santiago Carrillo mateix, amb la seva assistència, donà especial importància a la Conferència del PSUC.

El Comitè Executiu portà a la Conferència una proposta d'intervenció col·lectiva, en la qual es recollia la major part de les aportacions dels seus membres, en general coincidents a assenyalar críticament algunes deficiències de les tesis, com l'insuficient rigor de l'anàlisi de la trajectòria del partit des de la formulació, l'any 1956, de la política de reconciliació nacional i, més concretament, de la caracterització de l'actual procés de canvi i de la proposta de política de concentració, i demanaven que s'explicités millor el seu contingut de classe; també la necessitat d'emmarcar millor el context internacional a l'hora de definir la política exterior que proposava el PCE. En les primeres catorze tesis van existir uns amplis acords, però en arribar a la tesi XV sobre la caracterització del PCE, les divergències al si de l'Executiu es van fer evidents.

La tesi XV i la proposta d'estatuts substituïa el concepte marxisme-leninisme per definir el PCE com un *«partido marxista revolucionario y democrático, que se inspira en las teorías del desarrollo social elaboradas por los fundadores del socialismo científico, Marx y Engels, y en su método de análisis»* (42). En el seu IV Congrés el PSUC s'havia definit com un *«partit nacional català, basat en els principis del marxisme, del leninisme i d'altres aportacions de la pràctica i el pensament revolucionaris»*. La definició oberta del PSUC evitava l'enfrontament directe de les diferents cultures del partit, permetia anar reelaborant les noves teories polítiques i facilitava continuar aprofundint en el canvi cultural i polític del partit.

Els qui s'oposen a l'eliminació del leninisme, denuncien la forma en què s'està portant el debat, sobretot per la manca de rigor conceptual. En la majoria dels delegats a la Conferència no hi ha oposició a

---

(42) Noveno Congreso del PCE. 19-23 abril 1978. Editat per Crítica.

l'eurocomunisme, o, millor dit, a l'estratègia de Revolució de la majoria, ja que la denominació "eurocomunisme" no agrada massa precisament per la manca de rigor. Ni tampoc no és segur que la majoria dels delegats se sentissin "leninistes". La seva oposició era més aviat una manera d'expressar un desacord molt més general amb la política del partit. A més, com recordà Andreu Claret en un article publicat a *La Calle*, el PCI, que havia esdevingut el mirall dels comunistes espanyols continuava sent en els seus estatuts "marxista-leninista" (43), encara que el seu model de partit i la seva política tingués poc a veure amb el model clàssic de partit leninista. La polèmica i l'oposició ve per la inoportunitat d'un canvi tan rotund, pel desconcert que s'ha sembrat en les files del partit i per la lleugeresa intel·lectual d'un debat que exigia més estudi i rigor.

En el fons del debat hi ha la insatisfacció dels quadres i del conjunt de la militància per la valoració excessivament triomfalista que fan els documents del PCE sobre el període de la transició, així com pels mètodes de direcció, per la manca d'un projecte polític clar a mig i llarg termini pel que fa al conjunt del partit. Es critica també la política feta "per dalt", la manca de discussió a les bases, i també les contínues ingerències de Carrillo en la política catalana.

Alguns membres del Comitè Executiu consideraven que calia recomanar al PCE l'adopció de la fórmula aprovada pel PSUC al IV Congrés. Però el secretari general, amb l'opinió del qual concidia la majoria de l'Executiu, insistí en el caràcter no contradictori d'ambdues formulacions i en els perills de convertir-les en contradictòries a partir de polaritzar el debat entorn a "leninisme sí, leninisme no". Finalment l'Executiu portà a la Conferència la proposta d'acceptar la formulació de la tesi XV tal i com estava, ja que s'arribà a l'acord que no hi ha contradiccions amb les tesis i estatuts aprovats pel IV Congrés. L'informe sotmès a votació de l'Executiu va ser aprovat amb divuit vots a favor, un en contra i quatre abstencions. En una nova reunió, celebrada el matí del mateix dia que començà la Conferència, es va rebutjar la proposta d'Antoni Lucchetti

---

(43) Andreu Claret a *La Calle* del 18-4-78. Pel que fa al PCI, vegeu Shore (1990).

que demanava poder votar en consciència (44). En el curs de la Conferència altres membres del Comitè Executiu feren la demanda, sense aconseguir-ho, de poder votar segons la pròpia consciència en lloc de fer-ho col·lectivament, com fins aleshores ho havia fet aquest òrgan, ja que el centralisme democràtic obligava que la minoria assumís les decisions de la majoria.

La Conferència va sintonitzar, en general, amb les crítiques a les febleses o imprecisions de les tesis que feia l'informe del secretari general, va aprovar diverses esmenes a las catorze primeres tesis, sense que en el curs de la discussió hi haguessin divergències especialment significatives. Aquestes van aparèixer a la Comissió que havia de discutir la tesi quinzena i els estatuts, especialment a la primera, que va aprovar majoritàriament una proposta de definició del PCE igual a la formulada pel PSUC en el seu IV Congrés. L'esmena va ser defensada al plenari, en nom de la majoria de la Comissió, per Paco Frutos, que va reconèixer que no feia una aportació a fons sobre el tema sinó pragmàtica: «Nosaltres defensem la posició expressada a l'esmena d'acord amb l'intens debat democràtic que va precedir la realització del IV Congrés del PSUC i que fou una síntesi unitària del conjunt del partit. Si el que plantejem fos contradictori amb la tesi XV del PCE, creiem que no seria cap cataclisme. Hem de defensar el que va ser aprovat després d'un intens debat en el IV Congrés». La posició minoritària va ser defensada per Francesc Baltasar, que entre altres coses digué: «Creiem, doncs, que l'abandó del leninisme és una conseqüència lògica d'una política teòrica i estratègica i d'una praxi política que caracteritzen també un tipus de partit ajustat per fer la revolució de la majoria en aquestes condicions».

Les dues posicions estan de ple dins la legalitat del partit. Perquè, digués el que digués la Conferència, el PSUC continuaria definint-se com "marxista, leninista", ja que un Congrés era l'única instància que ho podia canviar. Però també és cert que el PSUC havia abandonat el model leninista de partit. L'oposició no venia per la pràctica política sinó per quelcom que molts militants vivien com un

---

(44) La Conferència Nacional del PSUC i la reunió del Comitè Central (8 i 9 d'abril). Document editat pel Secretariat del Comitè Central. Nous Horitzons, núm. 42, abril 1978.

drama i era que els arrabassessin les velles paraules, sense oferir-los a canvi una comprensió del significat de les noves.

La tensió era evident a la sala del plenari de la Conferència quan, el capvespre de dissabte, s'anava a discutir i votar l'esmena de la tesi XV. L'esmena, en votar l'Executiu en bloc en contra, va ser derrotada per només deu vots de diferència. I això, malgrat que el secretari general havia consumit el torn que, abans de la votació, corresponia al Comitè Executiu, en una intervenció eloqüent en la qual cridà el partit a «saber què és l'essencial i què l'accessori, què devem conservar per no perdre els nostres signes d'identitat, per no desviar-nos dels nostres objectius. Reclamem, doncs, en primer lloc, els nostres orígens, i diem que nosaltres no ens definim contra la Revolució d'Octubre sinó que ens definim a partir de la Revolució d'Octubre. (...) Refusem el dogmatisme, oferint un projecte que arranca d'una voluntat revolucionària però que s'elabora a partir del nostre context històric, polític, econòmic i social...».

L'endemà, abans que comencés la darrera sessió amb la discussió del projecte d'estatuts del PCE, el secretari d'organització, Josep Serradell "Roman", presentà per escrit a Gregori López Raimundo la seva dimissió del Comitè Executiu per tal de recuperar el dret a votar segons el seu criteri. El president li manifestà que no podia acceptar la seva dimissió en el curs de la Conferència, però Roman refermà la seva decisió. Poc després nou membres més del Comitè Executiu amenacen amb la seva dimissió si no se'ls permet votar en consciència, un dret que segons argumentaven els donava l'article 27 dels Estatuts (45).

Antoni Gutiérrez Díaz, tot i no estar d'acord amb la interpretació que es feia de l'article 27 dels Estatuts, proposà acceptar aquesta sortida i es va acordar considerar anul·lat l'acord de l'anterior Comitè Executiu sobre la llibertat de vot, alhora que es decidia traslladar el

---

(45) L'article 27 dels estatuts diu: «La Conferència del Partit es constitueix amb els membres del Comitè Central i els Secretaris Polítics dels Comitès d'organitzacions comarcals i, si és del cas, intercomarcals, locals i de districte amb un nombre de militants que es fixarà en la convocatòria. Un cop constituïda la Conferència, tots els membres que la integren hi tindran veu i vot i iguals drets i obligacions en allò que concerneix a les tasques de la Conferència».

problema al Comitè Central i informar la Conferència de les decisions preses. D'aquesta manera es van poder continuar els treballs de la Conferència, amb el resultat paradoxal que, en virtut del vot diferent dels deu dirigents que havien presentat la dimissió (Josep Serradell, Margarida Abril, Josep M. Rodríguez Rovira, M. Dolors Calvet, José Luis López Bulla, Antoni Lucchetti, Joaquim Sempere, Cipriano García, Paco Trives i Manuel Linares) i de l'abstenció de Rafael Ribó, es va aprovar una esmena al projecte d'Estatuts que anava en el mateix sentit que la que havia estat rebutjada el dia abans, que incorporava una referència explícita que el partit es basava «en el marxisme, en el leninisme i en d'altres aportacions de la pràctica i el pensament revolucionaris».

A la sala del plenari la tensió havia pujat de to i més d'una trentena de delegats, entre els quals alguns membres del Comitè Central, exhibien adhesius ben visibles amb el text «PSUC. Jo, marxista i leninista».

La intervenció de Santiago Carrillo, que es dedicà a renyar al PSUC, contribuï, sense cap dubte, a enrarir encara més l'ambient: «A mi em donava la impressió d'una mena d'acratisme, us ho dic sincerament; amb aquestes qüestions me'n recordo del passat: on no es deixava parlar al Comitè Nacional era a la CNT, però ni al PS ni al PC ni als partits obrers es donaven aquestes situacions. I ho dic no pas perquè em senti molest, perquè jo hagués preferit fins i tot no intervenir i sobretot en aquest moment». Carrillo es refereix a una esmena presentada al projecte de reglament en contra del dret de l'Executiu a intervenir en cada punt del debat després que ho fessin els representants de la majoria i de la minoria de les comissions. Aquesta esmena no fou aprovada per un escàs marge de vots, però si es té en compte que els 25 membres del Comitè Executiu van votar en contra, és fàcil deduir que era majoritària entre els delegats i un signe evident del malestar existent ente els quadres del partit. Carrillo acabà la seva intervenció amb una advertència: «Aneu en compte, no us passi que pensant defensar el leninisme us trobeu amb un partit encara menys leninista, amb un partit que estigui més a la dreta. Aneu amb compte perquè aquest pot ser el resultat d'una guerra de religió entre els comunistes en aquest moment».

Els millors defensors de les propostes de Carrillo serien els eurocomunistes provinents de Bandera Roja junt amb els quadres del PSUC que s'han anat decantant cada vegada més cap a unes posicions partidàries de les polítiques possibilistes que el partit venia realitzant. Uns sectors amb menys càrrega ideològica, que no deixaran també de ser crítics amb els mètodes de direcció "carrillistes" però que, de moment, coincidien en els plantejaments polítics. Eren partidaris d'esborrar del mapa de la direcció els sectors més tradicionals del comunisme català, que, com s'ha dit, detentaven la Secretaria d'Organització. Aquest sector controlava la, també, potent Secretaria de Política Municipal i Moviment Popular.

Els crítics seran els anomenats a partir d'ara "leninistes", encara que Lenin i la seva concepció de partit tenia poc a veure amb les posicions defensades per aquest grup. «Leninistes, què volia dir? doncs volia dir coses tan poc leninistes, segurament, com ser partidaris de la màxima democràcia en el partit, que no és que el Lenin en fos tan partidari, sobretot de la democràcia interna, però volia dir això enfront del Carrillo; volia dir també un Lenin suposadament enfrontat amb l'Stalin, enfront dels nomenats "prosoviètics"; volia dir també un Lenin enfrontat a la socialdemocràcia enfront del que representaven els "banderes" i els "eurocomunistes", tot això. El pobre Lenin allà no hi pintava res» (46). Aquest sector, que comptarà amb el suport d'una bona part dels quadres sindicals, és el que defensarà amb més energia la sobirania del PSUC respecte al PCE i el seu secretari general. Curiosament, entre els quadres obrers hi ha una forta presència d'immigrants. L'explicació es trobaria en les també difícils relacions confederals de CCOO, en les quals la CONC marca la seva autonomia a partir del fet diferencial català. Pel mig la majoria de quadres del PSUC, que reflectiran el seu malestar votant a favor del manteniment del leninisme, com una forma de crítica a la direcció i als problemes que hi ha plantejats.

---

(46) Entrevista a Andreu Claret.

La Conferència havia estat celebrada amb un màxim respecte per part de la direcció de la democràcia interna. Es constata una vegada més que les unanimitats s'han acabat al PSUC i també comença a convertir-se en costum el fet, força inèdit als partits comunistes, o no, que les propostes de la màxima direcció, president i secretari general, siguin derrotades. En aquest cas, també fou derrotat Santiago Carrillo. *«Es la primera votació que perdia des de que tenia 14 anys, des de les Joventuts Socialistes fins ara»* (47), i no els ho perdonarà.

Al llarg de la història les relacions entre els dos partits no han estat lineals, ni fàcils. Les relacions entre el PSUC i el PCE es poden emmarcar perfectament, a nivell de dos partits polítics, en el difícil encaix de Catalunya en el conjunt de l'Estat Espanyol. Durant la llarga clandestinitat s'arriba a l'acord que el PSUC tingués els mateixos drets a l'interior del PCE, amb la contrapartida, implícita, d'actuar en l'àmbit estatal com un mateix partit. L'acord va funcionar mentre el PSUC, fins a meitats dels seixanta, es trobà supeditat, políticament i organitzativament, al PCE. Després, en els darrers anys de clandestinitat el PSUC anà imposant la seva independència a partir dels èxits assolits a Catalunya. Les orientacions polítiques eren generalistes, a partir d'uns grans plantejaments programàtics. L'acció era plenament a mans de la intel·ligència política dels qui els aplicaven. I el PSUC, imbricat en la societat civil catalana, s'erigí en el bastió de l'antifranquisme primer, per a continuació convertir-se en un partit més modern i democràtic que el PCE.

Els resultats del 15 de juny van donar al PSUC una gran preponderància entre els comunistes espanyols i va esdevenir un model que podia ser contraposat al que defensava el secretari general del PCE amb el suport de la vella guàrdia del partit. Carrillo mateix ho reconeix en les seves memòries: *«El éxito del PSUC, que obtuvo casi la tercera parte de todos los votos comunistas presentó aspectos muy positivos, pero a medio plazo, también presentó aspectos negativos que agravaron la crisis del partido. (...) El éxito electoral del PSUC, contribuyó a*

---

(47) Entrevista a Manuel Vázquez Montalbán.

crear una especie de espejismo en algunas organizaciones del partido. Algunos camaradas, gallegos, vascos y valencianos llegaron a pensar que un escaso resultado electoral se superaba reproduciendo en sus territorios al PSUC y diferenciándose del PCE. Sin proponérselo, el PSUC se convertía en cierto modo, en una doble dirección del PCE» (Carrillo, 1993: pàg. 670-671).

Una setmana sense Direcció.

Els contradictoris resultats de la I Conferència Nacional portaran que Gregori López Raimundo i Antoni Gutiérrez Díaz expressin la seva voluntat de presentar la dimissió al proper ple del Comitè Central convocat per als dies 8 i 9 d'abril, ja que consideren que han quedat desautoritzats pel vot de la Conferència que aprovà una esmena que personalment havien demanat que es rebutgés. A aquestes dimissions -de les quals no s'informà oficialment- s'han d'afegir les dels 10 membres del Comitè Executiu que havien votat a favor del manteniment del leninisme. S'obre una setmana d'excepcionalitat al partit ja que la Conferència ha desencadenat una batalla interna que amenaça arrossegar tot el partit i esdevenir-ne un germen de divisió, al mateix temps que es posaven en perill les sempre complicades relacions amb el PCE.

Durant una setmana el PSUC va restar pràcticament paralitzat. La manca d'informació oficial encara complicà més la comprensió per part de la militància del que havia succeït. Nombroses organitzacions varen celebrar reunions extraordinàries per debatre la gravetat de la situació, en les quals s'expressa la necessitat de mantenir la unitat del partit que sembla en perill. Es critica, però, el que consideren una mala organització dels debats preparatoris de la Conferència, ja que, malgrat que es van distribuir 20.000 còpies de les tesis polítiques i dels estatuts del PCE, van arribar tard i la discussió en el conjunt del partit va ser, en general, escassa i desigual, com ho prova el reduït nombre de resolucions enviades des de les organitzacions de base.

La política d'integració de les diferents posicions que existien al si del PSUC, a partir de l'acceptació per tothom dels acords del IV Congrés, que defensaven el president i el secretari general, havia sofert una important desqualificació en la pràctica. Gregori López Raimundo va reconèixer aquest fracàs en la reunió del Comitè Central i va insistir que no podia ser president del PSUC «si no em puc considerar representant del criteri majoritari del Comitè Central, que és l'òrgan suprem de direcció del partit entre congrés i congrés, si no tinc el suport i la confiança de la majoria dels meus companys de la direcció». Un altre motiu del president del PSUC per presentar la seva dimissió era que sentia «la responsabilitat de no haver sabut dirigir com calia el debat, la preparació i el desenvolupament de la Conferència» (48).

El secretari general va subratllar la gravetat de la situació que s'havia creat i va presentar la seva dimissió irrevocable, «que no és una forma de pressió política sinó una expressió de responsabilitat», ja que «quan vaig ser elegit secretari general vaig imposar-me dues condicions: seguir la trajectòria de política col·lectiva, democràtica, que va imprimir al partit el mateix López Raimundo i preparar-me per rendir comptes de la meua actuació al Congrés del PSUC». Valorà també que els seus esforços per «configurar una direcció col·lectiva, integradora i responsable» havien estat qüestionats per l'actuació del conjunt del Comitè Central a la Conferència. Va reconèixer que la política de concentració, dels Pactes de la Moncloa, no era plenament compresa per tothom al si del partit i afirmà que considerava sorprenent que el debat s'hagués polaritzat entre les formulacions "marxista, leninista" i "marxista revolucionari" i no en les qüestions de fons.

Bona part de la reunió del Comitè Central van ocupar-la les intervencions del membres del Comitè Executiu, que explicaren les seves posicions i, en general, van posar els seus càrrecs a disposició del Comitè Central, subratllant la necessitat que Gregori López Raimundo i Antoni Gutiérrez Díaz continuessin en els seus càrrecs. També hi va haver unanimitat sobre la urgència d'obrir un debat intern en

---

(48) Reunió del Comitè Central del 8 i 9 d'abril del 1978.

base als acords del IV Congrés, que permetés aprofundir en les qüestions sobre les quals hi havia divergències i la necessitat que aquest debat servís per reforçar la unitat del partit, el refermament de l'eurocomunisme i la coincidència amb la política del PCE. Encara que les diferents interpretacions sobre el caràcter mateix de la crisi i de les seves solucions, permetien deduir que les tensions continuaven plantejades de manera semblant a com ho havien estat dies enrera. En un sentit coincident amb les diverses i divergents intervencions dels membres de l'Executiu, van anar intervenint bona part dels membres del Comitè Central. La discussió va ser apassionada i sens dubte la més tensa de les celebrades els darrers anys. Va ser un debat dur en moltes ocasions, en el qual les coincidències no amagaven diferències més o menys importants en relació a la interpretació d'una mateixa política i la seva aplicació, sobre el paper i les funcions del partit com a instrument d'aquesta política i sobre els mètodes de direcció que corresponien a un partit de masses.

Finalment, després de passar-se un cap de setmana sencer reunits, López Raimundo proposà l'elecció d'una comissió redactora d'una resolució política que sintetitzés els debats. La comissió formada per Lluís Valentín, Andreu Claret, Joan Sanjuan, Clara Perramon i Joan I. Valdivieso, proposa una resolució que, després de reconèixer les deficiències que han caracteritzat el procés de preparació de la I Conferència Nacional i l'escàs debat dut a terme pel conjunt del partit, diu: «El Comitè Central considera que no existeix contradicció de fons entre les esmenes aprovades per la I Conferència Nacional del PSUC i les Tesis del IX Congrés del PCE i, en conseqüència, el Comitè Central entén que els 267 delegats del PSUC poden dur al IX Congrés del PCE els acords de la I Conferència Nacional amb un esperit obert...» (49). La resolució va ser aprovada amb dos vots en contra i vuit abstencions.

S'escollí també una comissió de candidatures per tal de resoldre el tema de les dimissions pendents. Abans que la comissió, formada per López Raimundo, Gutiérrez Díaz, Solé Barberà, Maxi Antequera, Ramon Espasa, Justiniano Martínez i Guerrero, es retirés a deliberar s'aprovaren

---

(49) Resolució del Comitè Central del PSUC del 9-4-78, publicat pel PSUC.

dues propostes més: una, que recomanava al president i secretari general que continuessin en els seus càrrecs, aprovada amb només sis abstencions; i una altra recomanant també la continuïtat de tot el Comitè Executiu, que va obtenir 59 vots a favor, 46 en contra i 8 abstencions. Aquestes votacions reflecteixen la voluntat del Comitè Central sobre la continuïtat en els càrrecs del president i el secretari general; però, pel que fa a l'Executiu, el Comitè Central es mostra clarament dividit respecte a la seva idoneïtat.

La comissió de candidatures va proposar l'elecció de Gregori López Raimundo com a president del partit (tres abstencions, la resta a favor) i d'Antoni Gutiérrez Díaz com a secretari general (un vot en contra i quatre abstencions), i es posà a votació nominal i secreta la reelecció de tot el Comitè Executiu, que sortí escollit en la seva totalitat. Josep Serradell i Margarida Abril varen sortir amb un cert vot de càstig, ja que 35 i 32 membres del Central votaren en contra de la seva inclusió a l'Executiu. Joan Busquet i Jordi Borja serien els més castigats (29 i 26 vots en contra) per part de l'altre extrem del partit. Només Pere Ardiaca i Joan Ramos varen aconseguir la totalitat dels 102 vots dels assistents al Central. També M. Dolors Calvet (28 en contra) i Josep M. Rodríguez Rovira (25 en contra) van ser qüestionats pels seus companys de la direcció (50).

Després d'una setmana de crisis, reflectida àmpliament a tots els mitjans de comunicació, tot va quedar com estava abans, però pitjor, ja que les diferències s'havien fet públiques i notòries al conjunt del partit i de la societat. A més, uns enfrontaments fets en nom dels grans dogmes i no basats en discussions d'estratègia o de política concreta porten a un debat en el qual prima la irracionalitat, la demagògia fàcil i que poden arribar a enfrontaments personals de difícil superació.

Al Congrés del PCE guanyaran les tesis oficials de la direcció. La defensa de la postura minoritària de mantenir el terme "marxisme-leninisme" la va fer Paco Frutos, de la direcció del PSUC. La majoritària la va defensar un

---

(50) Veure llista del Comitè Executiu amb els resultats de les votacions a l'annex III.